

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
İSPANYOL DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

İSPANYOL ROMANLARINDA SAVAŞ TRAVMASI VE SAVUNMA
MEKANİZMALARI: *DUELO EN EL PARAÍSO, LOS MALES SAGRADOS* VE
LA LENGUA DE LOS SECRETOS

Doktora Tezi

Tuğçe YILMAZ

Tez Danışmanı

Prof. Dr. H. Şebnem Atakan

Ankara, 2023

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
(İSPANYOL DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI)

İSPANYOL ROMANLARINDA SAVAŞ TRAVMASI VE SAVUNMA
MEKANİZMALARI: *DUELO EN EL PARAÍSO, LOS MALES SAGRADOS* VE
LA LENGUA DE LOS SECRETOS

Doktora Tezi

Tez Danışmanı

Prof. Dr. H. Şebnem Atakan

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

1- Prof. Dr. H. Şebnem Atakan

2- Prof. Dr. Nurmelek Demir

3- Doç. Dr. Erkan Yurtaydın

4- Doç. Dr. Gözde İkizer

5- Dr. Öğr. Üyesi Doğa Filiz Subaşı

Tez Savunması Tarihi: 06.12.2023

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Prof. Dr. H. Şebnem Atakan danışmanlığında hazırladığım “İSPANYOL ROMANLARINDA SAVAŞ TRAVMASI VE SAVUNMA MEKANİZMALARI: *DUELO EN EL PARAÍSO, LOS MALES SAGRADOS VE LA LENGUA DE LOS SECRETOS*” (Ankara, 2023) adlı doktora tezindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih: 06.12.2023

Tuğçe YILMAZ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i-ii
GİRİŞ: İSPANYA İÇ SAVAŞI VE SAVAŞ SONRASININ TOPLUMA VE EDEBİYATA YANSIMASI	1
BİRİNCİ BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE	20
1.1. Genel Hatlarıyla Travma	20
1.1.1. Doğrudan ve Dolaylı Travma	24
1.1.2. Savaş Travması	27
1.1.3. Çocukluk Döneminde Travma	30
1.2. Anna Freud ve Savunma Mekanizmaları	33
1.2.1. Travmayla Başa Çıkma Savunma Mekanizmalarının Rolü	38
İKİNCİ BÖLÜM: JUAN GOYTISOLO'NUN <i>DUELO EN EL PARAÍSO</i> , FRANCISCO UMBRAL'İN <i>LOS MALES SAGRADOS</i> VE MARTÍN ABRISKETA'NIN <i>LA LENGUA DE LOS SECRETOS</i> ADLI ROMANLARDA SAVAŞ TRAVMASI	41
2.1. <i>Duelo en el paraíso</i>	41
2.1.1. Savaş, Suç ve Şiddet	45
2.1.2. Doğrudan Travma	58
2.2. <i>Los males sagrados</i>	65
2.2.1. Savaş Sonrası Açlık, Hastalıklar ve Ölüm	68
2.2.2. Doğrudan Travma	73

2.3. <i>La lengua de los secretos</i>	80
2.3.1. Savaş, Düş Kurma ve Masallar	83
2.3.2. Dolaylı Travma	93
2.4. Üç Romanın Savaş Travması Açısından Değerlendirilmesi	98
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ROMANLARDA SAVUNMA MEKANİZMALARI	102
3.1. <i>Duelo en el paraíso</i> ve İçer Yansıtma	102
3.2. <i>Los males sagrados</i> ve Yalıtma	110
3.3. <i>La lengua de los secretos</i> ve İnkâr	117
3.4. Üç Romanın Savunma Mekanizmaları Açısından Değerlendirilmesi	124
SONUÇ	126
KAYNAKÇA	130
ÖZET	149
ABSTRACT	150

ÖNSÖZ

Ankara Üniversitesi İspanyol Dili ve Edebiyatı bölümünde, lisansüstü çalışmalarım boyunca aldığım derslerde edindiğim bilgiler doğrultusunda edebiyatta İspanya İç Savaşının yansımaları ilgimi çekmeye başladı. Özellikle yüksek lisans tezimde inceleme fırsatı bulduğum iç savaş dönemine tanıklık etmiş Ana María Matute'nin çocukluk dönemi anıları ve yazınsal yaşamı doktora tez konumun da belirlenmesine büyük katkı sağladı.

Başlangıçta savaş nedeniyle ülkelerini terk etmek zorunda kalan çocukların yetişkinlik dönemlerinde verdikleri sözlü ifadeler ve yazılı belgelere başvurdum. Ardından, savaşa doğrudan ya da dolaylı olarak tanıklık eden yazarların romanlarındaki çocuk kahramanlara odaklandım. Bu sayede, çocukların acı ve kayıplarla mücadele verirken kullandıkları savunma mekanizmalarını keşfettim. Böylelikle, eserleri ele alırken hedeflerimden biri çocukluk travması ve bununla başa çıkma yöntemleri ile hayatta kalma stratejileri arasındaki yakın ilişki üzerinde durmak oldu.

Tez konumun çocuklar ve savaş travması etrafında şekillenmesi ve görgü tanıklarının tarif edilmesi zor trajedi ve hüznle dolu yaşam öyküleri beni derinden etkiledi. Bunun yanı sıra, geçmişin savaşa dair parçalarını yeniden birleştirmek ve belki de çocuk kahramanların dünyasında karanlıkta kalan böylesi önemli bir konu üzerinde çalışmak ana hedefim haline geldi. Ayrıca, araştırmak için seçtiğim Juan Goytisolo'nun *Duelo en el paraíso*, Francisco Umbral'ın *Los males sagrados* ve Martín Abrisketa'nın *La lengua de los secretos* adlı romanlarında iç savaş sürecinde ve sonrasında yaşananların ortaya koyulması tezin içeriğini zenginleştirmeme yardım etti. Savaş travması ve savunma mekanizmaları üzerinde durduğum bu çalışma, kendimle ve çevremle ilgili farkındalığımı arttırmasının yanı sıra, çocukluk dönemime ve deneyimlerime farklı bir bakış açısıyla bakabilmemi de sağladı.

Son olarak, çalışmam boyunca benden yardımını, ilgisini ve desteğini esirgemeyen Sayın tez danışmanım Prof. Dr. H. şebnem Atakan'a ve daima yanımda olan aileme minnet ve teşekkürlerimi sunarım.

GİRİŞ: İSPANYA İÇ SAVAŞI VE SAVAŞ SONRASININ TOPLUMA VE EDEBİYATA YANSIMASI

Bu çalışmada, öncelikle İspanya İç Savaşının tarihsel gelişim sürecine ve sonuçlarına değinilecek olup, devamında toplum ve edebiyat açısından bıraktığı etkilerden bahsedilecektir. Birinci bölümde, savaşa maruz kalan insanların yaşadığı travmadan hareketle, genel hatlarıyla travmanın tanımından, oluşum biçimlerinden ve kişinin kendisini psikolojik anlamda korumaya yarayan savunma mekanizmalarından söz edilecektir. İkinci bölümde, İspanya İç Savaşına ve savaş travmasına dikkat çeken Juan Goytisolo'nun *Duelo en el paraíso*, Francisco Umbral'ın *Los males sagrados* ve Martín Abrisketa'nın *La lengua de los secretos* adlı eserleri olay örgüleri verilip savaş travması ve buna yol açan sebepler kapsamında incelenecektir. Ek olarak, travmaya maruz kalma şekilleri doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki başlık altında açıklanacaktır. Üçüncü bölümde, travmayla baş etmede kullanılan savunma mekanizmaları eserlerden yapılan alıntılarla irdelenecek, incelenen savunma mekanizmalarının benzeşen ve ayrışan tarafları ele alınacaktır.

Bu romanları seçmemin en önemli sebebi Juan Goytisolo ve Francisco Umbral'ın savaşı doğrudan; Abrisketa'nın ise babasının anıları aracılığıyla dolaylı olarak yaşadıkları deneyimlerdir. Bu sayede, her üç yazar, savaşı sadece tarihsel arka plan unsuru olarak kullanmayıp olayların ve roman kahramanlarının gerçekçi bir bakış açısı ile değerlendirilmesine de fırsat tanımışlardır.

İspanya İç Savaşı, kapanması zor yaralara yol açan, aynı vatanı paylaşan insanları birbirine düşüren en kanlı ve acılı bir olay olarak tarihe geçmiştir. Işık, iç savaşın günümüzde halen hassas bir konu olduğuna dikkat çekmektedir: “İç Savaş geçmişe gömülmüş bir olay gibi görünse de hâlâ aşılamamıştır. İç Savaş'ın nedenlerini ve izlerini

İspanyolların yazılarında ve davranışlarında yakalayabiliriz. Anımsatmak ve irdelemek suskunluk dolu sayfaları anlamlı hale getirir” (2005: 78).

Savaşın çıkışını hazırlayan nedenler İkinci Cumhuriyet dönemine dayanmaktadır. 1931-1935 yılları arasında sosyal, siyasi ve ekonomik sorunlarla boğuşan ve günden güne zayıflayan İspanya’da yaşamak gitgide zorlaşmış ve bu koşullar bir kargaşa ortamı yaratmıştır. İspanya’nın krallıkla değil Cumhuriyet ile yönetilmesini destekleyenler ağır basmaya başlamış ve çağdaşlaşma adımlarının atılması hedeflenmiştir. Kral XIII. Alfonso yerel seçimlerden sonra ülkeyi terk etmiş ve İkinci Cumhuriyet Niceto Alcalá-Zamora liderliğinde 14 Nisan 1931’de ilan edilmiştir, bunun neticesinde monarşi yıkılmış ve sevinen taraf Cumhuriyetçiler olmuştur. Niceto Alcalá Zamora Cumhurbaşkanı ve Manuel Azaña Başbakan ve Savaş Bakanı olarak seçilmiştir. Cumhuriyetin ilanı halkın bir kısmı için yeni umutlar doğurmuşken toplumun daha ayrıcalıklı sınıfını oluşturan zenginler için tehdit olarak algılanmıştır. Anayasal hakların düzenlenmesi, toprak reformu, maliye, eğitim, sosyal politikalar ve kamu düzeninin sağlanması gibi modernleşme uygulamaları anlaşmazlıklara yol açıp geleneklere ve katolik dinine derinden bağlı muhafazakar kesimi ve kiliseyi rahatsız etmiştir. Özellikle İkinci Cumhuriyetle birlikte eğitim konusunda yapılan atılımlar amaçları gerçekleştirme yolunda umut verici görülmüştür:

“Hükümetin programındaki iki temel madde de okul inşası için desteklerin karşılanması ve okuma yazma kültürünün İspanya’nın kırsal kesiminin en uzak köşelerine dahi yayılmasıydı. İdealist üniversite öğrencileri ve diğerlerinin yanı sıra Federico García Lorca¹’nın ‘La Barraca’ adlı topluluğu gibi tiyatro toplulukları, küçük ve dış dünyadan kopuk kasabalara yüksek kültür örnekleri götürdüler. Hükümetin amacı yalnızca kitlelerin kültür düzeyini yükseltmek değil, aynı zamanda onlara siyasi bilinç de kazandırarak, gerçekleştirmeye çalışan değişimlere daha az direnmelerini sağlamaktı” (W. Phillips ve C. Phillips, 2012: 261).

¹ 27 Kuşağı’nın en önemli isimlerinden biri olan Endülüslü şair. İspanya İç Savaşının başlangıcında Milliyetçiler tarafından kurşuna dizilerek öldürülmüştür.

Vilar, Cumhuriyetin ilk iki yılında halkın taleplerinin kısmen karşılandığını savunmaktadır. (2007: 40) Casanova da benzer düşüncelere sahiptir:

“1931 Nisan’ında Cumhuriyet’in kuruluşundan, 1933 Eylül’ünde Azaña’nın görevden alınışına kadar, cumhuriyetçi ve sosyalistlerin koalisyon hükümetleri, Ordu’nun yeniden örgütlenmesi, Kilise ve Devlet’in ayrılması, tarım arazilerinin dağılımı, çalışan sınıfların ücretleri, istihdamın korunması ve kamusal eğitimle ilgili radikal ve geniş kapsamlı sorunları ele aldılar. İspanya daha önce hiçbir zaman böylesine yoğun bir değişim ve çatışma, demokratik ilerleme ya da toplumsal kazanım dönemi yaşamamıştı” (2015: 17).

Diğer yandan, Pelayo’ya göre Cumhuriyetçilerin vaatleri savundukları rejimin beraberinde getirdiği birtakım sorunlar nedeniyle tam anlamıyla hayata geçirilememiştir. 1931 yılının Mayıs ayında manastırların yakılması kilise ve hükümet arasındaki gerginliği alevlendirmiş ve bu, hükümetin uyguladığı yanlış bir politika olarak değerlendirilmiştir çünkü özgürlük idealini temel alan Cumhuriyetçi anlayışına bu yaklaşım uymamaktadır. Üstelik 1929 Ekonomik Krizi’nin etkileri hâlâ hafifleyebilmiş değildir. Belki de bu yüzden 1933 seçimlerinde Milliyetçilerin lehine sonuç elde edilmiştir. (2007: 170) “Cumhuriyetçi İspanya’daki sembolik cinayetlerin tek olmasa da en yaygın bilinen örneği, neredeyse yedi bin dini personelin yaşamını yitirdiği, ruhban sınıfına karşı benzeri görülmemiş vahşetti” (Graham, 2022: 30).

1933 yılına gelindiğinde monarşinin ve kilisenin desteğiyle aşırı sağ görüşe eğilim belirginleşmeye başlamıştır. İkinci Cumhuriyetin karşı karşıya kaldığı en büyük sorun hem sağ, hem de soldaki grupların hükümetin otoritesini sınama girişimleriydi. Bir taraftan anarşist ayaklanmalar olurken, diğer taraftan, sağ görüşlülerin cumhuriyete karşı darbe teşebbüsleri gündemdeydi. Böylelikle, Manuel Azaña başbakanlığındaki hükümet geri çekilmiş ve 1933’te yeniden seçimlere gidilmiştir. Milliyetçilerin zafer kazandığı bu seçimde parlamento çoğunluğunu *Özerk Sağcı İspanyol Konfederasyonu*’nun (CEDA)

başkanı José María Gil Robles elde etmiştir. Yeni yönetimle birlikte geçmişte alınan kararlara karşı çeşitli yaptırımlar uygulanmıştır. “Başlatılan tüm reformlar durdurulmuş, dinsel eğitimin laik eğitime dönüştürülmesi ertelenmiş ve dinsel tarikatlar eski eğitim merkezlerine yeniden kavuşturulmuştur” (Işık, 2005: 194). Bunun yanı sıra, 1923-1930 yılları arasında iktidarda olan General Miguel Primo de Rivera’nın oğlu José Antonio Primo de Rivera’nın kurduğu *Falanj Partisi* (Falange Española) yükselişe geçmiştir. İşçi İttifakı yeniden örgütlenip 1934’te Asturias Madenci Ayaklanmasını körüklemiştir. (González, 2010: 181) Ayaklanmanın bastırılmasında önemli bir rol oynayan kişi otuz altı yıl boyunca İspanya’nın kaderini belirleyecek komutan Francisco Franco’ydu.²

² Francisco Franco Bahamonde, Milliyetçi hareketin öncüsü İspanyol general ve devlet adamıdır. 4 Aralık 1892’de Galiçya bölgesinin Ferrol şehrinde, üst rütbeli deniz subayı bir baba ve dindar ve Katolik geleneklere bağlı muhafazakar bir annenin ikinci çocuğu olarak orta sınıf bir ailede dünyaya gelmiştir. Annesinin ve babasının arasında farklı siyasi görüşlerden ötürü şiddetlenen çatışmalar aile içindeki huzuru bozmuştur. Franco’nun babası 1907 yılında eşini ve çocuklarını terk etmiştir. Babasının yokluğundan dolayı annesine olan yakınlığı dikkat çekmiş ve küçüklüğünde hassas ve içe kapanık bir yapıya sahip olmuştur. Pek çok tarihçiye göre Franco’nun ideolojisinin gelişiminde annesinin etkisinin vurgulanması gerekmektedir. İspanya’nın 1898’de son kolonisi Küba’yı kaybetmesi Franco’nun gelecek planlarını da sekteye uğratmıştır. Çünkü bu kayıp Deniz Kuvvetleri’nde büyük tahribata yol açmış ve Deniz Harp Okulu öğrenci alımında kısıtlamaya gitmiştir; Franco her ne kadar diğer aile üyeleri gibi donanmada görev almak istese de ülkenin mevcut durumu nedeniyle bu isteğini gerçekleştirememiş ve 1907’de Toledo Askeri Piyade Akademisi’ne kaydolmak zorunda kalmıştır. Üç yıl içinde okulu bitiren Franco, 1909’da İspanyol birliklerinin Fas’ta başlattığı harekate katılmak için gönüllü olmuştur. 1912’de Fas’a gönderilmiş ve orada on beş yıl boyunca görev yapmıştır. Afrika görevi yalnızca askeri kariyerine katkı sağlamakla kalmamış; birlik içerisinde de güven kazanmıştır ve böylece kısa sürede terfi almıştır. 1923’te María del Carmen Polo y Martínez-Valdés ile evlenmiş ve bu evlilikten kızları María del Carmen Franco y Polo dünyaya gelmiştir. 33 yaşındayken tuğgeneral ünvanı alması ulusal çapta ününü arttırmıştır. Bu aynı zamanda Avrupa’nın en genç generallerinden biri olduğunu da göstermiştir. 1931’de krallık sisteminin devrilmesiyle birlikte yeni kurulan Cumhuriyet yönetiminin izlediği kilise karşıtı politika Franco’nun askeri kariyerini olumsuz yönde etkilemiştir. Kurucusu olduğu Zaragoza Askeri Akademisi kapatılmış ve askeri pozisyonu pasif hale getirilmiştir. 1933’te muhafazakar kesim yeni cumhuriyet yönetimini ele geçirdiğinde Franco yeniden göreve getirilmiştir. 1934’te tümgeneralliğe yükselmiş ve Asturias Maden İşçileri Ayaklanması’nın bastırılmasında gösterdiği üstün başarısı takdir görmüştür. Böylelikle, 1935’te Fas’taki İspanyol ordusunun başkomutanı ve 1936’da Genelkurmay Başkanı olmuştur. 1936 seçimlerinden sol görüşlü Halk Cephesi’nin galip çıkmasıyla birlikte Genelkurmay Başkanlığı görevinden alınıp Kanarya Adaları’nda komutanlığa atanmıştır. *Halk Cephesi*’nin iktidarını yıkmak için sağcı komutanlarla darbe hazırlıkları yapan Franco ayaklanmayı ilan eden bildirgeyi radyo aracılığıyla yayınlamış ve bu 1939’a dek sürecek iç savaşın habercisi olmuştur. Savaştan

Bastırılan bu direniş yüksek can kaybına neden olmuştur. (Oury, 1993: 28) Bu karmaşanın ve huzursuzluğun içinde ülke seçime gitmeye karar vermiştir. 1933'te olduğu gibi 1936 seçimlerinde de sağcılar ve solcular birbirlerini karalama kampanyaları düzenlemişlerdir. 1936 yılının şubat ayında sol görüşlü partilerin oluşturduğu *Halk Cephesi* (Frente Popular) oy toplama taktiğinde başarılı olmuş ve yapılan seçimlerde ezici bir çoğunlukla galip gelmiştir. Seçimin sonucunu ölüm-kalım meselesi haline getiren sağcılar ve solcular farklı ideolojilerin çıkmazında kriz ortamına zemin hazırlamıştır:

“*Halk Cephesi*’nin seçim zaferinden sonra, ünlü kişilere yönelik suikastlar, sağ ve soldaki silahlı gruplar arasında kimi zaman kan akmasına yol açan olaylarla şiddet kendini göstermeye başladı. O dönemde parlamentoda önde gelen hiçbir parti demokrasinin ve Cumhuriyet’in siyasi istikrarına katkıda bulunamadı. Toplumsal düzene yönelik tehdit ve sınıf ilişkilerinin bozulması 1936’da Cumhuriyet’in ilk yıllarına göre çok daha büyük bir yoğunlukla hissediliyordu” (Casanova, 2012: 27).

İki siyasi grubun arasındaki kutuplaşma gittikçe artmış ve sokak çatışmaları engellenememiştir. Solcuların büyük bir değişim hazırlığında olduğunu anlayan sağcılar gizlice bir askeri darbe planlamaya girişmişlerdir. Sol görüşlü teğmenlerden José del Castillo’nun Falanjist militanlarca öldürülmesi iç savaşa doğru peşi sıra gelişen olayların temel sebebidir. Bu cinayetin intikamını almak için 13 Temmuz 1936’da harekete geçen Cumhuriyetçi polis gücünün mensupları sağcı monarşist liderlerden Calvo Sotelo’yu öldürmüşlerdir. Bu olay askeri darbe hazırlığını tamamlamış pek çok kişiyi acilen müdahaleye itmiştir. “Bunlar arasında, Kanarya Adaları’nda görevli, 17 Temmuz akşamı İspanyol Fas’ında ayaklanan garnizonun komutanı General Franco da vardı. 18 Temmuz’un erken saatlerinde General Franco savaş hali ilan etti ve Cumhuriyet’in

zaferle ayrılan Franco’nun hükümeti ve otoriter rejimi 1975’e dek hakimiyetini sürdürmüştür. Franco, 20 Kasım 1975’te ciddi sağlık sorunlarından dolayı hayatını kaybetmiştir. (<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/> ve <https://dbe.rah.es/biografias/9565/francisco-franco-bahamonde> web sayfalarından elde edilen bilgiler derlenmiştir.)

hükümetine karşı olduğunu duyurdu. Yarımada'daki başka bir askeri garnizon da darbeye katılmıştı" (Casanova, 2012: 28). Franco'nun yönettiği Afrika Ordusu, Faslı paralı askerlerden oluşuyordu çünkü işçiler ve diğer destekçiler onlarla mücadele edecek olanaklara sahip değillerdi. Franco ve askerleri Ağustos ve Eylül ayları boyunca güney İspanya üzerinden başkent Madrid'e doğru ilerlemiştir; uyguladığı terör ve katliamlar baskılamının artışına sebep olmuştur. (Graham, 2022: 35-36)

Ayaklanmayı organize eden General Emilio Mola İspanya'nın çeşitli şehirlerinde mevcut rejimi ve hükümeti ortadan kaldırmak için askeri liderleri yönlendirmiş ve bir gün içinde bölgesel karargahlara yayılıp ordunun doğrudan kontrolünü eline almaya çalışmıştır. Tek seferde bütün ülkeyi ele geçirmekte başarılı olamasalar da Cumhuriyetçilerin otoritesini çökertmek ve direncini kırmak amacıyla gerekli adımları atmışlardır. Artık "İki İspanya"dan söz edilmeye başlanmıştır: Cumhuriyetçiler ve Milliyetçiler. Bu darbenin en acı verici yanının taraf seçmek mecburiyeti olduğu söylenebilir. Özellikle sol görüşlü sivil halk istemediği seçimleri yapmaya zorlanmış ve sevdiklerini korumak için bağlı oldukları ideolojiye ihanet etmek durumunda kalmışlardır. (Vigil, 2003: 48)

İç savaşın başlangıcında, hükümet merkezi başkent Madrid'in, Valencia ve Cataluña bölgelerinin Cumhuriyetçilerin hakimiyetinde olması Milliyetçiler cephesinden gelebilecek tehlikelerin göz ardı edilmesine sebep olmuştur. Fakat sonrasında zamanı ve elindeki imkanları iyi kullanan Milliyetçiler beklenmedik bir hamleyle 1936 yılı Ekim ayında uluslararası destek alarak hedeflerine ulaşmaya yaklaşmışlardır:

"Uluslararası müdahale savaşta ilk defa bir faktör haline geldi. Milliyetçiler, elit birlikleri *Kondor Lejyonu*³ (Legión Cóndor) ve Afrika Ordusu'nu Cebelitarık Boğazı'ndan anakara İspanya'ya getirmek için Hitler ve Mussolini'den yardım isteyerek ihtiyaç

³ "Nazi Almanyasının 1936-1939 arasında General Franco'nun Milliyetçi Cephesi'ni desteklemek için İspanya İç Savaşı'na yolladığı gönüllü birlikler" (W. Phillips ve C. Phillips, 2012: 268).

duydukları uçakları elde etti. Bu şekilde, ordularına erişerek Cumhuriyet'e karşı topyekun savaşa gidebildi" (Graham, 2022: 26-27).

Kasım 1936'da Cumhuriyetçilerin yardımına Sovyetler Birliği koşmuştur. Her türlü askeri desteği sağlayarak özellikle hava üstünlüğü kurulmasında etkili olmuştur. Sovyet yardımı aslına bakılırsa bir yenilgiyi önlemiştir. Ayrıca, Avrupa veya başka yerlerden Cumhuriyet ordusu için savaşıma gelen *Uluslararası Tugayların* (Brigadas Internacionales) direnişte büyük payı olmuştur. (Moradiellos, 1997: 199) Bu birliğe destek olmak için gönüllü katılanlar arasında George Orwell, Ernest Hemingway, André Malraux ve Antoine de Saint-Exupéry gibi isimler bulunmaktadır. George Orwell ve Ernest Hemingway İspanyol İç Savaşı'na bizzat cephede savaşmak üzere katılmıştır. Orwell, İspanya'daki kendi kişisel deneyimini aktardığı *Katalonya'ya Selam* (Homage to Catalonia)'ı, Hemingway ise İspanya İç Savaşının yaşandığı dönemi konu alan ünlü romanı *Çanlar Kimin için Çalıyor*'u (For Whom the Bell Tolls) yazmıştır. (Martínez Caro, 2016: 324) "Ünlü Fransız romancı André Malraux, savaşın hemen sonrasında İspanya'ya gelir ve Cumhuriyetçi cephede pilot olarak görev yapar. Medellín, Madrid, Toledo ve Teruel dâhil 65 operasyona katılır, ikisinde yaralanır. *Umut* isimli kitabını daha savaş bitmeden 1937 yılında yazar" (Şenyıldız, 2017: 145).

İspanya'da şiddet son derece dayanılmaz bir hal almaya başlamış, iç savaşın ilk sekiz ayı boyunca hava bombardımanları devam etmiş ve iki tarafın çatışması durmak bilmemiştir. Franco'nun Madrid saldırısı, şehri cepheye yaklaştırıp sık sık bombalamalara maruz bırakmıştır. İspanya İç Savaşı'nda savaş muhabiri olarak görev yapmış Fransız pilot, gazeteci, yazar ve şair Antoine de Saint Exupéry *Kanayan İspanya* adlı denemesinde savaşın vahşetini şu sözleriyle dile getirmektedir:

"İnsanlar birbirine saygı duymaz oldular. Acımak bilmez cellatlar gibi, neleri varsa dört bir yana saçıyorlar, koca bir ülkeyi batırabileceklerini hiç düşünmeden. İnsanlar arasında temizlik

yapma kararları veriyorlar ve ölçülerini ikide bir değiştirerek, arkalarında yığınla ölü bırakıyorlar, sadece. Ötede bir General, Faslı askerlerinin başına geçiyor ve başka inançta olanların kökünü kazıyan bir peygamber gibi, yığınla insanı lanetliyor, iç rahatlığıyla. Burada insanları kurşuna diziyorlar, ormanda ağaç keser gibi” (Saint-Exupéry, 2023: 38).

1937 yılına gelindiğinde ülkede askeri gerginlik hâlâ sürmekteydi. Evler bile artık güvenli mekanlar olmaktan çıkmıştı. İnsanlar içinde bulundukları durumu korku dolu gözlerle izliyor; radyo ve gazeteler aracılığıyla savaşın ağır sonuçlarından haberdar oluyorlardı. Franco fethettiği şehirlerden zaferle ayrılıyor ve bunun yanı sıra güzergahındaki yerlerde sivillere işkence uyguluyor, toplu katliam gerçekleştiriyordu. Franco’nun nihai hedeflerinden biri Bask şehirlerinden birine saldırı uygulamaktı. İşte bu savaşın gidişatını belirleyen kırılma noktasıydı.

“İspanyol Bask’ı koyu Katolik’ti ama özerklik taleplerini geri çeviren monarşiye karşı geleneksel bir düşmanlığı vardı. Ayrıca şiddetli Franco karşıtıydı. İsyancılar karadan ilerlerken donanmaları da Bilbao’yu denizden kuşattı. 26 Nisan 1937’de Bask bölgesinin küçük bir şehri olan Guernica’nın⁴ Alman uçakları tarafından bombalanması, savaşın en kötü nam yapacak hadisesidir ve Cumhuriyetçiler için çok ciddi bir darbeye yol açmıştır” (Carr, 2013: 94).

Bask halkının direnişini kırmakta başarılı olan Milliyetçiler önemli bir ilerleme ve avantaj kaydetmiştir. Fakat Cumhuriyetçilerin sonuç olarak karşılaştıkları manzara yürekleri burkmuştur. Savaşın masum mağdurları çocuklar istemedikleri bir yolculuğa mecbur bırakılmıştır. Yaklaşık 15 bin çocuk bombalardan korunmaları için tahliye edilmiştir. Kimileri Sovyetler Birliği’ne kimileri Belçika’ya gönderilmiştir. Bilmedikleri bir ülkede tanımadıkları insanlarla ve daha önce duymadıkları ya da konuşmadıkları bir dille karşılaşmışlardır. Uyum sağlamaları bir hayli zor olmasının haricinde onları en

⁴ Guernica kasabasında yaşanan dram ve iç savaşın bıraktığı yıkım Pablo Picasso’nun ünlü tablosu *Guernica*’ya ilham kaynağı olmuştur.

derinden etkileyen husus ailelerinden ve sevdiklerinden koparılmasıdır. Birçoğu ömür boyu tahliye edildiği ülkede kalmış; kültürel ve kimliksel açıdan daima yabancılaşmış hissetmiştir. (Martínez, 2003: 76-77)

Savaşın toplum üzerinde ciddi anlamda olumsuz etkisi olmuştur. İnsanlar temel ihtiyaçlarını karşılayamaz hale gelmiştir. Yiyecek fiyatlarının artmasıyla beraber gıda sıkıntısı baş göstermiştir. 1937 ilkbaharından itibaren özellikle Madrid ve Barcelona’da açlık ve yoksulluk dayanılmaz boyutlara ulaşmıştır. İspanyol halkı gittikçe kötüleşen sefaletle karşı dış ülkelerden gelen geçici yardımlara ve hayır kurumlarına muhtaç durumdaydı. “1938’de ‘aile yardımı’ ortaya çıktı: iki çocuk için 15 peseta veriliyordu. Franco’nun propaganda malzemesi ekmeğin beyazlığı ve patatesin bolluğu dönemin sefaletiyle çatışıyordu. Ayda iki kez ‘tek kap yemek’ dayatılmış ve bunun ‘Almanya’yı taklit etmek değil, bir İspanyol geleneği olduğu belirtilmiştir” (Vilar, 2007: 110).

1938 yılında sürekli toprak kaybeden Cumhuriyetçiler, Milliyetçilere karşı Barcelona şehrine yakın Ebro nehrinde bir saldırı gerçekleştirmişlerdir. Tam o esnada Sovyetler Birliği birdenbire yardımını kesmiştir, bu nedenle Milliyetçilerin zaferi kaçınılmaz olmuştur; Aralık 1938 sonu ile Şubat 1939 sonu arasında Cumhuriyetçilerin kontrolünde olan Cataluña’yı kolaylıkla ele geçirmişlerdir. Ardından, 1939 yılı Mart ayının sonlarında başkent Madrid de Milliyetçi kuvvetler tarafından işgal edilmiştir. Cumhuriyetçilerin son kalesini de alan Franco, 1 Nisan 1939’da bir bildiriyle savaşın bittiğini ilan etmiştir. (W. Phillips ve C. Phillips, 2012: 270) Bu tarihten itibaren 1975 yılına dek 36 yıl sürecek Franco diktatörlüğü başlamıştır.

İspanya İç Savaşı sona erdiğinde, bütün yetkileri elinde bulunduran Franco barışçı bir tutum sergilememiş, aksine siyasi çıkarlarına ve görüşlerine ters düşen vatandaşlarına baskıyı oldukça arttırmış ve yenilenlerin ortadan kaldırılmasına yönelik “temizlik” olarak nitelendirdiği bir sürece geçiş yapmıştır. Tutuklamalar ve mahkumiyetler çoğalmış,

Cumhuriyetçi aileden olmak ya da bu uğurda savaşırmış olmak artık İspanya’da yaşamayı zorlaştırmış ve insanları zorunlu göçe mecbur bırakmıştır. Binlerce erkek ve kadın yeni bir kitlesel öldürme, hapis ve işkence dönemine maruz kalmıştır.

“Neredeyse bin gün süren savaş ardında, İspanyol toplumunda uzun süre kalıcı olacak yara izleri bırakmıştı. Tarihçilere göre toplam ölü sayısı 600.000’e yakındı ve bunların 100.000’i asker isyancıların dizginlerinden boşalttıkları zulüm ve 55.000 kadarı Cumhuriyetçi bölgedeki şiddetin sonucuydu. Yarım milyon insan hapishanelere ve toplama kamplarına doldurulmuştu. 1939 sonlarında ve 1940 yılı boyunca, resmi kaynaklara göre, 270.000 tutuklu vardı; ki bu sayı izleyen iki yılda, çok sayıdaki infaz, hastalık ve açlığın neden olduğu binlerce ölümle sürekli olarak azaldı. 1939 ile 1946 arasında en az 50.000 kişi öldürüldü” (Casanova, 2015: 242).

Kazananlar ve kaybedenlerin karşılıklı nefreti en başta ordu, Falanj Partisi ve kiliseden beslenen Franco rejimi boyunca her geçen gün şiddetlenmeye devam etmiştir. Tek sorun sadece toplumun ikiye bölünmesi değildir; siyasi tutuculuktan doğan bu rejimin ekonomik krizi de çözümleyememesidir. Kurulan yeni düzende insanlar açlık ve kıtlıkla mücadele ediyordu. İspanyol halkının hislerini en iyi özetleyen söz belki de şudur: “Daha az Franco, daha fazla ekmek.” (Caballero vd., 2023: 18)

“Savaş yıllarının beyaz ekmeğinin yerini kara ekmek (*pan negro*⁵) almıştı. İspanya beslenmesinin bir bölümünü dışarıdan sağlamak zorundaydı. Ama böyle bir durum karşısında bir tarım ülkesi nasıl yaşardı? Bu nedenle Franco rejimi, Sovyetler Birliği ya da Almanya gibi kendi kendine yetme yollarını aradı. Fakat büyük devletler için çoğu şeyden vazgeçmek pahasına gerçekleşebilen şey, XX. yüzyılda İspanya gibi az gelişmiş bir ülkede olanaksızdı” (Broué ve Témime, 2018: 419).

⁵ *Pan negro*, sefaletin adeta bir sembolüydü. İç savaş sonrasında insanların alabildiği tek ve en ucuz yiyecekti. “Buğday kıtlığı yüzünden mısır ya da kepek unundan yapılmış sarı ya da siyah ekmek yenmiş, şeker yerine sakarin, tereyağı yerine margarin, zeytinyağı yerine ise soya ya da ayçiçeği yağı tüketilmiştir” (Gökşenli, 2013: 160).

Ekonomik kriz, satın alma ve üretme gücünün yetersizliği ve işsizlik karne (*cartilla de racionamiento*) uygulamasının gerekliliğini gündeme getirmiştir. Bu uygulama sayesinde ekmek gibi temel gıda maddelerinin tedariki sağlanmıştır. Fakat sınıflar arası ayrımcılık karne dağıtımını ve uygulanışını bile etkilemiştir: Toplamda üç kategori belirlenmiş ve kişi başına tek bir karne tahsis edilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca, yetişkin erkeklerin yiyeceklerin %100'üne; yetişkin kadınların ve 60 yaş üzeri kişilerin %80'ine; 14 yaşından küçüklerin ise %60'ına erişim sağlayabilmesine izin verilmiştir. (Ruiz, 2013: 11)

Bir parça ekmek için bile upuzun sıraların beklendiği 40'lı yıllarda, patates ve portakal kabukları bile lüksten sayılmıştır. Anneler ve büyükanneler, yemek olabilecek her şeyi değerlendirerek çocuklarını ve torunlarını doyurmaya çalışmıştır. Hayatta kalabilmek için beslenmek gerekiyordu ve bu amaçla insanlar ahlaki değerlerini de geride bırakabilmeyi öğrenmeye mecbur bırakılmıştı. Bu çalkantılı dönemden faydalanmaya çalışan fırsatçılar temel besin ürünlerini inanılmaz fahiş fiyatlara satıyorlardı; yağ, ekmek ve patates gibi birçok ürün karaborsaya düşmüştü. Yoksulluk son derece ciddi bir boyuta ulaşmıştı; umudun tükenmeye başladığı o dönemde pek çok insan evine ekmek götürebilmek için suç işlemeye yelteniyordu, dolayısıyla hırsızlık vakaları artış göstermişti. (Reyes, 2012: 10-19)

Franco'nun yönetimi sadece ülkenin ekonomisinde ve toplumsal hayatta olumsuz etkiler bırakmakla kalmamış baskıcı ortamda eserlerini yayımlamaya çalışan yazarları da derinden etkilemişti. Yazarlar tutuculuk dalgası içinde acı gerçekleri ve toplumun çaresiz çırpınışını rahat bir şekilde dile getiremiyorlardı. 1938'de Basın Yasası'nın yürürlüğe girmesiyle edebi eserlerin uygunluğu test edilmeye başlandı. Yazarlar kitaplarını özgürce yayımlayamıyorlardı, yalnızca yayımlanmayı bekleyen eserlere değil; halihazırda bulunan kitaplara da sansür uygulanıyordu. Franco rejimi pek çok alanda olduğu gibi sanat ve edebiyata da etki etmişti. Yazarlar iki seçenek arasında sıkışıp kalmıştı: ya yeni

sisteme uyum sağlayacaklar ya da gördükleri olumsuzlukları yapıtlarında yansıtacaklardı. Aralarından çoğu düşüncelerini özgürce ifade edemedikleri için gönüllü olarak uzun süreli sürgün hayatını tercih etmiştir; bazıları ise zorunlu sürgüne gönderilerek cezalandırılmıştır. Bu durum, İspanyol yazınında “sürgün edebiyatı” kavramının oluşmasına vesile olmuştur. İspanyol sürgün edebiyatı iç savaşın Milliyetçiler lehine sonuçlanmasının ardından ülkelerini terk eden Francisco Ayala, Manuel Andújar, Ramón J. Sender, Max Aub, Arturo Barea ve Rosa Chacel gibi Cumhuriyetçi yazarların katkılarıyla gelişim göstermiştir. Bu yazarlar, sürgün hayatının yaratmış olduğu olumsuz deneyimlere rağmen roman türünde üretken edebi kişiliklerini yansıtmaya devam etmişlerdir. “Dillerini ve belli bir geleneği sürdürmek zorunda olan sürgün yazarlarının yapıtlarında iç savaşla ilgili hatırladıklarından söz etmelerinin yanı sıra kurgu bir karakter yardımıyla içinde yaşadıkları sıkıntılı durumu yansıtmaları olağan bir durum olmuştur” (Atakan, 2006: 36). İç savaşı temel aldıkları konularda daima İspanya’ya özlem ağır basmıştır. Öte yandan, İspanya’da kalanlar ise rejimin sansürüne boyun eğmek zorunda kalmıştır. Sansür, ülkede kültür ve düşüncenin yıllarca kesintiye uğramasına neden olmuştur.

Yok sayılan gerçeğe ayna tutmanın yolu edebiyattan geçiyordu. İç savaşın ardından vatandaşların nerede bulunduklarını, nasıl olduklarını gösterme görevini yazarlar üstlenmişti.

“Savaş sonrası sanatının Acı Gerçekçilik (*tremendismo*) akımı hiçbir yerde İspanya’daki kadar şiddetli ve acı terimlere dökülmedi. 40’lı yılların başında, toplumdaki ve bireydeki en ürkütücü, hatta dehşet verici yanları sergilemeyi ilke edinen *tremendismo* akımının unutulmaz örneği Camilo José Cela’nın 1942 yılında yayımladığı ilk romanı Pascual Duarte’nin Ailesi’dir (*La Familia de Pascual Duarte*). O yılların ortamı ve sansürü hatırlanmadıkça anlaşılması da sevilmesi de kolay olmayan bir roman. Cela’nın da, çağdaşı olan başka sanatçıların da sansürü binbir dolambaçlı yoldan atlatarak -çoğu kez de atlatamayarak- verdikleri iletinin özü şuydu: Hiç kendimizi aldatmayalım, biz buyuz işte” (Işık, 2005: 216-217).

Tremendismo akımının özelliklerini taşıyan romanların amacı İspanyol toplumunun çektiği sıkıntıları irdelemek ve gerçeği, kusurlarıyla ön plana çıkan dışlanmış karakterler üzerinden en acı yönleriyle göstermekti. Cela'nın *Pascual Duarte'nin Ailesi* “tremendismo” akımına örnek teşkil etmesinin yanı sıra varoluşçu roman (*novela existencial*) örneği olarak da nitelendirilmiştir. Bu iki edebi akımın oluşumunun birbiriyle bağlantılı olduğu görüşü yaygındır. (Cáceres ve Jiménez, 2000: 729) Acı gerçekçilik (*tremendismo*) unsurları barındıran diğer yazarlar ve eserleri şunlardır: Carmen Laforet (*Nada*, 1945), Miguel Delibes (*La sombra del ciprés es alargada*, 1947), Gonzalo Torrente Ballester (*Javier Mariño*, 1943). Eserlerin ana temasına bakıldığında insanın yalnızlığı göze çarpmaktadır. Ayrıca, toplumun hor görülen bireylerinin içinde bulunduğu zorlu döngünün tüm yalnızlığıyla ele alındığı söylenebilir.

Savaşın hemen ardından 1936-1941 yılları arasında varlık gösteren 36 Kuşağı (*Generación del 36*) savaşa tanıklık etmiş, 1907-1922 aralığında doğmuş yazarlardan oluşuyordu. Kuşağın önemli isimlerinden Camilo José Cela'nın dışında Carmen Laforet, Gonzalo Torrente Ballester, Darío Fernández Flórez, Miguel Hernández, Luis Rosales, María Zambrano, Antonio Buero Vallejo, Jorge Campos ve Miguel Delibes dikkat çekiyordu. O dönemde özellikle roman türünde yapıtlar verilse de şiir, deneme ve tiyatro gibi diğer yazınsal türler de ortaya koyulmuştur.

50'li yılların başlarında İspanya, dış ülkeler ile ilişkilerini iyileştirme yoluna gitmiş ve giderek uluslararası alandaki yalnızlığına son vermiştir. Bu gelişme, kültür ve edebiyatı doğrudan etkileyen siyasi ve sosyal değişiklikleri beraberinde getirmiş ve sansürde hafifleme olmuştur.

“Avrupa’da sıcak savaş izleyen bloklaşma ve soğuk savaş demokratik ülkeleri Franco’ya ve rejimine daha esnek davranmaya, İspanya’yı dışlamaktan vazgeçmeye yöneltti. İspanya ilkin

FAO⁶'ya kabul edildi, sonra ABD ile ilişkiler normaleşti. 1955'te ülke Birleşmiş Milletler'e kabul edildi. Böylece, yiyecek dağıtımında karne uygulamasına son verildi. Tüm bu olaylar kısa vadede Franco'nun başarı hanesine yazılacak olsa da, rejimin ideolojik temellerini sarsabilirdi. Nitekim dış ülkelerden gelen 'zararlı akımlar', kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla Franco için kaygı verici olabilirdi" (Goytisolo, 2006: 22).

Çocukluğunu iç savaş sırasında geçirmiş ve 1920'lerde dünyaya gelmiş yazarlardan oluşan Yüzyıl Ortası Kuşağı (*Generación del medio siglo*), İç Savaşın Çocukları Kuşağı (*Generación de los niños de la guerra*) olarak da bilinen 50 Kuşağı (*Generación del 50*) yeni bir roman türüyle ortaya çıktı: toplumsal roman (*novela social*). Toplumsal gerçekçilik, 50'li yılların romanlarını tanımlarken kullanılan bir terimdi. İlk örneği ise Camilo José Cela'ya aitti: *La Colmena* (1951). Luis Romero (*La noria*, 1952), Ignacio Aldecoa (*El fulgor y la sangre*, 1954), Rafael Sánchez Ferlosio (*El Jarama*, 1955), Carmen Martín Gaité (*Entre visillos*, 1957), Ana María Matute (*Primera memoria*, 1960), Jesús Fernández Santos (*Los bravos*, 1954) ve Juan Goytisolo (*Duelo en el paraíso*, 1955) toplumsal gerçekçiliğin temsilcilerinden bazılarıdır. Toplumsal romanda toplumsal sorunların eleştirel bir bakış açısıyla ele alındığı görülmektedir. Yazarlar savaş sonrası İspanya'nın mevcut durumunu protesto etmek ve haksızlıklara karşı halkı mücadeleye çağırmak istiyorlardı. Ama bunu yaparken tarafsız ve objektif bir tutum sergiliyorlardı çünkü hikâyeyi sadece anlatan konumundaydılar; kişisel düşüncelerini ve yorumlarını katmazlardı, her şey olduğu gibi yansıtılırdı. İç savaşı çocukluğunda deneyimleyen 50 Kuşağı yazarlarının en önemli ortak noktasının savaşa doğrudan değinmemeleri olduğu yargısına varılabilir; üstü kapalı bir şekilde anılarından ve savaşın sonuçlarından bahsederler ki bu otobiyografik ve tarihsel imaların anlaşılmasını mümkün kılar.

⁶ Gıda ve Tarım Örgütü.

1960’larda İspanya’nın kumsalları ve sıcak havası Avrupalıların özellikle Kuzeyli turistlerin ilgi odağı haline gelmişti. “Öte yandan, insanları hâlâ savaş suçları yüzünden idam etmekte olan rejim ‘Yirmi Beş Yıllık Barış’ı kutluyordu. 1960’ların ortasında bile kutlanan şey aslında ‘barış’ değil, ‘zafer’ idi. Rejim böylelikle kültürel ve sosyal modernliği olabildiğince bertaraf etmeye çalışıyordu” (Graham, 2022: 153-154). İspanya’nın plajlarına akın eden turistler kendilerine özgü adetleri ve davranışları da beraberlerinde getiriyorlardı. Franco rejiminin yasaklarına ve kısıtlamalarına alışkın İspanyol halkı için bu adetler epey cezbedici görünüyordu. Bu yüzden, değişim ve yenilik arzulayan kesim büyük oranda baskıyı artırmıştı. Rejime karşı yürütülen gizli muhalefet toplumdaki ve ekonomideki hızlı gelişimle birlikte büyümüşü. Franco’ya arka çıkan Kilise mensupları muhalefeti desteklemekteydi; bu da rejimin gerilediğinin sinyallerini veriyordu. (W. Phillips ve C. Phillips, 2012: 284-285)

Toplumsal romanın edebi niteliği sorgulanmaya başladığı anda, deneysel roman (*novela experimental*) ortaya çıkmıştı. 1960’lardan 1970’li yıllara kadar İspanyol yazarlar artık basit bir üslubu takdir etmiyor ve hatta bu eserleri vasat olarak değerlendiriyordu. Böylece, toplumsal roman yerini yeni dil ve anlatım tekniklerinin kullanıldığı deneysel romana bıraktı. Geleneksel konuların terk edildiği deneysel romanda felsefi akımlar, psikanaliz ve varoluşçuluk ön planda olmuş ve roman kahramanının iç dünyası ve iç monologları vurgulanmıştır. Bu bağlamda, William Faulkner, Franz Kafka, James Joyce, Marcel Proust gibi yazarların yaklaşımlarından ilham alınmıştır. Deneysel romana örnek olarak Luis Martín Santos’un 1962’de yayımlanan *Tiempo de Silencio* adlı yapıtı gösterilebilir. Miguel Delibes (*Cinco horas con Mario*, 1966), Gonzalo Torrente Ballester (*La saga/fuga de J.B.*, 1972), Juan Goytisolo (*Señas de identidad*, 1966) ve Juan Benet (*Volverás a región*, 1967) deneysel roman türünde eserler veren yazarlardandır.

70’li yılların ortasına gelindiğinde, İspanya’da demokrasi havası hakimdi, Franco hastalanmış ve sağlığı gittikçe kötüye gitmeye başlamıştı. Bu, insanları değişim için

umutlandıran bir durumdu. “İyice yaşlanmış olan Franco kendinden sonra genç veliaht Prens Don Juan Carlos’un tahta çıkmasıyla yeniden krallık rejimine döneleceğini ilan etti. İspanyol halkı açıkça ve bilinçle ‘demokratik bir yönetim’den yanaydı” (Goytisolo, 2006: 31).

Franco’nun 20 Kasım 1975’te ölmesiyle dikta rejimi son buldu. Demokrasiye yeniden kavuşan İspanyollar bu haberi coşkuyla karşıladı; toplumsal bir barış dönemi onları bekliyordu. Özgürce yazabilmek için hayatlarından ödün vermek zorunda kalan sürgündeki yazarlar ve aydınların çoğunluğu ülkesine dönmenin sevincini yaşadı. Franco’nun ölümüyle beraber pek çok alanda olduğu gibi edebiyat da özgürleşti.

1975 öncesinde yazarların hakkında çekimser kaldığıyla ve hatta bu türde yapıtlar verenlerin ürkek davrandıklarından takma ad kullandığıyla bilinen “kara veya polisiye roman” (*novela negra o policiaca*) 1975 sonrasında edebiyat dünyasında üstünlük kurmaya başladı. (Balibrea, 2002: 113) Manuel Vázquez Montalbán’ın *Yo maté a Kennedy* (1972) adlı eseriyle beraber edebi değeri sorgulanan kara/polisiye roman eski düşünceleri yıkmış ve beklenmedik bir şekilde ün kazanmıştır. Kara romanın tartışılmaz öncüsü Manuel Vázquez Montalbán ile birlikte Juan Madrid, Andreu Martín, Francisco González Ledesma, Eduardo Mendoza ve Jorge Martínez Reverte de önemli isimler arasında yer almaktadırlar. José Fernández Colmeiro’ya göre kara roman türünün kayda değer bir başarı kazanması demokratik geçiş döneminin (1975-1982) zorlu koşullarına denk gelmiştir. O sırada toplumsal ve ekonomik kriz baş göstermiş; işsizlik, suç ve göç oranlarında artış görülmüştür. Değişim ve karmaşanın egemen olduğu sürecin sorunları zaten yeni bir anlatı türünün arayışında olan yazarları kara romanın oluşumuna teşvik etmiştir. (2015: 15) Esrarengiz ve karanlık olayları çoğunlukla Madrid ve Barcelona sokaklarına konumlandıran yazarların işledikleri konular suç, gizem ve cinayet üzerine kuruludur. Kara romanlardaki belirsizlik ve heyecan okurun merakını ve ilgisini canlı tutar.

70’li yılların sonlarından itibaren kadınların daha özgür bir alan buldukları ve kendi görüşlerini daha rahat bir şekilde ifade ettikleri görülmüştür. “Franco’nun ölümüyle kadınlar seslerini daha fazla duyurmaya başlamıştır. Artık hem sosyal hayatta daha etkin rol oynamakta, iş hayatına dahil olmakta, hem de evdeki geleneksel rolünü üstlenmektedirler” (Adıgüzel, 2019: 9). Almudena Grandes, Rosa Montero, Lucía Etxebarria ve Soledad Puértolas’ın yapıtlarında ataerkil düzene karşı kadın dayanışmasını ortaya koydukları görülmektedir. Roman karakterlerinin bağımsız kadınlar olması dikkat çekmektedir. (Alonso, 2003: 183)

1975’ten sonra İspanya yalnızca siyasi değil, kültürel ve sanatsal alanda da önemli değişimler ve gelişmeler yaşamıştır. Özgürce birarada yaşayabilme imkanı, toplumun geçmişe dair sorunlarını ve biriktirdiği öfkesini geride bırakıp ilerlemesine katkı sağlamıştır. Özgürlük kavramının ön plana çıkmasıyla beraber edebiyat alanında farklı yeniliklerin arayışına girilmiş, yeni roman türleri ortaya çıkmış ve muazzam bir tema ve anlatım çeşitliliği doğmuştur. O yıllarda yazarlar her kesime hitap edebilecek edebi niteliği ve ilgi çekiciliği yüksek eserler vermeyi amaç edinmişlerdir. Baskı altında hissettikleri diktatörlük döneminden kurtulan bu yazarların artık çağdaş ve demokratik bir toplumun bireyleri olduklarını göstermenin vakti gelmiştir. Realist roman türünde eserler veren yazarların anlatisallık ilkesini benimsedikleri ve işledikleri konuların temelinde gerçekçi bir ifadenin var olduğu söylenebilir. Luis Mateo Díez’in *La fuente de la edad* (1986) adlı romanı bu türde yazılmış ilk örnek olma özelliği taşımaktadır.

Yazarlar tarafından yeniden yaratılmamış hiçbir tarihsel dönemin olmadığı düşüncesini kanıtlayan *tarihi roman* ise, İtalyan göstergebilimci Umberto Eco’nun *Gülün Adı* (1980) eserinin olağanüstü başarısıyla ortaya çıkmış ve eş zamanlı olarak İspanya’da da yankı bulmuştur. İspanyol edebiyatında özel olarak anılmayı hak eden dönem ise iç savaş ve sonrasıdır. Bu konu pek çok eserin oluşturulmasına ilham vermiştir. Savaşın kaybedenleri için ortak bir davanın sözcüleri olan yazarlar ve onların eserlerinden bazıları

şunlardır: Julio Llamazares (*Luna de lobos*, 1988), Javier Cercas (*Soldados de Salamina*, 2001), Almudena Grandes (*El corazón helado*, 2007). Bu noktada, şu an bile iç savaşın önemini kaybetmediğini; hem edebi, hem de tarihsel bağlamda hassas ve merak uyandıran bir konu olmaya devam ettiğini; savaş mağdurlarının dile getiremediklerini zaman ilerledikçe anlatmaya başladıklarını söylemek mümkündür. Canlı tanıklar tarafından kuşaktan kuşağa aktarılan anılar ve tecrübeler günümüzde hikâyelerin, romanların oluşumuna halen katkı sağlamaktadır.

Bu yılları temsil eden bir diğer tür ise *postmodern roman* olarak da isimlendirilen ve toplumsal problemlerden uzaklaşıp içtenciliği esas alan *entimist romandır*. Zor zamanlardan geçen bireyi yalnızlığı ve kimliği hakkında düşünmeye iten bu roman türüne katkı sağlamış Juan José Millas'ın *El desorden de tu nombre* (1987), Miguel Sánchez Ostiz'in *Las pirañas* (1992) ve *Un infierno en el jardín* (1995), Javier Marías'ın *Corazón tan blanco* (1992) ve *Mañana en la batalla piensa en mí* (1994) adlı eserleri göze çarpmaktadır. Diğer yandan, belli bir yaşa gelmiş yazarların çocukluk hatıralarını veya günlüklerini kullanarak *anı* veya *otobiyografi* türünde kitaplar yayımladıkları görülmüştür. Geçmiş yaşantılarına dönük bu eserlerinde kaybolmuş kimliklerini bulmaya çalıştıkları ve bunu yaparken hayatlarından kesitlere yer verdiklerini görmekteyiz. Enrique Vila-Matas'ın *El mal de Montano* (2002), Julio Llamazares'in *Escenas de cine mudo* (1994), Javier Marías'ın *Todas las almas* (1989) ve *Negra espalda del tiempo* (1998) adlı eserleri bu türe örnek teşkil etmektedirler. Ek olarak, Félix de Azúa'nın *Historia de un idiota contada por él mismo*'da (1986), Jorge Semprún'un *Autobiografía de Federico Sánchez*'de (1977), Manuel Vázquez Montalbán'ın *El pianista*'da (1985)

Franco yönetimi karşıtı mücadelelerini mesafeli ve alaycı üslupla aktardıkları görülmektedir.⁷

Günümüze gelindiğinde, İspanyol edebiyatında kimi yazarların halen iç savaşın izlerini takip ettikleri görülürken; kimilerinin ise yeni deneyimlerin arayışında oldukları gözlemlenmektedir.

⁷ <https://www.educacionyfp.gob.es/francia/dam/jcr:928783f1-2ee4-438f-81d7-bab72e087b34/2009-narrativa-del-siglo-xx-en-lengua-espanola.pdf> (Erişim Tarihi: 15.11.2023)
(1975 sonrası İspanyol edebiyatı hakkındaki veriler bu web sayfasından derlenmiştir.)

BİRİNCİ BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Genel Hatlarıyla Travma

Travma Yunanca kökenli bir sözcüktür (*traumat*), *yara* anlamına gelmektedir. Günümüzde hem bedensel, hem de duygusal ve ruhsal yıkımdan bahsetmek için de kullanılmaktadır. Travmanın bireylerin psikolojik direnç ya da toparlanma kapasitelerine göre kolay ya da zor başa çıkılan bir *yara* olarak yaşandığı da söylenilebilir. Türk Dil Kurumu'nun Ruhbilim Terimleri Sözlüğü, travmayı yaralanma sözcüğü ile eşdeğer görmekte ve “canlı üzerinde beden ve ruh açısından önemli ve kapsamlı incinme ve yaralanma belirtileri bırakan yaşantılar” olarak tanımlamaktadır. (Akt. Parman, 2017: 20)

Travmanın bireyin fiziksel veya duygusal açıdan olumsuz etkilenmesine neden olan bir olay, olaylar silsilesi veya bir dizi koşuldan kaynaklandığını söylemek mümkündür. Savaş ve doğa kaynaklı afetler gibi yaşadığımız acı verici olaylar ruhsal ve bedensel bütünlüğümüzü tehdit eden travmalara yol açabilirler. “Bizzat savaşı deneyimledikten sonra anılarını kaleme alan İngiliz psikanalist Wilfred Rupert Bion, travmayı *ruhsal felaket* olarak tanımlamakta ve savaşta kazanılan zaferin aynı zamanda birilerinin ruhsal yıkımı olduğunu altını çizmektedir” (Düşgör, 2018: 71).

Travma sebebiyle hatırlamak ya da unutmak istediklerimizi seçmemiz mümkün olmayabilir. Doğrudan veya dolaylı olarak deneyimlenen travmatik olaylar hem bize anlatılanlarla, hem de bilinçaltında yatan düşüncelerle derin yaralar bırakmaya devam edebilirler. Travma, belli başlı tarihsel olayların korkunç sonuçlarının tekrar yaşatılmasına ve hatırlanmasına neden olabilir. Kimileri trajedi ile sonuçlanan durumların üstesinden gelmeye çalışırken kendilerini güvensiz, çaresiz ve savunmasız hissedebilir ve bunun yanı sıra çevre tarafından anlaşılamayacak şekilde davranabilir, duygularını göstermekten çekinebilir ve başkalarına anlatmakta zorlanabilirler. Travma doğası gereği

bizi kavrayışımızın sınırlarına çeker, yaşamın olumsuz taraflarını görünür hale getirip beklenmedik bir anda doğuştan gelen güvende olma ve mutlu yaşama haklarımızdan mahrum bırakır. Duygularımızın ve anılarımızın kontrolünü eline geçirmekle birlikte hayatımızın yönünü sarsıcı bir şekilde değiştirir. (Conti, 2022: 40) Conti'yle benzer olarak Triest'e göre de travma dünyanın bir daha asla eskisi gibi olmayacağı düşüncesini tetiklemektedir. Bunun yanı sıra, Triest kişinin, sınırların ihlal edilerek, geri dönüşün olmadığı bir gerçeğe sürüklenmesinin travmanın doğurduğu sonuçlardan biri olduğunu savunmaktadır. (2017: 53) Öte yandan, travmanın olumsuz tesiriyle başa çıkmak ve sonuçlarıyla mücadele etmek için sağlıklı yöntemler geliştirerek hiçbir şey olmamış gibi hayatlarına devam eden kişilerin varlığından da söz edilebilir. Bu nedenle, olaylara verilen tepkiler kişinin psikolojik açıdan dayanıklılığına ve uyum sağlama becerisine bağlı olarak değişkenlik gösterebilir. “Dünyanın dört bir yanında milyonlarca insanın her türden zorlu olay ve koşul karşısında geliştirdikleri tepkilerde dayanıklılık sergilediği görülmektedir” (Southwick ve Charney, 2023: 12-47).

“Psikolojik dayanıklılığının doğuştan mı yoksa çevresel koşullar sonucu sonradan elde edilen bir özellik mi olduğu merak edilen bir konu olmuştur. Yapılan çalışmalar bu sonucun hem doğuştan, hem de sonradan edinilen bir özellik olduğunu göstermektedir. Psikolojik dayanıklılığını kazanmış bireyler problemlerden kaçınmak yerine, problemlere temas eder ve çözüme yönelik harekete geçerler. Psikolojik dayanıklılıkla yaş arasında ters orantı vardır. Genç bireyler problemler karşısında daha aktif davranarak çözüm odaklı başa çıkma stratejilerini kullanır; sorunla yüzleşir ve sosyal destek ararlarken, yaşça çok daha olgun bireylerse tam aksine, mesafe koyma, yok sayma, sorumluluk almama gibi yöntemlerle problemlerle daha pasif ve duygu odaklı başa çıkmaya çalışırlar” (Harzadın, 2023: 177-178).

Amerikan Psikiyatri Birliği tarafından yayımlanan *Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı* DSM-5'e (2013) göre travmatik olay “doğrudan yaşanan veya doğrudan tanıklık edilen ya da aile bireyi ya da yakın bir arkadaşın başına gelen ya da mesleki olarak deneyimlenen gerçek göz korkutucu bir biçimde ölümle ya da ağır

yaralanmayla karşı karşıya gelmiş ya da cinsel saldırıya uğramış olma” şeklinde açıklanmaktadır. Yapılan araştırmalardan elde edilen sayısal verilere göre, insanların %90’ı hayatları boyunca en az bir travmatik olayla karşı karşıya kalmaktadır. (Akt. Southwick ve Charney, 2023: 11)

Alanyazında psikolojik travmadan söz edilen ilk vaka Büyük Londra Yangını’ndan kurtulan Pepys’in günlüğünde yer alan anılardan hareket edilerek ortaya çıkmıştır. Bunu ilerleyen süreçlerde yapılan tanımlar savaşa ilintili olmuştur. Çünkü travma sonrası tepkiler özellikle savaş yaşamış siviller ve askerlerde gözlemlenmiştir. (Bayraktar, 2017: 30) O zamanlarda travmanın genellikle bedensel yaralanmalardan dolayı olduğu düşünülmüştür fakat Alman nörolog Oppenheim travmanın fiziksel hasarın yanı sıra bireyin ruhsal bütünlüğünde de bir tehdit olarak algılanması gerektiğinin üzerinde durmuş ve bilhassa II. Dünya Savaşı’ndan sonra travma sonrası tepkilere ilişkin değerlendirmeler yapılmaya başlanmıştır. (Öner, 2020: 4-5)

18. yüzyıl ve daha öncesinde travmanın psikolojik sonuçlar doğurduğuna yönelik araştırmalar olmamakla birlikte, bireylerin travma sonrasında ruhsal bozukluklar yaşadıklarına inanılmıştır. Bu rahatsızlıkların yaşanmasının sebebi ise bireyin kişisel özelliklerine ya da biyolojik temelli bir soruna dayandırılmıştır. Her iki durum açısından da sorunun başlıca nedeninin bireyin kendisinden kaynaklandığı görüşüne varılmıştır. 1870 yılında cereyan eden Prusya-Fransa Savaşı’na kadar travmaya maruz kalmayı içeren olayların kalıcı psikolojik sorunlar yaratmayacağı kabul edilirken askerlerin savaşın ardından kendilerini varoluşsal bir krizin içinde bulmaları ilgi uyandırmıştır. Travmanın bedensel yaralanmalar haricinde psikolojik sorunlara da yol açacağı fikri ise ilk olarak Prusya-Fransa Savaşı’nda görev alan askerlerde travma sonrası ortaya çıkan belirtiler neticesinde hareketlenmiştir. (Menchero, 2017: 91)

Triest, savaş travmasının bireysel olduğu kadar kolektif bir yönü olduğunu da vurgulamaktadır. (2017: 52) Toplumsal travma, trajik bir olayın ardından toplumun ruh sağlığı üzerindeki psikolojik etkilerini tanımlamak için kullanılmaktadır. Toplumsal düzeyde gerçekteşen travmatik olay hayatın doğal akışına uygun olmayan bir duruma neden olmaktadır. (Genschow ve Spiller, 2017: 13)

Olayları birebir yaşayan insanlar birbirlerinin paylaşımlarının etkisi altında kalabilir ve sözlü ya da yazılı aktarımlarıyla ortak bir düşünce yaratabilirler. (Colorado, 2007: 137) Bütün bu bilgilerden yola çıkarak, savaşa tanıklık etmiş insanların ve savaşta yer almış askerlerin yaşantılarının toplumsal travmanın oluşumunda ve travmanın psikolojik etkilerinin araştırılmasında en önemli unsur olarak öne çıktığını söylemek mümkündür.

1.1.1. Doğrudan ve Dolaylı Travma

Fiziksel bütünlüğü tehdit eden ve psikolojik anlamda zorluk ya da gerginlik düzeyini arttıran yaşam deneyimleri travmaya neden olabilirler. Travma, doğrudan tanık olunan olaylar ve en yakın çevredeki insanların karşılaştığı durumlar çerçevesinde değerlendirilecek olursa doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki başlık altında incelenebilir. “Birincil (doğrudan) travma, travmatik yaşantılara doğrudan maruz kalan bireylerde korku ve çaresizliği vurgulamak için kullanılmaktadır” (Var ve Büyükbodur, 2017: 3678). İnsanları ölüm ve ciddi yaralanma tehlikesiyle karşı karşıya bırakan trafik kazaları, savaşlar, terör saldırıları, doğa kaynaklı afetler (yangın, deprem, sel vb.) doğrudan travmayı tetikleyen olaylardır. (Ponce vd., 2016: 5) Bu olaylara maruz kalan kişilerde yoğun ve öngörülemeyen duygular, değişen düşünce ve davranış kalıpları ve tekrarlanan tepkiler baş göstermektedir.

“Dolaylı travma ise; travmatik bir olayın ilk kez maruz kalanların anlatıları yoluyla dolaylı biçimde maruziyeti ifade etmektedir” (Var ve Büyükbodur, 2017: 3678). Travma etki ettiği insanların yaşamında çevresel yayılma özelliğine sahiptir. Bu nedenle, sadece doğrudan travmaya maruz kalan bireyi etkisi altına almakla kalmaz; travma, mağdurun ailesini, arkadaşlarını ve çevresini kapsayacak şekilde etki etmektedir. Kişiler, korkunç şeylere maruz kalmış insanların acılarıyla özdeşleştiğinde, onların acılarını, korkularını, öfkelerini ve umutsuzluklarını kendi farkındalığına ve deneyimine taşıyabilirler. Dolaylı travma, doğrudan travmaya benzer bir şekilde dünyayı görme şeklini ve duyguları derinden etkileyebilir. (Freedman ve Mashlach, 2018: 1-2) Bu yüzden travma mağduru bireyle ortak bir duygusal bağın oluşmasının kaçınılmaz olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Kişinin “bizzat deneyimlemese bile travmatik bir olaya tanık olarak veya travmatik bir olayın ayrıntılarını dinleyerek, olaya ilişkin haberleri takip ederek farklı düzeylerde kaygı hissedebileceği” söylenebilir (Eriksson vd., 2001: 207).

Bu düşünceden hareketle, dolaylı travmanın dinleme ve öğrenme yoluyla ortaya çıkabildiği kanısına varılabilir. Yakınlarımızın ya da bize uzak kişilerin bile travmalarını ayrıntılı bir biçimde duymak ve içselleştirmek dolaylı travmaya yol açabilir. Hatta bir yerden duyulan ya da haber alınan travmalar kişinin hayatıyla ortak noktalar barındırıyorsa o zaman doğrudan travma olarak dahi deneyimlenebilmektedir. Bu açıdan bakıldığında, travmatik bir olaydan etkilenebilmek için söz konusu olay anında ya da yerinde bizzat bulunmanın gerekmediğine dair saptamaların haklılığı ortaya çıkmaktadır.⁸

Figley ve Kleber dolaylı travmayı şu şekilde açıklamaktadır:

“Travmatik olaya doğrudan tanıklık eden kişilerle yakın iletişim ve etkileşim halinde olmak benzer psikolojik olguların deneyimlenmesine yol açmaktadır, yani travma mağduru ile empati kurmamız sonucunda onun yaşadığı çaresizliği hissedebilir, olayın zihninizde canlanmasını sağlayabilir ve travmatik belirtiler gösterebiliriz” (1995: 78).

Öte yandan, Lerias ve Byrne’e göre ise “ciddi bir biçimde strese yol açan, üzücü ya da trajik bir olaya şahit olan, olaya ilişkin bilgiye sahip ya da olaya müdahale etme sorumluluğu taşıyan kişilerin verdikleri psikolojik tepkiye dolaylı travma denilmektedir” (Akt. Yılmaz, 2007: 138).

Doğrudan ya da dolaylı olarak deneyimlediğimiz olayların etkisi benzer duyguları paylaştığımız insanlarla birlikte zaman içinde yayılan bir sürece işaret eder. İşte bu noktada, travmanın kuşaktan kuşağa aktarımından söz edilebilir. Travmaya maruz kalan kimi yetişkinlerde kendinden sonraki kuşakta kaynağı belli olmayan acı ve kaygı içeren duygu durumlarının yanı sıra kötü anıları tekrar anımsama, iletişim kurma sorunları veya geçmiş kayıplardan dolayı suçluluk hissetme gibi davranışlar gözlemlenebilmektedir. Bu

⁸ <https://senizunal.com/ikincil-travma-stresi/> (Erişim Tarihi: 15.11.2022)

bulgular, bizden önceki bazı deneyimlerin kişinin benliğini, özelliklerini ve davranışlarını nasıl etkileyebildiği ve travmaların kuşaktan kuşağa nasıl aktarılabildiği üzerine düşündürmektedir. (Logie ve Navarrete, 2020: 39) Travmanın kuşaklararası aktarımı kavramını, ilk olarak 1979’da Barocas ve Barocas kullanmış ve travma mağdurlarının yaşantılarını yakın ilişkide bulundukları aile içindeki bireylere, özellikle çocuklara, doğrudan veya dolaylı olarak aktarmaları olarak tanımlamışlardır. (Derin ve Öztürk, 2020: 556)

“Tekerrür eden kimi tarihsel olayların (örneğin savaşlar) altında, başka etkenler yanı sıra, çözülmemiş çocukluk çağı travmalarının etkilerinin birleşerek toplumsal hareketlere dönüşmesi yatmaktadır. Çocuğun doğrudan travmaya maruz kalmadığı travmalarda da, ikinci kuşakta travma sonrası stres belirtileri, depresyon ve anksiyetede artış olduğunu gösteren çalışmalar mevcuttur” (Şar, 2018: 14).

Harzadın’a göre “çocukların travmaya direkt maruz kalan kişilerden bu konuyu çok yüksek duygularla dinlemeleri, anlatılanların artık onun hikayesi olmasını sağlayabilir. Çocukluk çağındaki bir travmanın bugünkü hayatı etkilemesi de çevreyle alakalıdır. Kişi sağlıklı insanlarla vakit geçiriyorsa bazı çocukluk travmalarından etkilenmeyebilir” (2023: 118-119). Bu görüşler ışığında, çocukluk döneminde dolaylı travmaya neden olabilecek deneyimlerin ortaya çıkabileceğini söylemek mümkündür.

1.1.2. Savaş Travması

Psikanalistler Birinci Dünya Savaşı'yla beraber savaşın kişilerin ruhsal durumlarında ne gibi değişikliklere yol açtığına tanık olmuşlar ve savaşın yıkıcı sonuçlarından alınan derslerden, edinilen deneyimlerden yararlanmışlardır. Tüm dünyayı derinden etkileyen ve birçok insanın öldüğü, birçoğunun da yaralandığı ya da kaybolduğu bu savaş, uluslararası bir travma olarak dünya tarihinde yerini alırken diğer bir yandan da bu durumun ruhsal etkilerinin daha iyi öğrenilmesine aracı olmuştur. (Özen, 2017: 108) Sigmund Freud'un 1915'te yazdığı *Reflections on War and Death* (Savaş ve Ölüm Üzerine Güncel Düşünceler) adlı kitabı travma sorunsalının incelendiği en önemli çalışmalardan biridir. (İkiz, 2018: 29)

Psikiyatrist Kardiner 1941 tarihli *The Traumatic Neuroses of War* (Travmatik Savaş Nevrozları) adlı kitabında Birinci Dünya Savaşı'na katılan askerlerin savaş bunalımından söz etmiştir. İncelediği askerlerde savaşın hem bedensel, hem de ruhsal yaralar açtığını ve ayrıca hayatta kalanların anlamsızlık duygusu yaşadıklarını, içlerine kapandıklarını ve dışlandıklarını gözlemlemiştir. Savaş sonrası korku ve kaygı gibi duyguların baskın gelmesi sonucunda birey kendini denetleyemediği bir sürecin, ruhsal bir çatışmanın içinde bulmuştur.

Psikanalitik teorinin temel unsurlarından biri olan “kaygı (*anxiety*)”, Freud’a göre yaygın ve belirsiz bir duygudur. *Inhibitions, Symptoms and Anxiety* (Ketlemeler, Semptom ve Kaygı) adlı eserinde kaygının bir tehlike durumunda ya da bu tehlikenin gerçekleşmesi halinde ortaya çıktığını söylemektedir. (Yörük, 2022: 23) Bir insan hayatta kalma seviyesinde yoğun ve çaresiz bir tehdit ile karşı karşıya kalır ve savunmasız hissederse korku ve kaygı duygularında artış olacaktır. “Travmayı olağan olumsuz yaşantılardan ayıran, kişinin yaşamına ya da beden bütünlüğüne yönelik tehdit, şiddet ya da ölümle karşılaşmasıdır. Travmatik olaylar kişiye uç noktada çaresizlik ya da dehşet

yaşatırlar” (Bayraktar, 2017: 35). Bu bağlamda, ölüm içgüdüsünden kaynaklı travmaya daha fazla maruz kalanların askerler olduğunu söylemek mümkündür.

Psikanalist Wilfred Rupert Bion’un savaş anıları savaş travmasına ve sonuçlarına ışık tutmuştur. I. Dünya Savaşı sırasında henüz yirmi yaşında genç bir tank komutanı olan Bion, “ateş altında düşünme”nin nasıl kesintiye uğradığını acı bir şekilde deneyimlemiş ve travma sonrası stres bozukluğu sorunu yaşadığı kanısına ulaşılmıştır. (Sivri, 2017: 92) Aslında savaş, Bion’un hayatının başlangıcından itibaren içine doğduğu, savaşın izlerinin hissedildiği coğrafyalardaki yaşamını şekillendirmiş ve bu da kuramsal zenginliğine katkı sağlamıştır. (Düşgör, 2017: 71)

Travmatik anılar her yere saçılmış cam kırıkları gibidir; yaşam boyunca zaman zaman tekrar edilirler. Başka bir benzetmede ise sonsuz bir yağmur gibi olduğunu söylenir. İlk başta biraz serpiştirir fakat zamana yayıldığında kendimizi korumayı başaramazsak iliklerimize kadar ıslanırız ve etrafımızdaki su o kadar yükselir ki sele kapılıp gidebiliriz. (Conti, 2022: 55-56) Bu yüzdendir ki Bion, korkunç savaş anılarının belleğinde yer ettiğini ve zamanla dayanılmaz bir hale geldiğini ve onları her hatırladığında benliğinden bir parça koptuğunu belirtmiştir. Savaş travması mağdurları hayatta kalmanın ağırlığından ve elinden geleni yapamadıkları hissine kapıldıklarından suçluluk hissederler. “O kadar çok şey için suçluluk hissederler ki bunlara suçluluk hissetmedikleri için suçluluk hissetmelerini bile ekleyebiliriz” (Cori, 2022: 88).

İnsanlar sıradan olayları anımsadığında o olaylarla ilgili duygular, görüntüler, kokular ya da sesleri yeniden yaşamayabilirler, ancak travmalarını bütün ayrıntılarıyla anımsama eğilimi gösterirler ve geçmişe ait bir duyu ya da duygusal bir ögenin içine dalıp gidebilirler. Travma yalnızca geçmişte sıkışıp kalmak değildir; şimdiki zamanda, yaşamını tam anlamıyla sürdürememek ve değişen çevre ve toplum değişimlerine uyum sağlayamamaktır. (Van Der Kolk, 2021: 219)

“Travma geçirmiş kişiler kendilerini yapayalnız hissettiklerini, hem insani hem de ilahi boyuttaki koruma sistemlerinden dışlandıklarını belirtmişlerdir. Travma etkisi altında olanlar, düş kırıklığının çok ötesine geçen bir anlam bunalımı yaşarlar; bir çaresizlik boşluğuna dalarlar” (Cori, 2022: 98).

Savaş sırasında ya da sonrasında göç eden travma mağdurlarının eylemleri anlamlandırma çabası çoğunlukla başarısızlıkla sonuçlanır ve ölüm ile yaşam arasında kendilerini zorlu bir mücadelenin içinde bulurlar. Ortak yaşanan travmatik bir olay olarak savaş, düşünme ve hayatı algılama biçimini değıştirme konusunda güçlü bir etkiye sahiptir. Kötü olayların ardından başa çıkma yöntemleri ve dirençlilik farklılaşmaktadır.

Yaş, olumsuz olaylardan etkilenme şiddetini belirleyen etmenlerden biridir ve çocukların yetişkinlere göre travmatik deneyimler karşısında korunmasız oldukları söylenebilir. Çocuklar savaşla birlikte yaşadıkları travmadan kaynaklı duygularını çoğunlukla sözel olarak ifade edemezler, travmaya bağlı belirtiler davranışlarındaki değışikliklerde kendini gösterir. Öfke patlamaları, huzursuzluk, kendini suçlama, tedirginlik, gerginlik, irkilme, saldırganlaşma davranışları da savaşın getirdiği travma sonrası çocuklarda gözlemlenebilecek durumlardandır. Bu süreç çocukların ruh sağlığında baş edilmesi zor bir sorun oluşturmasının yanı sıra gelişim evrelerine de etki etmektedir. Bu bağlamda, savaş travmasının çocuğun gelişiminde önemli bir etkisinin olduğunun ve büyük ölçüde hayat görüşünü değıştirdiği söylenebilir. Savaşın çocuklar üzerindeki etkisini anlayabilmek için onları dinlemek kadar davranışlarındaki değışiklikleri doğru gözlemleyebilmek de önemlidir.

1.1.3. Çocukluk Döneminde Travma

Çocuklar kimlik inşasında ve gelişim döneminde zor durumlar ve olaylarla karşılaşabilirler. Çocukluk dönemi bireyin kişiliğinin oluşumunda belirleyici bir role sahiptir. (Acuña Bermúdez, 2018: 327) Büyüdükçe tehlikenin farklı boyutlarına maruz kalınabilir ve bundan dolayı hayatı daha güvenilir hale getirmenin yollarının arayışına girilebilir. Çocuk istismarı, aile içi şiddet, doğal afetler ya da savaşlar gibi yaralanma veya ölüm tehdidi oluşturan travmatik yaşantılar korku ve kaygı duygularını harekete geçirir. (Gerrity ve Folcarelli, 2004: 3) Bu tedirgin ve rahatsız edici duygulara bazı fiziksel tepkiler de eşlik edebilir: mide bulantısı, kalp çarpıntısı, ağlama, çığlık atma, iştahsızlık gibi.⁹ Genel olarak gelişim dönemleri ele alındığında travma sonrası yaşanabilecek endişe, korku, çaresizlik, yalnız kalmak istememe ve güvensizlik gibi psikolojik belirtilerin yanı sıra uyku sorunları, fiziksel rahatsızlıklar ve davranış bozuklukları da söz konusudur (Baloğlu vd., 2017: 55).¹⁰

Ulusal Ruh Sağlığı Enstitüsü'ne göre “çocukluk çağı travması genellikle kalıcı fiziksel ve zihinsel etkilere yol açan duygusal anlamda acı verici ve üzücü bir olay olarak tanımlanmaktadır.” Çocukluk dönemi travmaları çocuğun psikolojik ve toplumsal gelişimine zarar vermenin yanı sıra toplumun gereksinimlerine yeterince uyum sağlayamayacak ilişki ve davranış kalıpları geliştirmesine neden olabilir. Çocuklarda benlik kavramının, başkaları ile etkileşim yollarının ve dünyaya karşı tutumlarının yaşadıklarıyla şekillendiğine vurgu yapılmaktadır. (Al Majali ve Alsheran, 2019: 200)

Bir olay ya da durumun çocuk tarafından travmatik olarak algılanmasını belirleyen bir dizi ögenin varlığından söz edilebilir. Çocuğun söz konusu olaya verdiği

⁹ <https://cms.aldeasinfantiles.es/uploads/2020/05/Memoria-resumen-2019.pdf>
(Erişim Tarihi: 15.11.2022)

¹⁰ <https://orgm.meb.gov.tr/psikososyaldijitaldestek/doc/psikososyalonleyicikitab.docx>
(Erişim Tarihi: 15.11.2022)

önem, içinde bulunduğu gelişim evresi, yaradılışı ve geçmişte travmatik olaylara maruz kalması bu faktörler arasında sayılabilir. (Baloğlu vd., 2017: 27)

“Travmatize insanlar duygularını, travmanın hatırlatıcıları olarak yaşarlar, bu nedenle de duygusal tüm uyarıcılardan kaçınmaya çalışırlar ve duygularını uygunsuz eylemler üzerinden göstermeyi denerler. Genellikle kendilerine ya da diğerlerine karşı öfkeli ve yıkıcı tutumları olur” (Padar, 2017: 88). Çocukların öfke duygularına bağlı yaşadığı yoğun içsel çatışmaların sebebi yaşadıklarını ifade etmelerinin yasaklanmış ya da tehlikeli olmasındandır. (Van Der Kolk, 2021: 140) Travma bir bireyi bilinçli yaşamdan koparır ve aklını kullanılamaz hale getirir. Özellikle çocukluğunda büyük travma yaşamış insanların kendilerini toplumun dışında tutma eğilimi gösterdikleri düşünülmektedir. (Ferenczi, 2020: 10)

Psikanalist Anna Freud ve meslektaşlarının yaptıkları bir çalışmada travmanın çocuklar üzerindeki etkileri ele alınmıştır. Çocuklar yetişkinlere kıyasla acı verici deneyimleri unutma, bastırma ve savunma mekanizmalarını kullanma konusunda daha başarılı olmuşlardır. Diğer taraftan, Pulido ve Cediel’in yürüttükleri bir araştırmaya göre, travma, çocukları yetişkinlerden daha fazla etkileyen psikolojik sonuçlar doğurabilmektedir. Örneğin, savaşın bıraktığı duygusal yükü başa çıkma gücüne sahip değildirler. (Pulido ve Cediel, 2016: 43-45)

Travmatik olayların çocukların üzerindeki etkisini belirleyen faktörler şu şekilde sıralanmaktadır: yaş, çevresel faktörler, baş etme becerileri, algı ve duyarlılık (Child Welfare Information Gateway, 2016: 3). Dolayısıyla, travmanın etkilerinin çocuğa ve deneyimlenen olaya göre farklılık gösterdiği söylenebilir.

Gelişiminin herhangi bir aşamasında travmatik bir olay yaşamış çocuğun davranış biçimleri kısa ve genel açıklamalarla şu şekilde verilmektedir: 0-5 yaş arasında (Bebeklik ve İlk Çocukluk Döneminde) bebek veya çocuk kolaylıkla korkabilir ve yatışmakta

zorluk çeker. Dünyayı keşfetmekte isteksiz davrandığı ve yaşadığı olayları günlük hayatı içerisinde tekrar tekrar yaşama eğilimi gösterdiği gözlemlenenler arasındadır. 6-12 yaş arası okul çağındaki çocuklar sürekli duygularını ifade etmeyi tercih ederler. Hemen üzülüp ağlayabilirler. Yaşıtları ya da yetişkinlerle kavga etme ve yalnız kalma isteğindedirler. Görünürde bir sebebi olmaksızın mide ve baş ağrısı çekebilirler. Kendi yaş gruplarından daha çok ya da daha az yemek yerler. 12-18 yaş arasındaki bireyler, çocukluktan yetişkinliğe geçiş döneminde, deneyimledikleri travmatik olayı devamlı dile getirirler ya da bu olayın gerçekleşmiş olabileceğini reddederler. Kurallara uymayı kabul etmezler. Arkadaşlarıyla zaman geçirmekten kaçınırlar. Madde veya alkol kullanımı yaygın olup zarar verici ve saldırgan davranışlarda bulundukları sonucuna varılabilir. (Child Welfare Information Gateway, 2016: 4)

Sonuç olarak, travmanın her yaşta meydana gelebileceğini ancak insanların en kırılgan oldukları dönemlerin çocukluk ve ergenlik olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü bu dönemlerde kimlik oluşumu henüz tamamlanmamıştır ve o yaşlardaki bireyler olumsuz olaylarla ve travmanın yıkıcı sonuçlarıyla baş etme konusunda başarılı olamayabilirler. Bu noktada, Van Der Kolk'un düşüncelerinden hareketle, travma yaşayan her yaş grubundan bireyin geçmiş olaylara çekildiğinde acısını yatıştırmak ve kaliteli bir yaşam için hayal gücünü kullanması gerektiğinin; ancak böylelikle daha iyi bir gelecek düşünme şansının ve ulaşılacak bir gayesinin var olabileceğinin üzerinde durulması gerekmektedir. (2021: 17)

1.2. Anna Freud ve Savunma Mekanizmaları

Savunma mekanizmaları teriminden ilk defa bahseden Avusturyalı psikanalist Sigmund Freud¹¹ olmuştur; onları acı verici ve dayanılması zor fikirlere ve etkilere yönelik oluşumlar olarak ele almıştır. Savunma biçimleri; bireyin yaşadığı kaygı biçimine, şiddetine, süresine ve kişilik özelliklerine göre değişmektedir. Korku ve kaygı duyuyor olmak sürekli savunma durumunda olan bir bedende yaşadığınıza işaret eder. (Van Der Kolk, 2021: 100) “Savunma” terimi ilk defa Sigmund Freud’un “Savunma Psikonevrozları” konulu makalesinde ortaya atılmıştır. Freud, sonraki çalışmalarında savunmayı *Ben*’in acı veren ya da katlanılamayan fantezi ve duygulanımlarına karşı direnmesi anlamında kullanmıştır. (Freud, 1954: 40)

Sigmund Freud’a göre birey benliğine tehdit olarak gördüğü ruhsal dengesizliklere, duygusal çatışmalara ve içsel ızdırabına direnmek için bilinç dışı kaçış yöntemleri geliştirmeye meyillidir. “Travmatik yaşantı, dışarıdan kuvvetli bir uyarının, benliğin koruyucu kalkanını yıkması ve benliğin hem dışarıdan hem de içeriden, taşıyabileceğinden çok daha fazla uyarının birden istilası altında kalması demektir.

¹¹ Sigmund Scholomo Freud 6 Mayıs 1856’da Freiberg’de (Moravya) doğdu. Freud üç yaşındayken, ailesi maddi sıkıntılardan ötürü Viyana’ya taşındı. Çocukluğunda general olmak istiyordu; ancak, Yahudi kökenli biri için askeri kariyer elde etmek zordu, bu yüzden 1873’te tıp öğrenimine başlamayı tercih etti ve 1881’de mezun oldu. 1883 ve 1885 yılları arasında Viyana Genel Hastanesi’nde çalıştı. 13 Ekim 1885 günü Paris’te Salpetriere Hastanesi’nde o dönemin en önemli Fransız nöroloğu Martin Charcot’un servisinde staj yapmaya başladı. 1886’da nevroitik hastaları tedavi ettiği kendi özel kliniğini açtı. Avusturya’nın başkentinde artan Yahudi düşmanlığından dolayı Freud, Sigismund olan ismini Sigmund olarak değiştirmeye karar verdi ve o andan itibaren bu isimle tanındı. Aynı yıl içerisinde (1886) Martha Bernays ile evlendi ve bu evlilikten üç kız üç erkek olmak üzere altı çocuğu oldu. 1899 Kasım ayında *Düşlerin Yorumu* adlı eseri yayımlandı. Freud’un 5 Mart 1902’de *extraordinarius* profesör olarak atanması psikanalizin kurucusu olarak bilinmesini sağladı. 1905’te yayımlanan *Cinsellik Üzerine Üç Deneme* ile insan zihnini anlayanın yeni bir yolu olan psikanalizin rolünü vurguladı. 1908’de Salzburg’ta I. Uluslararası Psikanaliz Kongresi toplandı. 1923 yılında Freud’a çene kanseri teşhisi kondu. Hastalık sağ kulağında işitme kaybına yol açtı ve konuşmasını zorlaştıran birtakım protezler takmak zorunda kaldı. İlk ameliyatından sonra *Ego ve İd* eseri yayımlandı. 23 Eylül 1939’da Londra’da vefat etti. (Salazar, 2021: 8-15)

Benlik işlevsiz kalır” (Padar, 2017: 82). Kafa karıştıran rahatsız edici durumları sıradanlaştırabilmek adına savunma mekanizmaları devreye girer. Savunma mekanizmaları karşılaştığımız engellere karşı ürettiğimiz, bilerek veya bilmeyerek bulduğumuz çözüm yollarıdır. (Van Der Kolk, 2021: 11) Savunmalar duygusal dengeyi sabit tutma ve kontrol etme yetisine sahiptirler. Bireye yeni koşullara ve özündeki değişikliklere uyum sağlaması için katkı sağlarlar. Sigmund Freud’un geliştirdiği düzende çatışma, kaygı ve savunma kavramlarının birbirleriyle olan ilişkisi temel yapıyı oluşturmaktadır; her travmanın doğrudan sonuçları birer kaygıdır.

Ben psikolojisinin gelişimine ve psikanalize büyük katkı sağlayan Sigmund Freud’un meslektaşı olan kızı Anna Freud’un¹² babasının çalışmalarından hareketle “Ben ve Savunma Mekanizmaları” (1936) adlı kitabı aracılığıyla inceleme fırsatı bulduğu savunma mekanizmalarından bazıları şunlardır: bastırma, yadsıma (inkâr), gerileme, karşıt tepki oluşturma, yapıp bozma, yansıtma, içe yansıtma, yalıtma, kendine yönelme ve yüceltme. Aşağıda açıklamalarına sırasıyla yer verilmiştir:

¹² Anna Freud, 3 Aralık 1895’te Viyana’da dünyaya geldi. Babası vesilesiyle psikanaliz dünyasıyla erken yaşta temas kurdu. Babasının sıkı takipçilerinden olup onun öğretilerini benimsedi. Viyana’daki Salka Goldman Cottage Lisesi’nde eğitim aldı. 1912 yazında liseden mezun oldu ve iki senenin ardından Lyceum’da ders vermeye başladı. 1920 yılında sağlık durumundan dolayı öğretmenlikten vazgeçti. 1925-1928 yılları arasında Viyana Psikanaliz Derneğinin başkanlığını üstlendi. Temel eğitiminin ilkökul öğretmenliği olmasından ötürü çocuk psikanalizine yöneldi. Çocuk analizini ileri taşıyıp Freud’un sosyal vizyonunu kuvvetli bir inanç haline getirerek en uzun süre devam ettiren psikanalist kızı Anna Freud olmuştur. 1938’de Viyana’nın Nazilerin ellerine geçmesiyle birlikte Freud ailesi Londra’ya yerleşti. 1940’larda hayat arkadaşı Dorothy ile savaşta yakınlarını kaybeden ya da travmatik olan çocuklar için bir bakımevi (Hampstead Savaş Çocukları Yurdu) kurdu. İkinci Dünya Savaşının ardından yurt kapanmış ve 1950’lerde çocuklarla yürütülen psikanaliz çalışmaları konusunda düzgün ve kapsamlı eğitim hizmeti sunan Hampstead Kliniği’ni kurmuştur. Dünyanın en önemli psikanalitik araştırma merkezlerinden biri olan bu klinik günümüzde halen “Anna Freud Merkezi” olarak hizmet vermektedir. *Ben ve Savunma Mekanizmaları*’nı 1936 yılında babasının 80’inci yaş gününe armağan olarak yayımlamıştır. Bu kitap halen çocuk ve erişkin psikanalizini öğrenenler için en etkileyici ve en öğretici kaynaklardan biri olma özelliğine sahiptir. 1965’te gelişimsel psikopatoloji alanında önemli bir eser olan *Çocuklukta Normallik ve Psikopatoloji* isimli kitabı yayımladı. 9 Ekim 1982 sabahı geçirdiği kalp krizi sonucu hayata gözlerini yumdu. (Tuna, 2021)

- **Bastırma:** Anna Freud, ilk olarak ele aldığı bastırma savunma mekanizmasının diğerlerine kıyasla daha etkili ve ayrıcalıklı olduğunu altını çizmiştir. (Freud, 1954: 74) Gerçek kabullenemeyecek kadar korkunç olduğunda istenmeyen duygu ve düşüncelerin bilinçaltına itilmesidir. Rahatsızlık ve kaygı veren durumlar bu sayede unutulur. “Kaygı duymaya yol açabilecek herhangi bir şeyi, rahatsızlık veren algı ve anıların bir kısmını veya tamamını bilinç alanından uzaklaştırmayı amaçlayan mekanizmadır” (Yörük, 2021: 25). Kişiler mutlu hissedebilecekleri imge ve unsurları bilinçaltına yerleştirerek hoş olmayan nesneleri baskı altına almış olur. Savunma mekanizmalarının temelinde bastırma yatar ve hayat boyunca tekrar tekrar kullanılan bir süreç haline gelir.
- **Yadsıma (İnkâr):** Kişi yaşadığı olumsuz bir olay karşısında zayıf ve savunmasız hissettiğinde kendisini korunma içgüdüleriyle içinde bulunduğu durumun aksini iddia eder. (Fierro Alvarado, 2016: 21)
- **Gerileme:** Bireyin gelişimsel sürecinde kendisini güvende duyumsadığı bir döneme geri dönmesidir. (J.L. Álava Alcívar ve M.A. Álava Alcívar, 2019: 10)
- **Karşıt tepki oluşturma:** Kişinin şahsi fikirlerine ve dünya görüşüne ters düşecek şekilde tavır sergilemesidir. Başkalarının kabul etmeyeceğine ya da onay vermeyeceğine inandığı davranışlardan kaçınıp güvende hissetmeyi hedefler. (Carrera Soto ve Lémus Cabrera, 2009: 36)
- **Yapı bozma:** Hatalı davranışların ardından suçluluk duygusuna karşı geliştirilen bir savunma şeklidir. Kişinin kendini haklı çıkarmak için gerçek dışı çeşitli gerekçelere sığınmasıdır. (Nemiah, 1996: 28)

- **Yansıtma:** Kişi kendisinde görmek istemediği veya kendisine yakıştıramadığı kusurları başkasına yükler. Yaptıklarının sorumluluğunu üstlenmekten kaçınır ve suçluluk hissetmez. Kendi kusurlarını başkasına veya başka bir şeye yükleyerek temize çıkmaya ve dikkati başkası üzerine çekmeye çalışır. (Galor ve Hentschel, 2013: 124)
- **İçe Yansıtma:** Bir başkasının tüm varlığı ya da bir parçası benliğin içine alınır, içe atılmış nesne benlik içinde yabancı bir varlıkmış gibi varlığını sürdürür. (Universidad Nacional Autónoma de México, 2013: 4)¹³
- **Yalıtma:** Kişi geçmişte yaşadığı acı deneyimleri hükümsüz kılar. Duygusal anlamda kendisini arındırarak olayları başka biri yaşamış gibi anlatır. (Romero Saá, 2015: 14)
- **Kendine Yönelme:** Olumsuz duygulanım ve tutumları dışsal bir nesneye yansıtmak yerine kişinin kendine döndürmesidir. Bazı durumlarda içe atılan nesneye karşı duyulan yıkıcılık kendiliğe yönelik olarak da gerçekleştirilebilir. (Carrera Soto ve Lémus Cabrera, 2009: 33)
- **Yüceltme:** Toplum tarafından uygun görülmecek davranışların ve isteklerin kabul edilebilir olması için iyi anlamda adımlar atmaktır. En başarılı ve olumlu savunma mekanizması olarak bilinir. (Persano, 2018: 327)

Savunma mekanizmalarının kaygı yaratacak ruhsal değişimleri farkındalığının dışında, bilinç dışı bir süreç içerisinde rahatsız etmeyecek duruma getirdikleri sonucuna varılabilir. Bireylerin savunma mekanizmalarını sadece kendi tercihlerine göre değil, yaş ve cinsiyetlerinin gereklerine göre de kullanmak istedikleri söylenebilir. İnkâr ve yansıtma gibi savunma mekanizmalarının çocukluk yaşlarında daha yoğun bir şekilde

¹³ <https://archivos.juridicas.unam.mx/www/bjv/libros/8/3603/3.pdf> (Erişim Tarihi: 18.04.2022)

kullanıldığı belirtilmektedir. Bireyin çocukluk döneminde uygun görülen bir davranışı hayatının ilerki dönemlerinde geçerli olmayabilir. Bireylerin olgunlaştıkça bazı şeyleri doğrudan doğruya yadsımanın boş bir hareket olduğunu kavrayarak, içsel korkularını yansıtma veya dışa yansıtma yoluyla hafifletmeyi denemeye çalıştıkları; inkârı daha az, yansıtmayı daha çok kullanır oldukları görülmektedir. (Yörük, 2021: 41)

1.2.1. Travmayla Baş Etmede Savunma Mekanizmalarının Rolü

Her bireyin travmatik olaylara verdiği tepkiler birbirinden farklıdır, bundan dolayı savunma mekanizmaları ve başa çıkma yöntemleri de çeşitlilik gösterebilir. Travmatik olayın ağırlığının yanı sıra bireyin bu olayı nereye koyduğu, nasıl anlamlandırdığı da önem taşımaktadır. Leoner Terr “travmanın ani, beklenmedik bir zamanda, karşı konulmaz bir dizi saldırı sonucu meydana geldiğini söylemektedir” (Akt. Navarrete, 2012: 11). Kişi, iç dünyası ve dış gerçeklik arasındaki uyumsuzlukla baş etme konusunda başarılı olamadığında travmanın etkilerini daha derinden hissetmeye başlamaktadır. (Bayraktar, 2017: 34) Birey, özellikle travma gibi zihnini ve benliğini ele geçirmeye çalışan bir ruhsal gerginlik karşısında bedensel ve ruh sağlığını korumak için savunma mekanizması geliştirebilir. (Korkmaz, 2019: 13)

Savunma mekanizmaları yaşanabilecek engellemeler karşısında bir uyum süreci başlatıp ruhen sağlıklı olabilmek için hayatımıza dahil olurlar. Bu mekanizmalar sayesinde “aile bireylerine ve topluma karşı istenildiği şekilde hareket etmeyi; başka bir ifade ile, kendimize ve başkalarına zarar vermeyerek, yadırganmayacak şekilde hareket etmeyi, uyumlu olmayı öğrenebiliriz” (Yörükan, 2021: 11).

Anna Freud’a göre savunma mekanizmaları kişinin ruh sağlığının korunması için tehlike ve kaygı yaratan durumlar karşısında baş gösteren psikolojik süreçlerdir. (Akt. Spielman, 2001: 430) Birey, yanlış yolda olduğunun ve sorunun farkına vardığı zaman savunma mekanizmaları etkin hale gelmektedir.

Kaygı ve çaresizliğe sebep olan travma gibi birbirini izleyen bir tehlike durumuyla karşı karşıya kalındığı takdirde savunma mekanizmaları doğal tepkiler olarak ortaya çıkmaktadır. Savunma mekanizması, problemin kaynağına inmek yerine kullanılan geçici bir çözüm olma özelliği taşımaktadır. Ancak böylelikle kişi kendisini travmanın etkilerinden koruyabilir. Bahsettiğimiz mekanizmalar dengeleme ve uyum sağlamaya

yardımcı olmaktadırlar. Herkes hayatı boyunca zaman zaman bunları kullanma gereksinimi duyabilir.

Freud, savunma mekanizmalarının bireyler için önemini dile getirmektedir. “Bireyin topluma uyumunu sağlayan ve işlevsel olan savunma yöntemleri sayesinde yaşamına kaldığı yerden devam edebildiği düşüncesini desteklemektedir” (Akt. Callak, 2019: 18). Diğer bir yandan, Vaillant da savunma mekanizmalarının işe yarar özelliklerine dikkat çekmektedir: kişinin duygusal anlamda dengesini kabul edilebilir sınırlar içinde tutmasına yardımcı olurlar; yeni koşullara ve değişikliklere uyum sağlamak için zaman tanırırlar; insanlarla iletişimimizde çözüme kavuşturamadığımız ikilemleri anlamlandırma görevi üstlenirler. (Akt. Galor ve Hentschel, 2013: 161)

“Toplumumuz çok sayıda travma geçirmiş bireylerden oluşuyor ve kültürümüz evrensel ölçekte travma yaratmış olan bir süreçle doğmuştur” (Cori, 2022: 100). Bu sürecin içerisinde savunma mekanizmaları, travmaların üstesinden gelmede dengeleme ve uyum sağlama teknikleri olarak kullanılmaktadır. Toplum, travmatik yaşantıları ancak savunma mekanizmaları aracılığıyla hafifletebilir ve paniğe sürükleyen rahatsız edici görüntü ve düşünceleri gerçeklikten uzaklaştırabilir.

Görülüyor ki, bu mekanizmalar insanların zorluklarla başa çıkmasında, katlanılması kolay olmayan duygulardan uzaklaşmasında ve özellikle hem duygusal, hem de fiziksel saldırı niteliği taşıyan travmayla yüzleşip geçici çözümler üretmesinde önemli bir rol oynamaktadırlar.

Son olarak şunu da belirtmek gerekir ki, savunma mekanizmalarını doğru yerde ve zamanda kullanmamak bireylerin başa çıkma becerilerini olumsuz yönde etkileyebilir ve kişinin travmadan dolayı gittikçe yaralanmasına sebep olabilir. Aldığımız hasarları telafi etmeye çalışırken sorunlarımızı kalıcı bir şekilde çözüme ulaştırmayı

hedeflemeliyiz; Savunma mekanizmalarının aşırı kullanımından kaçınarak bu amacın gerçekleştirilmesinin sağlanabileceği söylenebilir.

İKİNCİ BÖLÜM: JUAN GOYTISOLO'NUN *DUELO EN EL PARAÍSO*, FRANCISCO UMBRAL'İN *LOS MALES SAGRADOS* VE MARTÍN ABRISKETA'NIN *LA LENGUA DE LOS SECRETOS* ADLI ROMANLARDA SAVAŞ TRAVMASI

2.1. *Duelo en el paraíso*

Juan Goytisolo'nun¹⁴ 1955'te yayımladığı *Duelo en el paraíso* (Cennette Yas)

adlı eser, kimliği belirsiz bir çocuğun cansız bedeninin Cumhuriyetçi bir asker kaçağı

¹⁴ Juan Goytisolo Gay, 5 Ocak 1931'de Katalan ve Bask kökenli varlıklı bir burjuva ailenin çocuğu olarak Barcelona'da dünyaya gelmiştir. Erken çocukluk dönemi İspanya İç Savaşının çalkantılı yıllarına (1936-1939) rastlamıştır. Annesinin 1938'de Barcelona'ya yapılan bir bombardıman sonucu hayatını kaybetmesi onu derinden yaralamıştır. Bu felaket Juan Goytisolo ve onun üç kardeşinin yaşamını her anlamda olumsuz etkilemiştir. Goytisolo kardeşler annelerinin ölümüyle beraber babalarından uzaklaşmaya başlamışlardır. Eşini yitirishinden sonra evlatlarına karşı anlayışsız ve umursamaz bir tutum sergileyen baba çocuklarını başıboş bir yaşama terk etmiştir. “Öksüzlük o günden sonra Juan Goytisolo'nun benliğinin bir parçası olacaktı. Baba figürüne yabancılaşma, dinden yana kayıtsızlık, her çeşit otoriteye karşı içgüdüsel bir ret hiç kuşkusuz yaşadığı kayıpla doğrudan bağlantılıydı” (Goytisolo, 2006: 19). Goytisolo'nun babasının çocuklarının bakımına yeterli desteği göstermediği yazarın anılarından da anlaşılmaktadır: “Kardeşlerim ve ben yabancı bir görüntü çiziyorduk. Tanıdıklara ait bir arabanın bir gün önümüzde durarak, içinden bir kadının Luis'le bana çürümeye yüz tutmuş bir-iki portakal uzatışını hiç unutmam. Kılık kıyafetimizin özensizliği ve pasaklılığı belki de bizi dilenci sanmalarına neden olmuştu” (Goytisolo, 2010: 72). 1939'da iç savaşın bitmesine yakın açlık ve sefalet gibi olumsuz koşullarla karşılaşan Goytisolo kardeşlerin Sosyal Yardım (*Auxilio Social*) binasının önünde sıraya girdikleri ve uzun bekleyişlerinin ardından iki dilim ekmek ve *tortilla* alabildikleri yazarın o döneme ilişkin anlattığı bir anısıdır. O süreçte Goytisolo ailesinin hizmetine giren dadı Eulalia hem çocukların, hem de akciğer hastalığından muzdarip dul bir adamın bakımını üstlenmiştir. Yazar, Eulalia'nın onun ve kardeşlerinin hayatlarında oynadığı önemli rolün, muazzam şefkatin ve iyiliğin altını çizmektedir. (Goytisolo, 2010: 74) Juan Goytisolo, kendisi gibi İspanyol edebiyatına değerli katkılar sağlayan şair ağabeyi José Agustín ve roman yazarı küçük kardeşi Luis ile birlikte ortaokul ve lise öğrenimini dinci ve baskıcı ideolojinin dayatıldığı bir dönemde tamamlamıştır. 1945-1946 yılları arasında Torrentbó'da geçirdiği yaz tatilleri boyunca bir düzine kitap yazarak en verimli zamanlarını yaşamıştır. 1947'de Oscar Wilde ve Miguel de Unamuno'nun kitaplarını okumuştur. İlk öykülerini ve tiyatro eserlerini o yıl içerisinde kaleme almıştır. 1948'de liseyi bitirdikten sonra diplomat olma amacıyla Barcelona Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne yazılmış, fakat edebiyata yönelmesiyle birlikte 1953'te eğitimini yarıda bırakmıştır. 1951'de Café Turia'da Ana María Matute, Carlos Barral, Mario Lacruz gibi yazarların katıldığı bir edebiyat buluşması düzenlemiştir. Bu edebi toplantıda *El perro asirio* ve *El ladrón* isimli iki kısa öyküsünü okumuştur. “Aynı yılın sonbaharında Madrid'e giderek bohem öğrenci çevrelerine katılmış; alkolü, genelevleri, barları, sabahçı kahveleri keşfetmiştir” (Goytisolo, 2006: 23). Fransızca'yı kendi başına öğrenmiş ve 1953'te ilk defa Paris'e seyahat etmiştir. Yazar, 1950'lerin başında toplumsal gerçekçilik akımının takipçisi olmuştur. 1954'te *Juegos de manos* (*El Oyunları*) adlı ilk romanını kaleme almıştır. Bir sonraki sene *Duelo en el paraíso* (Cennette Yas - 1955) yayımlanmıştır. 1956 yılında Menorca'da altı aylık askeri görevini tamamladıktan sonra Barcelona'ya geri dönmüştür fakat sol görüşlü çevresinin olması sorguya çekilmesine sebep olmuştur. 1957'de Barcelona'ya yaptığı ziyarette kardeşi Luis'in arkadaşlarından birinin tutuklandığını öğrenmiş ve bu nedenle Fransa'ya dönmekte acele etmiştir. Aynı yıl içerisinde Fransa'ya yerleşmiş, Gallimard Yayınevi'nde

olan Martín Elósegui tarafından ormanda bulunup okula götürülmesi ve kasabanın askeri garnizonun komutanı olan kişi Teğmen Fenosa'nın bu olayı cinayet soruşturması kapsamında incelemesi ile başlamaktadır. Roman kahramanlarının cinayetin gizemini çözmeye yarayacak ifadeler vermeleriyle birlikte geçmiş ve bugünü birbirine bağlayacak hikâyeler üretilir. Böylelikle, ölen çocuğun savaşta annesini ve babasını kaybettikten sonra büyük teyzesinin yanına yerleşen Abel Sorzano olduğu ortaya çıkar. Abel'in ölmeden önce tanıştığı ve konuştuğu insanlarla yaptığı muhabbetler onun hayatına ilişkin bilgileri açığa vurmaktadır. Bundan hareketle, Abel Sorzano'nun *el paraíso* olarak adlandırılan bir çiftlik evinde büyük teyzesi Estanislao ile yaşamak için tek başına Barcelona'dan Gerona'ya gelen on iki yaşında bir çocuk olduğu tespit edilir. Bu evin önemi ve *el paraíso* denilmesinin sebebi sakin, huzurlu ve sessiz olmasıyla açıklanmaktadır. Hatta savaşın uğramadığı ve çatışmaların gerçekleşmediği bir yer olarak

edebiyat danışmanı olarak çalışmaya başlamış ve orada 1978'de evleneceği Fransız yazar Monique Lange ile tanışmıştır. 1969 ve 1975 yılları arasında Kuzey Amerika'da, çeşitli İspanyol Dili ve Edebiyatı bölümlerinde konuk öğretim üyesi olarak bulunmuştur: ABD'de California, Boston, New York üniversitelerinde ve ardından Kanada Üniversitesi'nde görev yapmıştır. Bu arada eserlerini, gazete yazılarını ve bildirilerini yayımlamaya devam etmiştir. Öte yandan, İspanya'nın en köklü gazetelerinden *El País* ile işbirliği halinde olmuştur. Goytisolo, edebi çalışmalarının yanı sıra yayın dünyasına katkıda bulunan etkili bir eleştirmendi. Aynı zamanda gezgin kimliğine de sahipti. Hayatı boyunca farklı ülkelerde ve şehirlerde ikamet etmiştir. Aslında gönüllü sürgün hayatını tercih etme sebebi de Franco İspanya'sında yaşamının zorluğu, sansür faktörünün varlığıdır. Olgunluk çağı eseri *Señas de identidad* (1966)'da toplumsal gerçekçilik akımını terk etmiş; yeni roman tekniklerini kullanmaya başlamıştır. 1975'te Franco'nun ölümünden sonra yurtdışında yaşam süren aydınların çoğu İspanya'ya geri dönmüştür fakat Goytisolo yurda dönmeyi tercih etmemiştir. 1980'de Fas'a yaptığı seyahat Mağrip ülkelerine ve İslam dünyasına ilgi duymasını sağlamıştır. Doğu-Batı arasındaki kültür ve yazın ilişkilerini irdelediği deneme kitapları ve romanlar yazmıştır. Türkiye'ye olan ilgisi 1989'da çıkan *Estambul Otomano* (*Osmanlı'nın İstanbulu*) adlı eseriyle dikkat çekmiştir. 1996'dan öldüğü tarihe kadar Fas'ın Marakeş kentinde yaşamıştır. 2014 yılında Cervantes Ödülü'ne layık görülmüştür. Eserleri 25'den fazla dile çevrilen yazar 4 Haziran 2017'de vefat etmiştir. Türkçeye kazandırılan kitapları şunlardır: *Yeryüzünde Bir Sürgün* (Una recopilación de su narrativa) (1992), *Kapadokya'da Gaudí'nin İzinde* (Aproximaciones a Gaudí en Capadocia) (2003), *Osmanlı'nın İstanbulu* (Estambul Otomano) (2002), *Saraybosna Yazıları / Barbarlığa Doğru Bir Yolculuğun Notları* (Cuaderno de Sarajevo) (1996), *Yasak Bölge* (Ensayos elegidos 1) (2010), *Çekişme Diyarında-Anılar: 2* (Ensayos elegidos 2) (2011), *Ara Perde* (Telón de boca) (2006), *Kuşatma Hali* (El sitio de los sitios) (2002), *Marx'ların Öyküsü* (La saga de los Marx) (1997), *Yalnız Kuşun Erdemleri* (Las virtudes del pájaro solitario) (2010). Juan Goytisolo'nun yaşam öyküsü hakkındaki bilgiler <https://festivaldelapalabradealcala.es/wp-content/uploads/2021/03/2014-Juan-Goytisolo.pdf> web sayfasından derlenmiştir. (Erişim Tarihi: 23.01.2023)

resmedilmektedir. Herkes o evin konumunu ve sakinlerini bilir. Askerler Abel'in ölümünü haber vermek üzere eve gönderilir. Evin hizmetçisi Filomena cesedin teşhisi için çağrılır ve durumun gerçekliğini doğruladığında isyan dolu sözleriyle feryadını dile getirir. Martín'in cesedi bulunduğu yerde ve zamanda çocukların yer alması Abel'in ölümüne yol açan bir topluluğun varlığını da gün yüzüne çıkartır.

Maceracı ve meraklı yönü ağır basan Abel, dışarı çıkıp bizzat savaşa katılmak ya da akranlarıyla oyun oynamak ister çünkü evin sakinlerinden olan büyük teyzesi Estanislao, beyaz atlı bir prensin hayalini kuran Estanislao'nun kızı Águeda ve hizmetçi Filomena ile iletişimi sınırlı kalmakta ve bundan ötürü yalnızlık çekmektedir. Evin içindeki sükunetin dışına çıkma arzusuna karşı koyamaz ve dış dünyayla bağlantı kurmakta gecikmez. Ailelerinden kopup Gerona'ya sığınmış bir arkadaş topluluğuyla karşılaşmasından sonra olaylar peşi sıra gelişir. Abel, *El Arquero* takma adlı çocuk liderliğinde faaliyet gösteren çetenin asi yaşam tarzından etkilenir ve onların dünyasına katılmak ister. Özgürlüğün içinde yaşam sürmeyi hedefleyen ve korkaklara tahammülü olmayan *El Arquero*'nun katı kuralları vardır. Abel her ne kadar aralarına katılmak istese de bunun için her şeyi göze alıp harekete geçse de *El Arquero* tarafından asla tam anlamıyla kabul görmez. Bu grubun içinde en yakın hissettiği Pablo ile olan arkadaşlığı Abel'in eylemlerinin sonuçlarını umursamayan bir insana dönüşmesine neden olur. Pablo ve Abel'in Rossi kardeşlerin evine yaptıkları ziyaretlerde hırsızlık yapmaları ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır.

Eser boyunca dahil olmak istediği arkadaş topluluğunun hal ve hareketleri hangi koşulların Abel'in ölümüne yol açtığını anlamada birer anahtar görevi görmektedir. Aynı zamanda, etrafını çevreleyen insanlardan Teğmen Fenosa'nın çocukken babasız kalması, Martín'in sevgilisi Dora'yı bombalı saldırıda kaybetmesi, evin hizmetçisi Filomena'nın dört çocuğunun da salgın hastalıktan dolayı vefat etmesi gibi hüznü verici yaşam öyküleri de olay örgüsünü tamamlamaktadır. Diğer taraftan, Abel'in iki evladını kaybetmiş büyük

teyzesi Estanislao kendine acılardan ve savaştan soyutlanabileceği bir sığınak inşa etmekte ve oraya saklanarak gitgide gerçeklerden ve yaşanan o andan uzaklaşmaktadır. Ayrıntılı bir şekilde anlatılan yaşam öyküsünde mutsuz evliliği ve oğulları David ve Romano'nun talihsiz ve ani ölümleri dikkat çekmektedir.

Romanın diğer odak noktalarından biri de yalnız yaşam savaşı veren kimsesiz çocukların kayıp çocukluklarının yansımasıdır; onlar çocuk ve yetişkin dünyası arasında sıkışıp kalmışlardır, bir bakıma her iki ortamdan da dışlanmışlardır. Romanda kronolojik bir sıra takip edilmediğinden, başlangıçtan itibaren geçmişe göndermeler de bulunduğu için Abel'in ölümüne sebep olanların çocuklar olduğuna dair birçok ipucu verilmektedir. Martín'in Abel'in cesedini bulduğu esnada çocuklarla karşılaşması ve kendisinin de bir hedef noktası haline gelmesinden yerlerde uçuşan ölüm fermanının yazılı olduğu kağıt parçalarına kadar her şey olanları açıklığa kavuşturmaktadır. Nihayetinde Abel'in ölümünün çocuk çetesi lideri *El Arquero*'nun elinden olduğu ortaya çıkar.

2.1.1. Savaş, Suç ve Şiddet

Duelo en el paraíso'nın yazarı Juan Goytisolo henüz beş yaşındayken İspanya İç Savaşı (1936) patlak vermiştir. İspanyol yazarın çocukluk anılarında büyük oranda savaşın izlerini görmek mümkündür. Kaleme almış olduğu eserler bunu kanıtlar niteliktedir. *Duelo en el paraíso* (1955)'da başkahraman Abel Sorzano'nun İspanya İç Savaşında anne ve babasını kaybetmiş on iki yaşında bir çocuk olması yazarın savaşa tanıklığını aktardığını göstermektedir. İç savaşta sevginin yerini nefret ve korku almıştır. Juan Goytisolo, bu eser aracılığıyla hem kendisini, hem de okuyucuyu kronolojik olarak yaraların açık ve hâlâ hassas olduğu savaşın son dönemine konumlandırmıştır. Kuşkusuz arzu ettiği farklı bir mekânı, yok edilen çocukluğunu, kendisinden çalınan oyun ve okul zamanını kelimelerle yeniden inşa etmiştir. Eserde en belirgin hususlardan biri savaşın ortaya çıkmasıyla beraber çocukların ait olmadıkları bir deneyim dünyasına girmeleridir. Şiddete ek olarak ölümle karşılaşmaları ve bu kavramların ne anlama geldiğini çözümlemeye çalışmaları çocukluğun ve masumiyetin sona ermesine işaret etmektedir.

Freud ve Burlingham savaşın “çocuğun duygusal gelişiminde, davranışlarında, hayat görüşü, kurallar ve insan ilişkilerine ilişkin tecrübelerinde evrensel etkisi olduğunu vurgulamaktadır. Savaşın çocuğun mücadele etmek zorunda kaldığı dışsal bir stres durumu olmadığına işaret edilmektedir. Şiddet ve savaş izleği çocuğun hayatının akışında unutulmaz bir parça haline gelmektedir” (Akt. Punamäki, 1990: 40).

Savaşın beraberinde getirdiği çatışmalar, intikam arzusu ve yıkım çocukların duygusal yaşamı için modellere, simgelere ve duygulara dönüşür. Örneğin, çocukların kullandıkları dilde, kavramları çözümlemelerinde, oyunlarında ve çizimlerinde değişiklikler gözlemlenebilmektedir. Her yaşın kendine özgü korku nesnesi vardır. Düşman, çocukların korkularının kaynağı olarak ortaya çıkmaktadır. Buna karşılık, huzur

ve barış ise hayaletlerden ve canavarlardan korkabilecekleri, ancak istedikleri anda güvenli bir gerçekliğe dönebilecekleri anlamına gelmektedir. (Martín-Baró, 1990: 253-256)

Şiddet ve savaşın hüküm sürdüğü dünyada birey mutlu bir sonla karşılaşacağına dair hiçbir güvence hissetmeyebilir. Çocuklar savaş boyunca yetişkinlerin normal bir yaşam biçimi olarak kabul edip benimseyebildiği yıkımı, şiddeti, düşmanlığı ve yokluğu kanıksayarak büyümek zorunda kalır. Kayıp ve savaş travması yaşayan çocuklar derin bir duygusal bağ kurdukları ebeveynlerini, yani onlara en yakın olan kişileri kaybetmişlerdir. Ölümün ve ayrılığın farkına vardıklarında toplumsal ortamlarıyla anlamlı temas kurabilecek yetiye sahip olamaz ve sağlıklı düşünemez duruma gelirler. Çocukların içindeki boşluğun ve zihinlerinde açılan derin bir yaranın, yalnızlıkları sonucu olduğu aşıkardır. Onları suça iten etkenlerin neler olduğunu gözden uzak tutmak olanaksızdır. Savaş yüzünden para, yemek ve konaklama gibi unsurların yetersizliği göze çarpmaktadır. Roman başkahramanı Abel, yemek saatinde evin hizmetçisi Filomena ile gerçekleştirdiği karşılıklı konuşmada savaşın olumsuz sonuçlarından birinin, yani açlığın somut kanıtını bize göstermektedir:

“Filomena muşamba masa örtüsünü serdi ve masanın diğer tarafına yaslanıp Abel’i yemek yerken izlemeye başladı.

- Olanla yetinmen gerekecek canım, diyerek mısır unu ve nohut dolu kaseleri servis etti. Savaş zamanındayız ve başka bir şey bulmak mümkün değil.

- Ah, endişelenmeyin. Doğruyu söylemem gerekirse, evimde de pek de iyi pişmemiş nohut ve mısır unu yiyorduk.” (Goytisolo, 1974: 87)¹⁵

Abel’in *El paraíso* çiftlik evine yerleşmesi ve oraya yakın bir okula sığınan çocuklarla tanışması, özellikle Pablo Márquez’le arkadaşlık kurması toplumda yerini ve rolünü belirleme gereksiniminden ileri gelmektedir. Pablo, her şeyde üretken ve kıvrak

¹⁵ Bu tezde incelediğim her üç romandan da yapılan tüm alıntıların çevirisi tarafımca yapılmıştır.

zekalı Bask kökenli bir çocuktur. İyi bir dansçı, boksör ve ip cambazıdır. Ata ustalıkla biner, maymun gibi ağaçlara tırmanır. Nişancılıkta olağanüstü yeteneklerinin haricinde bıçak kullanımında da mahareti konuşulmaya değerdir.

Öteki çocukların ya da hayatına dokunan her bireyin eylemlerinden açık bir biçimde etkilenen Abel, onlara karşı büyük bir ilgi gösterir:

“Çocuğun topluma ve sosyal yaşantılara karşı tavırlarının biçimlenmesi, başkalarıyla nasıl geçineceğini öğrenme deneyimlerine bağlıdır. Bu deneyimler de çocuğa verilen olanaklara, bu olanakları değerlendirmek için sahip olduğu güdülenmeye, aile bireyleri, öğretmenleri ve öteki yetişkinlerin rehberliğine bağlıdır. İnsan karşılıklı etkileşim içinde, hem kendini, hem toplumu değiştirir” (Yavuzer, 2019: 20-21).

Bu açıdan bakıldığında, Abel’in algılama biçiminde, tepkilerinde, tutum, tavır ve alışkanlıklarında birlikte zaman geçirdiği insanların etkisi yadsınamaz. Suça iten sebepler incelenirken çocuğun yaşadığı ev, oyun arkadaşları, çevresinden edindiği fırsatlar, kötüye yönettici etkenler ve yaşam öyküsü de ele alınmalıdır. En acımasız içgüdülerinin esiri olan çocuklar, savaşta taraflarca sergilenen kötücülüğü benimseyerek başkalarına karşı şiddet içeren davranışlar sergilerler. Örneğin, terk edilmiş bir arabayı ateşe vermek çocuklara büyük bir keyif verir; kundakçılığın yanı sıra hırsızlık da yapmaları onları giderek daha büyük suçlar işlemeye yönlendirir. Abel, arkadaşı Pablo’nun çıkarıcı isteklerine rıza gösterir. Abel hırsızlık yaptığı anı ve gerekçelerini şöyle açıklamaktadır:

“Abel hayatında ilk defa bir şey çalıyordu ve sanki nefesi kesiliyor gibiydi. Fakat arkadaşının, değerli eşyaları cebine koyduğu anda, hareketlerini gözlemleyince birdenbire bu sınavı geçmesi gerektiğini idrak etti. Gerçek erkekler güçsüzler tarafından konulan kanunları çiğniyordu ve gerekirse cinayet bile işliyordu. Şiddetin ve savaşın kol gezdiği bir dönemde yaşıyorlardı. Zorba olmayanın kurban edilme riski çok daha fazlaydı. Pablo’nun hareketlerini taklit ederek bir tiyatro dürbünü ve bir rulo ipek kumaş alıverdi.” (Goytisolo, 1974: 230-231)

Pablo'nun suça itilmesi savaşın doğurduğu sonuçlardan biri olarak ele alınabilir. Eserdeki çocuk başkahramanlar ailelerinden ayrı düştüklerinden evlerini ve memleketlerini terk etmek zorunda kalmışlardır. Yeni bir yuvanın arayışında doğruyu ve yanlış ayırt edemez duruma gelirler. Savaşla birlikte eğitimden ve hayatlarını kuracakları kaynaklardan ve koşullardan yoksun bırakılan savunmasız çocukların kayıplarla dolu bir dünyanın kapısı aralanmaktadır. Pablo başta suç olmak üzere ve aslında bir çocuğun tanımaması gereken birçok şeyi yalnız başına keşfetmektedir:

“Aralık ayının başı, bombardımanlar başladığında, Pablo evine geldi ve bir enkaz yığını buldu. Babası, annesi, herkes ölmüştü. Panik oldu ve oradan hemen uzaklaştı. Birkaç gün boyunca Guecho'ya yakın işçi mahallelerinde dolandı durdu ta ki polis onu bir pazar tezgahında hırsızlık yaparken yakalayana dek. İşte o zaman öksüz çocukların tahliye listesine dahil edildi ve Fransa üzerinden Katalonya'ya gönderildi.” (Goytisolo, 1974: 224)

“Saldırgan ve uygunsuz davranışların pekişmesinde en önemli etken, çevredeki modellerin davranışlarının gözlemlenmesidir. Şiddetin olduğu bir yaşam; mutsuzluk, acı, tutsaklık, ezilmişlik ve özgüven kaybının yaşandığı bir durumdur” (Bayraktar, 2016: 101). Böyle bir yaşamda veya durumda çocukların sağlıklı düşünceleri beklenemez. Eserde de dile getirildiği üzere onlara kılavuzluk edebilecek bir yetişkinin yokluğu ve küçük yaşta savaş travmasına maruz kalmaları hayata bakış açılarını değiştirmekte ve yaptıkları ya da yapacakları hatalar ya da işledikleri suçlar kabul edilebilir görünmektedir. Abel'in tren yolculuğundan hareketle kimsesiz çocukların çaresizliği ve talihsizliği şu şekilde aktarılmaktadır:

“- Aslında şu anda olan biten her şey önemsiz. Trenler evlerinden kaçan çocuklarla dolu. Barcelona'ya vardıklarında ise onlarla ilgilenecek kimseleri yok. Bu bahsettiğimiz bütün çocuklar savaş mağduru. Kıyafetlerine bir numara yapıyorlar isimleri karışmasın diye çünkü çoğu konuşmayı dahi bilmiyor.” (Goytisolo, 1974: 90)

(...)

“- Kimsenin suçu yok. Annesi ve babası olmayan bu çocukların çocuklukları ellerinden alınmış. Gerçek anlamda çocuk oldukları bile söylenemez. (...) Yaşlarına göre fazlasıyla hızlı yaşamışlar. Harabeler, cesetler, kurşunlar oyuncaklarının yerini almış. Anne-babaların artık bu değişimi anlamaları gerekecek. Yoksa... Çocuklarını sonsuza dek kaybetmeye hazır hissetsinler.” (Goytisolo, 1974: 131)

Aile üyeleri ve akrabalar çocukların savaş travmasını ve yaşantılarını hafifletmek için çaba göstermelidir. Başka bir deyişle, savaşın verdiği psikolojik zararın önlenmesi büyük ölçüde çocuğun yakınlarının verdiği tepkiye bağlıdır. Eğer çevresindeki insanlar sakin kalma eğiliminde olursa telaş durumu ve olumsuz etkiler ortadan kalkabilir. (Martín-Baró, 1994: 40)

Romanın çocuk kahramanlarının savaş ortamında ve karmaşık bir düzen içerisinde büyümesi, meseleleri çözmek için en doğru seçeneğin şiddet olduğunu düşünmelerine yol açar. Ebeveynlerin himayesinde olmamaları onları kuralsız bir dünyanın içine sürükler. Yapıtta çocukların deneyimsiz ve şiddet yanlısı tavırları okul müdürü Quintana tarafından şu şekilde dile getirilmektedir:

“- Ah, çocuklar! Okulun sahibi uzun zamandır onlar. Ne ben ne de bir başkası onları yola getiremez. Dora’nın ölümünden itibaren utanmaları yok, orada burada haydut gibi dolaşıyorlar. İnan bana onlar için hiçbir şey ifade etmiyorum, saygımı yitirdim. Üç seneden fazladır bombalanan şehirlerin, yıkılan evlerin, cinayetlerin, ölümlerin istatistiklerini duymaya alışmışlar. Şarapnel ve mermi oyuncakları olmuş. Burada, okulda, dehşet saçan bir krallık yaratmışlar: liderleri, teğmenleri, casusları, muhbirleri falan var. Çocuksu yüzlerine inanmakta zorlanıyorum. Adım gibi eminim ki cezalandırmak için bir kanunları ve bağlılığı sağlamak adına zorlayıcı bir sistemleri vardır. Akşamları yurt, leoparların ve yılanların inine, resmen işkence hücresine dönüşüyor. Bazen küçük çocukları yanmış tırnakları ve iğneyle dikilmiş kollarıyla yakalıyorum fakat onları ne kadar sorguya çeksem de ağızlarından hiçbir bilgi alamıyorum. En yumuşak başlıları bile diğer çocukları kızdırmamak için bana iyi davranmaktan çekiniyorlar. Eğitimlerinden bahsetmesem daha iyi olacak. Tek boş zaman aktiviteleri kart ve bıçak oyunu.” (Goytisolo, 1974: 57-58)

Normalde her çocuğun anılarını oyuncaklar, oyunlar ve arkadaşlardan oluşan güzel anlar süslemelidir. Öte yandan, savaş gibi beklenmedik bir olay karşısında ayakta kalmaya çalışan kimsesiz çocukların anıları ise gerçekten uzak huzursuzluk, açlık, ölüm ve kargaşa gibi kavramlarla bütünleşmektedir. Savaş, hayatın kontrolünü eline almakla kalmaz, sahip olunan her şeyi değişime uğratar. Bunlardan biri de çocukların oyun anlayışıdır. Savaş ortamında büyüyen çocukların bomba atma, savaşçılık ve askercilik oyunlarına ilgi duydukları gözlemlenmektedir. Çünkü çocuklar bulundukları topluma ve sosyal ortamlara göre oyunlarını düzenleyip zihinsel imgelemelerini kurdukları oyunlar vasıtasıyla sembolize etmektedirler. (Velasco, 2016: 2) Çocukların çatışmalarla baş edecek, hayatta kalmak için belirledikleri stratejileri yoktur. Savaş oyuncaklarıyla eğlenmenin, hatta şiddete başvurma sorununun çözümüne yardım edebileceğini düşünebilmeleri olasıdır. Savaş oyuncakları başlı başına şiddete yönelten objeler değildir ama onları kullanmak çocukları birtakım çelişkili durumlardan kurtarabiliyorsa, istediklerini elde etme aşamasında faydasını görüyorlarsa işte o zaman gerçek hayatta çaresiz kaldıkları anlarda başvurabileceklerinden emin olurlar. “Davranışlarının ardındaki anlamı bilmeseler de orijinal travmayla ilişkili duyguların egemenliği altındadırlar. Travma hakkında konuşmazlar, ama travmatik oyunları bize olayı nasıl gördükleri hakkında bilgi verir. Bu, çocuğun hâlâ sıkıntı içinde olduğunu kesin işaretidir” (Levine ve Kline, 2021: 151).

Savaşla ilintili gelişen oyunların şiddet içerikli olması hiç şaşırtıcı değildir. Bu bağlamda, çeteleşme durumundan söz edilebilir. Çete, ortak yazgıya sahip çocukların çaresizlik ortamının bir yansıması olarak kurdukları bir oyun grubu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çete üyeleri, yetişkinlerin onayına ihtiyaç duymazlar ve dışarıdan hiçbir kontrol mekanizmasına bağlı değildirler. Dolayısıyla, otoriteyi, çeteye kabul şartlarını ve oyunların kurallarını kendileri belirlerler. Bu edinilen bilgiler ışığında, çocuk

kahramanların şiddet içeren tavırlarını, geliştirdikleri davranış modellerini ve suç işleme olasılıklarını anlamlandırmak kolaylaşmaktadır:

“Çocuklar çatışmanın o zorlayıcı havasında kanlı oyunlarına teslim olmuşlardı. Yoldan kıyıya doğru ölüm damla damla süzülüyordu: hava saldırısına uğramış askerler, kurşuna dizilmiş mahkumlar... Çocuklar onların arasında doğal bir şekilde hareket ediyor, bağırıp çağırıyorlardı. Bir taraftan, ölümlerden yağmaladıkları kıyafetleri giyiyorlar, diğer taraftan, oyun için topladıkları malzemeleri gizli yerlerinde saklıyorlardı. Devlerin ülkesindeki küçük Guliverler bombaların mekanizmasını öğrenip dinamitlerle kuşları öldürüyorlardı.” (Goytisolo, 1974: 19)

Savaş zamanlarında çocuğun topluma ait olma isteği kimlik karmaşasına sebep olur. Toplumsal anlamda kabul görmüş bir kimliği benimsemeyi amaç edinirler. Hayatta kalmanın gerekliliğinin yalandan ve yasadışının doğruluğundan geçtiğini varsayarlar. Dayatılan çelişki o kadar olumsuzdur ki ne ebeveynler ne de öğretmenler bu ikilemin bilincinde değildirler, dolayısıyla yapıcı bir şekilde yardım edemezler. (Martín-Baró, 1994: 43)

Çocukların iyi bir toplumsal uyum gösterebilmeleri ve toplumdaki yerlerini ve rollerini belirlemek için rehberliğe gereksinimleri vardır. Şayet bu yardıma erişemezler ise toplumun kendilerinden ne istediğinin bilincine varamayabilirler. Bunun bilincinde olmaması toplum içerisindeki davranış biçimlerinde zayıf ve yetersiz kalmalarına yol açmaktadır. Ayrıca, iyi-kötü, doğru-yanlış kalıpları birbirine girmektedir. Eserde de görüldüğü gibi hırsızlık, cinayet ya da herhangi bir zararlı faaliyet ayakta kalmaya çalışan çocukların cesaretinin olumsuz bir göstergesi olarak ortaya çıkmaktadır. Çocuk karakterlerin hepsi bir dönüşüm geçirmek uğruna sınava tabi tutulmaktadırlar. Buna zorunda olduklarının sonucuna da varılabilir çünkü yalnız başlarına devam ettikleri bu hayatta başka seçenek akıllara gelmemektedir. Abel ve diğer çocuklar için nafile bir mücadelenin içerisinde hızlıca olgunlaşıp, paramparça olmuş çocukluk dönemi vaktinden

önce geride bırakılmıştır. Abel'in *El Gallego* takma adlı bir dilenciyle aralarında geçen bir sohbet savaşın çocuklar üzerindeki etkisini en iyi özetleyen kısımlardan biridir:

“- El Gallego: Kendini ifade etme şeklin beni hayrete düşürdü açıkçası. Seni duyan herkes görüldüğünden yirmi yaş daha fazla olduğunu düşünecektir.

- Abel: Bence savaş hepimizi olması gerektiğinden önce olgunlaştırdı. Şu anda *los Reyes Magos*'a inanan tek bir çocuk bile yok.

- El Gallego: Belki de haklısın, şimdi ki çocuklar yaşlı doğuyor. Benim zamanımda, senin yaşındayken annelerimizin eteklerine yapışık yaşıyorduk. (...) Daha küçüksün. Önünde uzun yıllar var ve yaşını unutmamalısın. Çocuklarla oyna, benim sana öğretebileceklerimden daha fazlasını onlar sana öğretecektir.” (Goytisolo, 1974: 198)

Toplumsal ortamda yetişkinlerin ve çocukların aldıkları rol ve üstlendikleri görevler ana hatlarıyla bilinmektedir. Fakat romandaki çocuk kahramanlar ve yetişkinler alışlagelenin dışında bir konumdadırlar. Çünkü savaşla birlikte kişilerin toplumla ilgili uyumları ve tutumları ciddi bir biçimde farklılaşır ve bu yüzden de çocuklar kendilerini olmadıkları bir yaşta ve bambaşka bir düşünce yapısında olma zorunluluğunda hissederler. İncinmiş, ihmal edilmiş, dışlanmış ve ihtiyaçları giderilmemiş çocuklar sevgi ve kabul görmek için zayıf özelliklerini güçlü yanlarıyla kapatmaya çalışırlar. Eğer sosyal ortamda iyi insan ilişkileriyle ruhlarını onarmakta başarılı olamazlarsa intikam duygusu geliştirebilir ya da şiddet uygulayabilecekleri bir canlı arayışına girebilirler. Anna Freud ve Dorothy Burlingham'in çalışmalarından hareketle, savaş nedeniyle anne babalarından ayrı kalmış çocukların gelişim, uyum ve davranış bozuklukları gösterebilecekleri söylenebilir. Özellikle anneden yoksun kalmak beraberinde kaygı ve sevgi eksikliği getirebilir. Bu yüzden davranış ve kişilik yapısında dengesizlikler görülme olasılığı artar. (Yavuzer, 2019: 100) Eserdeki çocuk kahramanların yaşantılarından anlaşıldığı kadarıyla, şiddete maruz kalan çocukların şiddet ve suç içeren davranışlara duyarsızlaştıkları söylenebilir. Konuştukları insanların ağızlarından dökülen cümleler,

yürüdükleri sokaklar, dinledikleri radyo haberleri, okudukları gazeteler savaşa ait mesajlar içermektedir. Abel ve diğer erkek çocukların suça ve şiddete bakış açısı savaşın şiddet ve suçla yakından ilişkili olduğunu kanıtlar niteliktedir. Eserde vurgulanan “çete” kavramıyla çocukların suçluluk sürecine girmesi açıklanabilir. Abel’in de içinde yer almak istediği çetenin en belirgin özelliği toplumla sürekli çatışma halinde olması ve sosyal bir dünyada bir bütünlük oluşturmamasıdır. Çete, kuralları bozma, otoriteye başkaldırma ve ahlaki değerlerden kopma eğilimi gösterir. Çocuk suçluluğunu sosyo-kültürel yaklaşımla açıklayan uzmanlar, suçluluğun ortaya çıkmasında çocuk çeteleriyle grup içindeki arkadaşlık ilişkisinin önemine değinmektedirler. (Yavuzer, 2019: 44) Kolay etki altında kalabilen ve içedönük bir duruş sergileyen Abel, edindiği yeni arkadaş çevresiyle birlikte suç, savaş ve ihanetle tanışır, hatta kendi ölümü bile çete arkadaşları yüzünden gerçekleşir.

“Anne ve babasını savaşta kaybetmiş, evinden kaçmak zorunda kalmış ya da ailesiyle istemeden de olsa yolları ayrılmış çocuk, hayatta kalmayı başarabilmiş ise savaşta taraflarca ele geçirilip çocuk asker yapılma ihtimali yüksektir” (Yamlı, 2019: 20). Abel’in çocuk asker olma arzusu ise bu bağlamda değerlendirilebilir. Fakat onun yaşındaki çocukların askere alınma ihtimalinin oldukça zor olduğunu da farkındadır ve yüksek bir hazırlık sürecinden geçerse yaş faktörünü ortadan kaldırılabileceğine inanmaktadır. Hiç değilse casus olarak bile görev alabilir, kimsenin küçük bir çocuktan şüphelenmeyeceği kesindir. Abel ısrarcı olduğu bu isteğini askeri valiye mektup yazarak hayata geçirmeyi planlar, kahramanlıklarını savaş madalyasıyla taçlandıracağını ve gazetelere çıkacağını hayalini kurmaktadır. Abel, generale yazdığı bu mektubu iletmesi için Martín Elósegui’ye verir:

“Sevgili Generalim,

Radyodan asker ihtiyacınızın olduğunu duydum ve kendimi askerlik mesleği için uygun gördüğümü söylemek istedim. On dört

yaşında olmama rağmen eskrim yapmayı biliyorum ve Fransızca konuşabiliyorum. En yakın zamanda cevabınızı bekliyorum. Hoşça kalın.

Planlarının gerçekleşememe ihtimali onu ürkütüyordu. Kendisini savaş gemisinin en tepesinde bir miço ya da kara ordusunda bir subay olarak hayal ediyordu.” (Goytisolo, 1974: 53-54)

Romanın çocuk başkahramanı Abel’in davranışlarında gözlemlendiği gibi hem yetişkin, hem de çocuk diğer karakterlerin savaşla baş etmek zorunda kaldığının altını çizmek gerekmektedir. Yazar tarafından yaratılan tüm karakterlerin hikâyesi savaş etrafında şekillenmektedir. Hepsi savaş süresince zorlu yaşam koşulları altında hayata tutunmaya çalışmaktadır. Bunlardan biri de Abel’in kendisinden yaşça büyük arkadaşı Martín Elósegui’dir. Martín’in savaşın sonuçlarına dair hisleri ve yaşamı hakkındaki kesitler eserin ilk sayfalarından itibaren ortaya çıkmaktadır. Sevgilisi Dora’yı bir bombardımanda kaybetmiştir, zaten kendisi savaşı yakından deneyimleyen ve her an ölümle burun buruna gelen yirmi altı yaşında Cumhuriyetçi bir asker kaçağıdır. Dora’nın ölümü ve onun yokluğu karşısında hissettiklerini romanın başlangıcında şu sözlerle dile getirmektedir:

“Martín, antreden Dora’nın yatak odasına baktı, her şey yerli yerindeydi; kıyafetlerini ve valizlerini muhafaza ettiği aynalı dolabı, makyaj masası, karyolası. Başucu komodininde eski bir vazo vardı, içine kestigi bir gülü koymuştu. Martín, elini uzatıp onu aldı: solmuş ve susuz kalmıştı ve vazonun etrafında solmuş ve kirli gül yapraklarından bir taç oluşturmuştu. Onu parkasının cebine koydu. Ondan kalanlar işte bu kadardı. Dora’nın ona hediye ettiği porselen melek biblo ise askeri korugundaydı ve diğer eşyalarıyla birlikte onu almayı unutmuştu: boş teneke kutular, şarapnel ve çimento yığını arasından pembe ve mavi minik kanatlarıyla mutlu ve hür bir şekilde gökyüzüyle buluşmuş olmalı.” (Goytisolo, 1974:10)

Martín’in savaştan dolayı yaşadığı bu büyük kaybı bastırmaya ihtiyaç duyduğu görülmektedir. Ölüm ve savaşı mantığı ile kabul etmese de yaşadığı tüm olumsuzlukları kabullenerek hayatın tüm getirdiklerine karşı dayanıklı kalmaya çalışmaktadır. Dora’yı

meleğe benzeterek uğurlaması belki de onun dışavurulmayı bekleyen duygularını bastırmasına yardımcı olmaktadır. Dora hayattayken savaşın biteceği günün hayalini kurup gelecek planları yaparken; Martín yalnızca yaşadığı anı düşünebilmiştir çünkü hayatta kalabilmenin derdine düşmüştür. Daha yirmi dört saat önce sapasağlam gördüğü küçük çocuk Abel'in cansız bedeniyle karşılaşması yaşam mücadelesini sorgulamaya başladığı sürecin başlangıcı olmuştur: belli ki küçük Abel bir cinayete kurban gitmiştir. Martín, savaşın gürültüsüne ve kargaşasına o kadar alışmıştır ki sessizliğin hayra alamet olmadığını her seferinde vurgulamaktadır. Abel'i bulduğu zamanı ve ormanın derin ve rahatsız edici sessizliğini şöyle betimlemektedir:

“Çocuğun bedeni oradaydı, yirmi metre uzaklıkta. Onu daha önce görmüş olmamasını aklı almıyordu. Onu ilk gördüğü anda saçından tanımıştı. Bir an için kalbinin duracağını sandı. Abel sırt üstü uzanıyordu sanki derin bir uykuya dalmış gibi. Sağ şakağında bir nohut boyutunda delik vardı, oradan hâlâ kan akıyordu. Martín onu omuzlarından tuttu ve nefes alıp almadığına bakmak için oturur vaziyete getirdi. Öldüğünü biliyordu ama halen anlayamıyordu. (...) Abel soğuk ve kırılğan bir oyuncak bebeğe benziyordu. Orman hiç olmadığı kadar derin bir sessizliğe gömülmüştü. (...) Küçük bir hareket bile felaketin dehşetini tetiklemeye ve bu hassas düzeneği yerle bir etmeye yeterdi. Martín büyülü bir ormanın ortasında kaldığı hissine kapıldı ve gözlerini ovuşturma gereği duydu. Her şey suskundu: hayvanlar, ağaçlar ve insanlar...” (Goytisolo, 1974: 16-17-18)

Martín, yukarıdaki betimlemeden anlaşılacağı üzere, bilinmezliklerle ve kötülüklerle dolu yaşanan gerçekliği kabullenmekte zorlanmakta ve sanki kendisini bir kabustan uyandırmak için çaba göstermektedir. Yaşadığı kayıpların ardından hayata bir anlam yüklemekte güçlük çektiği görülmektedir. Küçük çocuğun cansız bedenini omuzlayıp taşımaya başladığında içinde bulunduğu durumla baş edebilecek dirence sahip olmadığının farkına varır:

“Martín Elósegui kafasını kurcalayan cinleri kovaladı. Yoğun bir halsizlik tıpkı çelik bir kask gibi kafatasına baskı yapıyordu. Düşünmekten, kendi başına karar vermekten bile yoksun hissediyordu. “Dora olsaydı...” diye mırıldandı. Birdenbire hayatın tatsız ve anlamsız olduğu hissine kapıldı.” (Goytisolo, 1974: 20)

Üzüldüğü, içinden çıkamadığı kriz anlarında ona destek verebilecek kimsenin olmaması yalnızlığını daha belirgin, duygularını daha olumsuz hale getirmektedir. Art arda gelişen olaylar onu yalnızlaştırmakla kalmayıp yaşama sevincini de elinden almaktadır:

“Hiç bu denli bir yalnızlık hissini deneyimlememiştim. Okul bomboştu, ölüydü. Kuşlar dışında yaşayan hiçbir canlı buralarda yok gibiydi. (...) Dora yine onu belli belirsiz anılarıyla takip ediyordu.” (Goytisolo, 1974: 23-24)

Martín, Dora ve Abel’i her anımsadığında öldüklerinin bilincine varmakta ve nasıl tepki vereceğini bilememektedir. Anlamak için her ne kadar gayret etse de bu kısır döngünün içerisinde savrulup gitmektedir. “Yas sürecinde birey, uzun müddet ölen kişiye dair açık veya üstü kapalı uyarılardan daimî şekilde kaçınıyor ya da bu uyarılarla daimi ilgileniyorsa, yasla başa çıkmada güçlük çekmektedir. Birey, kaybedilen kişiye duyulan özlem duygusu ve o kişiyi hatırlatan şeylerle tekrar bir araya gelme arayışında olabilir.”¹⁶ Hayatta kalanların ölüme tepkisi geçmişten getirdikleri önceki travmalarıyla ilişkilendirilebilir. Çoğunun travmatik anısının arka planında savaş olduğunu da söylemek mümkündür. Onların travmalarını anlatma ve anlama konusunda yetersiz oldukları gözlemlenmektedir. Bu noktada, çocukların saldırgan davranışlarıyla besledikleri çatışma ve şiddet ortamında yaşarken; yetişkinlerin ise deneyimlerini aktarırken savaştan bahsetmedikleri dikkat çekmektedir. Martín’in acı veren deneyimlerini anlatırken yukarıdaki alıntılardan da anlaşıldığı kadarıyla zaman zaman

¹⁶ <https://orgm.meb.gov.tr/psikososyaldijitaldestek/pdf/olum-yas.pdf> (Erişim Tarihi:16.12.2023)

Çocukça sayılabilecek ifadelere başvurduğu söylenbilir. Genel olarak bakıldığında, yalnızca Martın değil eserdeki diğer karakterler de ölüm ve kayıp sonrası zor bir evreden geçmektedir. Abel'in ölümü doğrudan savaşla bağlantılı olmasa da savaşın neticesinde ortaya çıkan şiddet ve nefret dolu ortamdan ileri gelmektedir.

2.1.2. Doğrudan Travma

İspanya İç Savaşı zamanına ve sonrasına tanıklık eden yazar Juan Goytisolo gözlemlerini romanları aracılığıyla aktarmayı tercih etmiştir. Annesini bir hava saldırısı sonucunda kaybetmesi savaşın bıraktığı izleri ortaya çıkarma isteğini pekiştirmiştir. Bunu yaparken de acılarını bilinir kılmak, savaş manzaralarına ve toplumun gerçeğine ışık tutmak için yazma eylemini bir şifalanma aracı olarak kullanmıştır. Savaşın ya da herhangi bir travmatik yaşantının kişinin ya da toplumun ruhunda bıraktığı acı ancak paylaşılarak ve anlatılarak göğüslenebilir. Bu şekilde, travma mağduru kişiler hikâyelerini dinleyen ve anılarına ortak olanlarla karşılıklı duygu geliştirebilir ve empati kurabilirler. Yazar aslında bir nevi savaş deneyimlerini ve travmasını kelimelere dökerek ve roman karakterlerine hayat vererek okuyucuları iyileşme sürecine dahil etmiştir.

Yazarın bir kurgu içerisinde harmanladığı *Duelo en el paraíso* romanının örgüsünde gelişen olaylarla anılarının örtüştüğüne dair örnekler görülebilir. Travmatik yaşantılar sıradan olayların dışındadır; gerçeği ortaya koymak, farkındalık yaratmak ve daha iyi bir dünya inşa etmek için paylaşılmalıdır. Söz konusu travma ya da sarsıcı herhangi bir olayın yazılı olarak anlatılması hem hayatta kalanlar hem de gelecek nesiller için fayda sağlar. Goytisolo bu roman aracılığıyla aslında savaşın yetişkinlerin dünyasını değiştirmekle kalmadığını, çocukların da hayatlarını olumsuz etkilediğine dikkat çekmektedir.

Duelo en el paraíso çocukluğunda iç savaş yaşamış bütün bir neslin sesi olma özelliği taşımaktadır. Savaşın travmatize edici sonuçları sonraki nesillerde de izler bırakmaktadır, dolayısıyla doğrudan etkilenilmese bile ağır savaş yüklerinin nesilden nesile taşıdığı söylenebilir. Yaşanılan kayıplara karşı geliştirilen başa çıkma becerileri farklılık göstermektedir. Goytisolo edebi anlatıları sayesinde korkularıyla ve geçmişiyile

yüzleşmiş ve eksik ya da parçalı savaş hatıralarını zamanla öğrendiği tarihsel bilgileriyle daha anlamlı hale getirmeye çalışmıştır.

Çocukluğunda savaşa doğrudan maruz kalan yazarın *Duelo en el paraíso*'da sunduğu dünyada yaşamından kesitler bulmak kaçınılmazdır. Özellikle eserin çocuk başkahramanı Abel'in yaşam öyküsü yazarın çocukluk dönemi ile ilgili benzerlikler teşkil etmektedir:

“Abel Barcelona'dan geliyordu; savaş başlayana kadar annesi ve babasıyla beraber yaşamıştı ve Estanislao Hanım'ın ablasının torunuydu. Ablası María Hanım iyi bir insandı, on beş gün önce vefat etmişti. Zavallı kadıncağızın aklı hep savaştaydı ve kalbi korkusuna yenik düşmüştü. Abel'in annesi ve babası da ölmüştü ve gözetiminde olduğu akrabalarıyla iyi anlaşamıyordu. Bundan dolayı Estanislao Hanım'ın evine sığınmaya karar verdi.” (Goytisolo, 1974: 87-88)

“Abel öksüz bir çocuk. Annesini savaşın başladığı ilk zamanlar Barcelona'daki bir bombardımanda kaybetmiş ve babası gemi kazasında ölmüş.” (Goytisolo, 1974: 45)

Verilmiş bu bilgiler Goytisolo'nun iki erkek ve bir kız kardeşiyle önce annesiz sonra da babasız kalması gerçeğiyle örtüşmektedir. Annesi Julia Gay'ın Gerona'dan yola çıkıp Barcelona'yı ziyaretinde talihsiz bir olayda aniden ölmesi çocuklarını derin bir bunalıma sürüklemiştir. Acısına son vermekte kararlı olan baba ise evde anne kelimesinin kullanılmasını yasaklamıştır. Bu yasak, sevilen kişinin yokluğunu daha katlanılamaz bir hale getirmiştir. Yazar bir röportajında, 17 Mart 1938'de annesinin evden ayrılışını ve duygularını şu şekilde tasvir etmiştir:

“Gittiğinde gün ağarmak üzereydi. Hafızamın beni yanılttığını bilmeme rağmen onu görmek için odamın penceresinden sarktığım anı hâlâ canlı tutuyorum; paltosu, şapkası ve çantası ile kendinden ve bizden uzak nihai yokluğuna doğru yürüyordu: boşluk ve hiçlik. O gün annemin ayak seslerinden ya da kapının gürültüsünden yola çıkacağını tahmin etmiş ve onu gözlerimle takip etmek için yataktan kalkmış olmam kesinlikle şüphe uyandırıcı. Ancak gözümün önüne gelen resim gerçek. Ona var gücümle

seslenmediğim ve gitmesini engellemediğim için pişmanlık duymuştum” (Fontana, 2015).¹⁷

Eserde okul müdürü Quintana’nın öğretmen Dora’yla vedalaşma anı da yazarın yukarıda betimlenen kayıpla ilgili anısına atıfta bulunmaktadır:

“Onun kırılğan gölgesi mesafe arttıkça daha da küçülüyordu. Gözden kaybolmadan önce döndü ve el salladı. Okulu terk edişi ve hemen sonrasında Palamós’da bir bombardımanda ölümü çocukların dünyasında endişe uyandırdı. Savaş güçlü adımlarla yaklaşmaktaydı.” (Goytisolo, 1974: 243)

“Yakın bir aile üyesinin, akrabanın, arkadaşın veya öğretmenin kaybı söz konusu ise çocuğun bir üzüntü ve yas sürecine girmesi kaçınılmazdır. Bununla birlikte, yer ve düzen değişiklikleri, eşya ve oyuncakların kaybı, evinden, okulundan, sokağından uzaklaşmış olma ve maddi yoksunluklar da çocuğu daha güçsüz ve güvensiz bir hale getirerek üzüntü ve yas duygularına sebep olmaktadır” (Erden ve Gürdil, 2009: 2). Yazarın hayatında olduğu gibi eserin kahramanları da sevdiklerinin ani kayboluşlarından ve ölümlerden, vedasız ayrılıklardan yakınmaktadır. Çocuklar için kadın figürünün - yazarın annesi, yıllarca kendisine ve kardeşlerine bakan Eulalia ve eserde çocukların öğretmeni Dora, Abel’in büyük teyzesi Estanislao- olmadığı bir hayatta tüm umudun yitirilmesine yol açmaktadır. Aslında dünyalarını ebeveynlerinin üstüne kurmuş oldukları düşünüldüğü takdirde onlarsız bir alan içinde çaresizliğe sürüklendikleri gerçeği tüm açıklığıyla ortaya koyulmaktadır. (Ruppert, 2021: 324)

İspanyol halkı savaştan dolayı evlerini, eşyalarını, komşularını ve en önemlisi de ailelerini terk etmeye mecbur bırakılmıştır. Telaşa kapılan insanlar oradan oraya savrulurken hayat amaçlarını yitirmişlerdir. Çünkü ne sığınabilecekleri bir yuvaları ne de destek alabilecekleri yakınları yanlarında olamamıştır. Sokaktaki korkunç manzaralara

¹⁷ <https://www.abc.es/cultura/cultural/20150420/abci-radiografia-juan-goytisolo-201504201037.html> (Erişim Tarihi: 23.12.2023)

maruz kalmışlar ve bundan ötürü ölümün, insan hayatının değersiz oluşunun, savaşın yıkıcı etkilerinin farkına varmakta gecikmemişlerdir.

Savaşın tanıklarından Goytisolo küçük yaşta yalnızlığı, güvensizliği ve korkuyu tetikleyen birçok durumun içinde kalmıştır. Bu durumlardan biri de yuvayı terk ediştir; öyle görülüyor ki, eserde aynı zamanda taşınma, vedalaşma, yalnızlaşma, sevdiklerini kaybetme, salgın hastalıklar, açlık ve gıda yetersizliği gibi konular ağır basmaktadır. Bunların tamamı her şeyden önce çocukları baskı altına almıştır; savaşın neden olduğu travmanın beraberinde hayatlarının kontrolünü bütünüyle kaybetme noktasına gelmişler ve hayallerinden oldukça uzak bir dünyaya mahkum edilmişlerdir.

“Bir kişi evinden, yaşam bölgesinden ve sevdiklerinden ayrıldığında, kimliğini kaybeder ve kökleri sökülür. Fiziksel ya da psikolojik olarak tehdit edildiği için de güçlü bir kaygı yaşayabilir. Bu nedenlerden dolayı mülteciler ve sığınmacılar savunmasız bir gruba oluşturmaktadır” (Kızmaz, 2018: 21-22).

Yazar, romanda savaşla birlikte baş gösteren açlık sorununa yer yer vurgu yapmaktadır. Abel’in ölümünden sonra evin hizmetçisi Filomena’nın isyanında sarf ettiği cümleler yeterli ölçüde beslenememeye dikkat çekmektedir:

“Onu bir seneden fazladır tanıyordum, anne-oğul gibiydik. Zavallı küçük meleğim! Savaşta annesini ve babasını kaybetmiş bu çocuğun yiyecek hiçbir şeyi yoktu. Öğlen yemeğinde de akşam yemeğinde de kestane yiyordu zavallı çocuk! O zayıf ve aç haliyle öldü, halbuki savaş yeni bitmişti bol bol yiyebilecekti. Hatta Barcelona’ya gidip okuyabilir topluma faydalı bir adam olabilirdi...!” (Goytisolo, 1974: 84)

Yazarın kaleminden romana yansıyanlar çocukluk anılarından izler taşımaktadır. Goytisolo’nun ailesi savaş döneminde temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek (gıda yetersizliği, barınma) kaynaklardan yoksun kalmıştır. İnsanlık ötesi fakirlik bütün ülkeyi etkisi altına almıştır. Goytisolo, babasının fabrikadan gelen maaşıyla geçimlerini sağlayamadıklarını belirtmiştir. Genel olarak fiyatlarda artış olmuş ve karneyle dağıtılan

yiyecekler çok az ve vasattır. Şeker bulmak mümkün değildir ve ekmek küçücük, topak topak ve taş gibi serttir. (Goytisolo, 2010: 79) O zamanlar kestane, açlığı gideren en temel besin maddesi olma özelliği taşır. Yazarın yaşamına ilişkin edinilen bilgiler çerçevesinde, çocukken “kardeşleri ile birlikte kestane ve meyve bahçelerine izinsiz girdiği bilinmektedir. Çiftçiler onları taşlarla kovaladığı için hızlıca kaçıp boş evlere sığınmış ve aldıkları ganimetleri de gömleklerinin altında saklamış.”¹⁸ İlk bakışta, her ne kadar macera dolu bir deneyim gibi düşünülse de yazarın yaşadıklarından hareketle savaşın hayatına doğrudan ve olumsuz etki ettiği kanısına varılabilir.

Eserde ön plana çıkan hususlardan bir diğeri olan yalnız, korunmasız ve kimsesiz çocukların memleketlerinden uzakta ve ailelerinin yokluğunda tek başlarına hayata tutunmaya çalışmalarıdır. Romanda Gerona’ya sığınmış bir grup kimsesiz çocuğun savaşın sonuçlarıyla mücadelesine yer verilmektedir. Yazarın kendi yaşamında “yaşadığı müstakil evin üst katında Bask Ülkesi’nden gelen kimsesiz çocuklar konaklıyordu, dolayısıyla onlarla bağlantısı eserin konusu itibariyle de ortaya çıkmaktadır.”¹⁹ Çocukların çatışmalar altındaki zorlu yolculukları ve hayatları yazar tarafından genel hatlarıyla açıklanmaktadır. Başkahraman Abel Barcelona’dan ayrılışını anlatırken izlediği sürece değinmektedir:

“Elbette akrabalarım gideceğimden bahsetmedim. Onlara öğleden sonrayı sinemada geçireceğimi söyledim ve tramvayla tren istasyonuna gittim. Endişelenmesinler diye yastığın altına bir not bıraktım. Önceden tren kalkış saatlerine bakmışım ve istasyona bir platform biletiyle giriş yaptım. Yol boyunca tabii ki para ödemedim. Kumbaramdan 15 pesetamı çıkardım ve Gerona’ya vardığımda bir misafirhanede oda kiraladım. Bu sabah saat 08:00’da kasabaya giden şehirlerarası otobüse bindim. Paramdan 2 peseta artmıştı, ben de onunla gazoz aldım. Her şeyi çok güzel planlamışım. Üstelik, böyle zamanlarda, hiç kimse başkasının

¹⁸ <https://festivaldelapalabradealcala.es/wp-content/uploads/2021/03/2014-Juan Goytisolo.pdf>
(Erişim Tarihi: 23.01.2023)

¹⁹ <https://www.abc.es/cultura/cultural/20150420/abci-radiografia-juan-goytisolo-201504201037.html>
(Erişim Tarihi: 28.01.2023)

yaptığını umursamaz. İnsanlar yalnızca kendine bakar.”
(Goytisolo, 1974: 88)

Bu cümlelerin ardından Abel ve Filomena’nın sohbeti aracılığıyla kimsesiz çocuklar ve ülkenin mevcut durumu hakkında ayrıntılara erişilebilir:

“Abel, iki ay önce Kuzey istasyonunda göç eden kimsesiz çocukların varış anına denk gelmişti. Yiyecek aramak için neredeyse her hafta köye giderlerdi. Bir gün büyükannesiyle beklerken varmakta olan tren vagonlarının birinde müzik sesi yankılanıyordu ve bunun üzerine kendini treni karşılamak için koşmaktan alıkoyamadı. Işık hızında kalabalığın arasına karıştı: tren küçük bayraklarla süslenmişti ve yüzlerce minik çocuk şarkı söyleyip alkış yaparak vagonlarının penceresinden bakıyordu. Abel hiçbir detayı kaçırmamıştı. Tren durduğunda çocukların korku dolu gözleriyle karşı karşıya gelmişti.” (Goytisolo, 1974: 88-89)

Çocuklara coşkulu bir karşılama töreninin düzenlenmiş olmasına rağmen görünenin arkasında gizli bir hüznün barınmaktaydı:

“- Peki ya şimdi çocuklara ne olacak? diye sormuştu Abel.
- Çocuklar yeniden açlıktan ölmeye mahkum.
Abel’in sanki boğazı düğümlenmişti. Bu gördüğü manzara ona gerçek dışı, absürt geliyordu. Artık biliyordu ki herkesin kendi derdine düştüğü dehşet verici bir yerdünya. Gözlerinde yaşlarla büyükannesinin yanına geri döndü ve çoğu akşam kabuslarında kimsesiz çocuklar kanlı görüntülerle karşısına çıkıyordu. O günden kalan anısı hafızasına öylesine işlenmişti ki ...
Abel: Gerçekten her şey önemini kaybetmiş. Trenler evlerinden kaçan çocuklarla dolup taşıyor. Cephelerden özel vagonlarla gönderiliyorlar ve Barcelona’ya ulaştıklarında onlarla hiç kimse ilgilenmiyor bile. (Goytisolo, 1974: 90)

Abel bu cümleleriyle savaşa tanıklık eden ve ailelerinden ayrı düşmüş kimsesiz, refakatsiz çocukların gittikleri yeni yerleşim bölgesinde zorluklar çekeceklerine dikkat çekmektedir.

“Bir anlamda kimsesiz çocukların yerleştikleri yeni bölgelerde uyum ile ilgili yaşadıkları sorunlar da onları travmatize edebilir

veya halihazırda var olan travmayı daha ağırlaştırabilir” (Kızmaz, 2018: 24).

Savaş ve sefaletin yanı sıra geleceğin belirsiz olması, uyum sağlayamama korkusu çocukların aidiyet hissini sorgulamalarına neden olur. Hayatı daha katlanılabilir koşullarda yaşamaya ihtiyaç duyarlar, fakat bunu yapma sürecinde başarısız ve isteksiz olabilirler. Yalnız kalmak, unutulmak, ihmal edilmek, fark edilmemek, reddedilmek, dışlanmak, yüzüstü bırakılmak ve ihanete uğramak en dayanılmaz duyguları yaratır. Halbuki çocuk ya da yetişkin ayırt etmeksizin her bireyin beklentileri arasında güven, korunma, destek, emniyet, besin, fark edilmek, kabul görmek, anlaşılma ve ait olabilmek vardır. (Ruppert, 2021: 73) Yazar, *Duelo en el paraíso*’da kendi tecrübelerinden de yola çıkarak, bu bahsi geçen beklentilerin karşılanamamasına odaklanmaktadır. Ona göre kafa karıştırıcı bir boşluk kavramının ortasında büyümek kolay değildir ve tanımadığı duygular ve cevaplarını bilmediği sorular sürekli zihnini kurcalamaktadır. Eserin başkahramanı Abel gibi yalnızlığın pençesinden, travmanın etkisinden kurtulmanın yollarını aramaktadır. Belki de yazmak gerçekten kendi yaralarını sarmak için bir ilaçtır. Goytisolo kendi deneyimlerinden hareketle roman karakterlerine hayat vererek, bu şekilde yaşadıklarını paylaşarak travmasını hafifletmeyi hedeflemiştir.

2.2. Los males sagrados

Francisco Umbral,²⁰ *Los males sagrados* (İlahi Hastalıklar) (1973) adlı kısa romanında kendi deneyimleri aracılığıyla iç savaş sonrası döneme ait bir resim

²⁰ Francisco Alejandro Pérez Martínez, 11 Mayıs 1932'de Madrid'de dünyaya gelmiştir. 1958'de soyadını *Umbral* olarak değiştirmiştir. Doğumundan kısa bir süre sonra, annesi ile birlikte çocukluk yıllarını geçireceği Valladolid'e taşınmak zorunda kalmışlardır çünkü o dönemin İspanya'sında çocuklu bekâr bir annenin toplumda göze batmaması imkansızdır. Özellikle Umbral'ın büyükbabası -annesi Ana María'nın babası- bu talihsiz durumu kabullenmekte çok zorlanmışlardır. Ailedeki kadınlar Ana María'yı baba evine gelmesi için ikna etmeye çalışmışlardır ama Ana María etrafta dolaşabilecek söylentileri engellemek için eve çocuğuyla beraber dönememiştir. Umbral, Valladolid'e altı kilometre uzaklıkta kalan bir kasabada, beş yaşına kadar hiçbir akrabalık bağının bulunmadığı süt kardeşlerinin yanında Pilar adında bir dadı tarafından büyütülmüştür. Annesi bu süre zarfında onu nadiren ziyaret edebilmiştir; Umbral biyolojik annesini uzun zaman boyunca *May Teyze* olarak bilmıştır. Babasını hiç tanımamıştır, yaşı ilerledikçe hakkında bazı bilgiler edinebilmiştir; çok zengin ve saygın bir avukat olan Alejandro Urrutia'nın oğludur. Fakat babasının kim olduğu sorusuna her seferinde bilinen gerçekten kaçınarak farklı farklı cevaplar vermiştir: Örneğin kimi zaman yetim olduğunu ve babasının Franco rejiminin kurbanı olan kaçak bir yazar olduğunu söylemiştir. İç savaşın başladığı sene (1936) annesi ve onun ailesiyle beraber yaşamaya başlamıştır. Annesi Valladolid Belediyesi'nde bir memur olarak çalışsa da hem ülkenin mevcut durumundan kaynaklı, hem de geniş bir ailenin yükünü taşımasından dolayı ekonomik sıkıntılar çekmişlerdir. 1942'de okula yazdırılan Francisco, bünyesinin hassas ve zayıf olmasından ötürü yalnızca beş sene eğitim alabilmiştir. 1945'te annesinin kitapları sayesinde edebiyata ilgi duymaya başlamış ve aynı yıl içerisinde daktilo kursunu tamamlamıştır. 1946'da Sanat Okulu'nda genel kültür ve çizim derslerine katılmış ve 1947-1957 yılları arasında Valladolid Merkez Bankası'nda ofis elemanı olarak görev yapmıştır. Annesi senelerce mücadele ettiği tüberküloz hastalığına yenik düşmüş ve 1953'te vefat etmiştir. Edebiyat alanında ilk girişimi 1955'te *Arco* dergisinde makalesinin yayımlanmasıyla olmuştur. İspanyol edebiyatında önemli isimlerden biri olan Miguel Delibes'in yardımıyla Valladolid yerel gazetesi *El Norte de Castilla*'ya ait *Las artes y las letras* ekine şiir ve kısa öyküleriyle katkı sağlamıştır. 1959'da María España Suárez'le evlenmiş ve León'a yerleşmiştir. *Diario de León*'da köşe yazarlığı yapmıştır. Yöneticiliğini üstlendiği sinema kulübünde Cocteau'nun bir filminin gösterilmesinden kaynaklı León belediye başkanıyla sorunlar yaşamış ve bu yüzden 1961'de doğduğu yere yani Madrid'e dönmüştür. 1964'te *Tamouré* adlı kitabıyla Gabriel Miró Öykü Ödülü'ne layık görülmüştür. 1968'de oğlu Francisco doğmuştur; 1974'te henüz altı yaşındayken lösemiden hayatını kaybetmiştir. Umbral yaşadığı üzüntüden doğan *Mortal y Rosa* (1975) adlı yapıtını oğluna atfetmiştir. 1976'dan itibaren *La Vanguardia*, *El País* gibi dergilerle işbirliği yapmıştır. *Las Ninfas* (1976) adlı eseriyle *Nadal* Ödülü almıştır. 2001 yılında *Cervantes* Ödülü alması İspanyol Edebiyatı'nda tanınırlığını arttırmıştır. 2007'de kalp rahatsızlığı sebebiyle yattığı hastanede yaşamını yitirmiştir. Yazmış olduğu diğer eserleri sırasıyla şunlardır: *Balada de gamberros* (1965), *Larra. Anatomía de un dandy* (1965), *Memorias de un niño de derechas* (1972), *Spleen de Madrid* (1973), *Los males sagrados* (1973), *La noche que llegué al Café Gijón* (1977), *Ramón y las vanguardias* (1978), *El hijo de Greta Garbo* (1982), *Trilogía de Madrid* (1985), *Leyenda del César Visionario* (1991), *La década roja* (1993), *Madrid 1940* (1993), *Las palabras de la tribu* (1994), *Mis placeres y mis días* (1994), *Los cuadernos de Luis Vives* (1996), *Valle-Inclán. Los botines blancos de piqué* (1997), *Diario político y*

çizmektedir. Otobiyografik unsurlar barındıran bu kitabında çocukluk ve ergenlik yıllarına ilişkin anılarını kaleme almıştır; dolayısıyla eserin başkahramanı kendisidir. Geçmişinden kurtardığı hatıraların içinde mekanlar, annesi ve arkadaşlık ilişkileri ön plana çıkmaktadır. Francisco, romanın ilk sayfasına annesi ve akrabalarıyla beraber yaşam sürdüğü aile evini betimleyerek başlar. Evin her bölümünü ayrıntılı bir şekilde tasvir etmesi zaman ve mekanın birbiriyle yakından bağlantısını ortaya koyar. İç savaşın bıraktığı sıkıntılar hem sokakların, hem de evdeki odaların betimlemesinden anlaşılmaktadır. Yaşadığı yerin kasvetinden ve karanlığından bahsederken yoksulluğa da değinmektedir. Evi anlatırken o dönemin açlık ve bulaşıcı hastalıklar gibi başlıca sorunlarına da yer vermiş olur.

Evin kalabalığından ve gürültüsünden kaçmak istediğinde sokak onun için bir eğlence yeri haline gelir. İşte orada yaşlılarıyla zaman geçirir ve çocukluk aşkıyla tanışır. Bu süre zarfında anneannesinin onu okula gönderme çabası yanıtızsız kalır. Annesine tüberküloz teşhisi koyulduğundan dolayı onun sevgisini ve ilgisini hissedemediği zamanlar olur. Annesinin hastalığının seyri Francisco'nun davranışlarını ve hayata bakış açısını etkiler. Arkadaşlarıyla daha sık görüşmeye, haylazlık yapmaya ve annesinden uzaklaşmaya başlar. Annesinin sağlığı gittikçe kötüleşince grup arkadaşlarından ayrılır ve vaktini annesine ayırmaya karar verir. Kitaplara olan merakını arttıran, onu okumaya ve öğrenmeye teşvik eden en büyük etken annesidir. Bu sayede, sokağın kötülüklerinden bir nebze korunur. Okul onun için hiç cezbedici bir yer olmasa da zamanla gitmeye alışır. Okuldaki günlerini, öğretmenlerini ve sınıf arkadaşlarını anlatırken gözlem yeteneğini çarpıcı bir biçimde gösterir.

sentimental (1999), *Un ser de lejanías* (2001), *Días felices de Argüelles* (2005), *Amado siglo XX* (2007), *Carta a mi mujer* (2008). Francisco Umbral'ın hayatı hakkındaki bilgiler, https://cvc.cervantes.es/ensenanza/biblioteca_ele/aepe/pdf/congreso_43/congreso_43_15.pdf ve <https://dbe.rah.es/biografias/4370/francisco-de-jeronimo-alejandro-perez-martinez> web sayfalarından derlenmiştir. (Erişim Tarihi: 11.11.2023)

Annesinin hastalığı sebebiyle temiz hava alması gerektiğinden sık sık Los Pinares adlı küçük semte geziler düzenlerler. Aslında annesi Francisco'nun edindiğı arkadaşlardan hoşnut değildir, bu yüzden iyi hissettiğı zamanlarda onu mümkün olduğunca uzaklaştırma çabasındadır. Fakat yine de Francisco keşfetme isteğine karşı koyamaz. Arkadaşı Dupont ile nehir kıyısını ziyaret etmek ve etrafı gözlemlemek onun için en keyifli aktivitelerden biridir.

Francisco, aile büyükleri vefat ettikten sonra annesiyle baş başa kalır. Bir yandan kendisi de rahatsızlanır ve uzunca bir süre annesinin bakımına ve desteğine ihtiyaç duyar. İkisi de hastayken zorlu bir süreçten geçerler. Francisco'nun sağlığı yerine gelince bir ofis elemanı olarak çalışmaya başlar. O esnada annesinin hastalığı tekrar nükseder ve elinden geleni yapmaya çalışsa da annesini anımsamakla başladığı bu eseri annesinin ölümüyle sonlandırır.

2.2.1. Savaş Sonrası Açlık, Hastalıklar ve Ölüm

Francisco Umbral, eserlerinin çoğunda kendi anılarından hareketle, savaş kuşağı çocuklarının engellerle dolu yaşam mücadelesini anlatmaktadır. Zengin çocukların bembeyaz giyindikleri ama kendisi gibi diğer çocukların ise griye çalan ütüsüz ve kirli kıyafetler giydikleri bir dönemde kaderine razı gelmiş bir çocuğun yansımaları görürüz. Yazar, çocukluğun doğası gereği mutluluğu çağrıştırdığını fakat deneyimlerle duyguların değişikliğe uğradığını söyler; birlik olmak neşe getirse de açlık, yokluk, yoksulluk, fırsat eşitsizliği ve sınıf ayrımı gibi küçüklüğünde karşılaştığı zorluklar ve haksızlıklar hüznü ve isyana neden olur. Bu yüzden, Umbral savaş sonrası anılarını uzun ve karlı bir kışa benzetir: unutmanın da, hatırlamanın da acı vereceği kesindir. (Umbral, 1972: 31)

Los males sagrados'ta başlangıçta işaret edilen zaman ve ortam bizi Francisco'nun on bir yaşında olduğu 1943 yılına götürmektedir. İç savaş sonrası o dönemde çocukluğunu geçirdiği Valladolid şehrine dair gözlemleri de oldukça önem taşımaktadır. Yazar, Valladolid hakkında şunları söylemektedir: “Valladolid çocuklara karşı acımasızdı. Sokakları uzun ve soğuk, kara ve hüzünlüydü. Savaşın ağırlığı hissedilirdi. Askerler akşam karanlığında gelirlerdi.” 1939'dan itibaren özellikle küçük yerlerde kıtlık baş göstermişti. Pek çok vatandaş bir parça ekmeği bozuk para ya da altın mücevherle takas etmek zorunda kalırdı ya da askeri kışlalara gidip yemek artıkları için yalvarırdı. Kıyafetler, yün çoraptan iç çamaşırına kadar, elde üretilirdi. Ailenin en küçüğüne eskiyen giysinin sağlam parçalarından yeni giysiler yapılırdı. Ayrıca, bulaşıcı hastalıklar ve hijyen sıkıntısı da ülkeyi içinden çıkılmaz bir duruma sokmuştu. İspanyol halkı yiyeceğe erişemiyor, yeterli beslenemiyor, tifüs ve tüberküloz gibi ölümcül

hastalıklara yakalanıyordu. Bu kötü şartlardan dolayı hayatını kaybedenlerin sayısının 200.000-600.000 arasında olduğuna ilişkin veriler mevcuttur.²¹

Savaş, çocukların hayatları üzerinde telafisi olmayan travmatik ve yıkıcı etkiler bırakmıştır; hem psikolojik, hem de fiziksel hasara yol açmıştır. Açlık ve hastalık tehdidi altında ailesiyle yaşam mücadelesi vermeye çalışan çocuklardan biriydi Francisco. Temel gereksinimlerini karşılamakta güçlük çeken etrafındaki insanlar ya açlıktan ya da hastalıktan ölüyorlardı. Dolayısıyla, Francisco için ölüm olağan hale gelmişti. İncelediğimiz *Los males sagrados* adlı eserin başkahramanı ölümü, insanları bir anda silip süpüren kuvvetli bir rüzgara benzetmektedir:

“Sanki ölüm rüzgar halinde esiyordu ve bir kış yaşlı amcaları, teyzeleri alıp götürüyor; başka bir kış ise çocukları alıp götürüyordu. Sonbaharda anneannemi alıp götürdü. Annem bana yakında öleceğini söylüyordu. Evimizde asla bitmeyecek gibi duran ceset, mobilya ve insan göçü başlamıştı.” (Umbral, 1973: 25-26)

Yakınlarının ölüm riskiyle karşı karşıya olması Francisco’nun hayata ve geleceğe dair güven duygusunu yitirmesine neden olur. Annesinin günbegün sağlığının kötüye gitmesi onda dayanılması zor duygular yaratır. Acısına, korkularına ve umutsuzluğuna yenik düşmemek için evden uzakta kalıp sevmeyi ve başkaları tarafından seilmeyi arzular. Arkadaş edinmek ve aşık olmak belki de onu travmatize eden dünyayı kısmen görmezden gelmesine yardım eder. Fakat Francisco, okula gittiğinde ölümün ve açlığın evin dışında da sıradan görünen meseleler olduğuna şahit olur:

“Okulun eski ve büyük binasının etrafında tur atıp uzun kuyruklara giren yüzlerce, binlerce çocuk vardı. Çocuklar şehri saran karın üzerinde toplanmışlardı. O Aralık ayı korkunçtu, açlık yılıydı. Şehrin çeşitli yerlerinden biraraya gelen çocuklar sıraları geldikçe

²¹ https://www.elconfidencial.com/cultura/2021-02-16/gran-hambruna-espanola-muertos-guerra_2945088/ (Erişim Tarihi: 18.11.2023)

sobada patateslerini pişirdikten sonra bir köşeye gidip patateslerini soyup yiyorlardı. Dondurucu soğukta bazı çocuklar sıra beklerken ölürdü ve günler sonra onları tertemiz giysileriyle toprağa vermeye götürürdük.” (Umbral, 1973: 34-35)

“Savaş, insan hayatını ve sağlığını doğrudan tehdit eder. Savaş kalıcı şiddete, açlığa, soğuğa ve hastalığa katlanmak demektir. Sonuçları hayal edilemeyecek ölçüde ölüme ve yıkıma neden olur” (Ruppert, 2021: 249). İnsanların savaşla birlikte yaşam hakkı ellerinden alınır, pek çok badireyi atlatalmaları gereken bir ortamda yaşamaya devam edebilmeleri mucizevidir. Bu engelleri aşmak çocuklar açısından zor olduğu kadar yetişkinler için de bir hayli zordur. Sağlık ve beslenme hizmetlerinin kısıtlamalarından ve barınma alanlarının elverişsizliğinden kurtulmak birincil öncelikleridir. Savaşın izleri insanların yaşam öykülerindedir; bıraktığı yara yalnızca dışarıdan değil içerinden de hissedilir, buna örnek ise önlenemeyen bulaşıcı hastalıklardır. Francisco, annesinden dolayı tüberküloz hastalığına aşınadır ve anılarına sirayet eden bir husus olarak eser boyunca sürekli dile getirilir:

“Annemin beyaz elbisesinde hep kara dut lekesi olurdu. Son anda elbisesinin beyazlığına, göğsünün üzerine kan damlardı ve ben bunun mühim olup olmadığını bilmezdim. Sessiz mi kalmak gerekirdi ya da şakaya mı vurmak lazımdı. Belki de gerçekten kandı, bir kan lekesiydi ya da kara dutun yoğun ve zararsız rengiydi.” (Umbral, 1973: 13)

“Hastalanmak, kafanda uzayan saçların her telinin, ayak tırnaklarının büyümesinin, akciğerlerin deniz altı işlerinin, karaciğerinde dolaşan asit çarkının, böbreklerinin ağırlığının ve bağırsağının yavaşça gerilmesinin farkına varmaktır. Yalnızca sevgiyle ya da hastalıkla kendi vücudunu keşfedebilirsiniz.” (Umbral, 1973: 77)

Sağlık sistemindeki sınırlılıklar, halkın eğitimsizliği, yetersiz hijyen ve beslenme gibi sorunlara önlem alınamadığından bulaşıcı hastalıklar hızlı bir şekilde tehlikeli boyutlara ulaşmıştır. En önemli sağlık sorunlarından biri olan tüberküloza kalıcı bir

özüm sunulamaması, zaten savaş esnasında birçok yakınıny kaybeden ailelerin şimdi de hastalıkla boğuşmalarına neden olmuştur. Savaşla beraber günlük hayatlarının kalitesinde belirgin farklar gözlemleyen insanlar sanki başkalarına önemsiz ve basit gelen şeylerle mücadele ediyorlarmış gibi hissederler. Yoksullar ve kent soylular arasındaki eşitsizlik uçurumu büyümektedir. Francisco ve arkadaşı Dupont'un nehir kıyısında karşılaştıkları manzara bu bilgiye örnek teşkil etmektedir:

“Tabakhanelerin yakınında bir kamp alanı vardı, bazı insanlar hayatını oraya kurmuştu, şehrin dışına. Bazen kayıkla yaklaşp bakardık. Yaşlı yaşlı insanlar tabakhanelerin enkazında bir şeyler arıyorlardı; çocuklar çamurlu suda kendi kendilerine yıkanmayı öğreniyorlardı. Onları sessizce izlerdik. Düşündüm de ne annem, ne de bir başkası bundan bana bahsetmemişti. Neden şehirden itfaiyeci ve bekçi yollamak yerine para, öğretmen, hemşire, doktor gönderilmiyordu? Bundan hiç haberim olmamıştı. Eve gittiğimde bütün gece soğuk ve büyük yatağında gördüklerimi düşünüp durdum. Anneme demedim ama oraya başka bir gün yine gitmek istiyordum, belki de yarın öğleden sonra.” (Umbral, 1973: 65-66-67)

Savaşın en büyük kaybedenleri başta çocuklar olmak üzere toplumun her kesiminin sınıflararası ayrıma ve savaş sonrası ortaya çıkan acımasızlıklara maruz kaldığı ve her an ölüm korkusuyla karşılaştığı gerçeğı değıştirilemez. Francisco'nun önceden tahmin edemediğı ve değıştiremediğı bu gerçek için utanç ve suçluluk duyduğunu söylemek yerinde olabilir. Gördükleri karşısında hiçbir şey yapamamanın ağırlığını taşımaktadır. Yakınlarının bile içinde bulundukları duruma tepki göstermemelerine anlam verememektedir. Dünyanın güven ve huzur içinde yaşanılabilir bir yer olmasını arzularken savaş sonrasında çarpıcı gerçeklerle yüzleşmesi onu tekrardan çaresizliğe sürükler. Dışarıdan bakıldığında, en nihayetinde bir çocuktur ve ne kendisi için, ne de başkaları için yapabileceğı hiçbir şey yoktur. Ama savaşın yıkıcı sonuçlarını gözler önüne seren içler acısı manzara Francisco'nun iyileşmenin ve değışimin en önemli

anahtarlarından biri olan farkındalığa erişmesine olanak tanır. Bu sayede, acıya teslim olmak yerine tekrardan ayağa kalkabilmenin yollarını bulmak nihai hedefi haline gelir.

2.2.2. Doğrudan Travma

İspanya İç Savaşı bir neslin unutulması zor ve sürekli canlı tutması gereken olayları şekillendirmektedir, bundan dolayı dönemin görgü tanıklarının yazılı ve sözlü olarak bildiklerini, gördüklerini ve deneyimlediklerini anlatması önem taşımaktadır. Belki de Francisco Umbral gibi çocukluğunda savaşı yaşamış bir yazarın yapıtlarında hatıralarını yeniden inşa etmesi onun daha dayanıklı ve güçlü bir duruş sergilemesini olanaklı kılmıştır. Hatırlamak, olumsuz deneyimleri serbest bırakmak ve özümsemek için bir tür terapi haline gelebilir. İyileşme sürecinde ilerleme kaydetmenin yanı sıra tarih boyunca gerçekleşen önemli olayların yazıya aktarılarak sonraki nesillere ulaştırılması o olayları bizzat tecrübe etmemiş insanlarda da geçmiş hakkında bir fikrin oluştuğunu söylemek mümkündür. Yazar yalnızca kendisinin değil savaş yıllarında ve sonrasında acı çekmiş tüm çocukların yani bütün bir kuşağın travmasına ayna tutmaktadır. Bireylerin birbirlerini etkilediğini ve kolektif acıdan aynı acıyı paylaştıklarını vurgulamaktadır. Topluluk bağlarının ve “toplum olma” hissinin, insanların hayatta yaşadıkları belirsizlikleri, sarsılmaları yumuşatan, dengeleyen bir unsur olduğunu ortaya koymaktadır.

Francisco Umbral, iç savaşın başlangıcından bitişine kadar olan sürede oldukça küçük olsa da savaş sonrası dönemin manzarasını ustaca betimlemektedir. Eserlerinde büyük oranda anılarına yer vermesi bunu başarmasına yardımcı olur; böylelikle, geçmiş olayları kendi tecrübelerinden yola çıkarak tek bir tablo içinde biraraya getirmekte ve geniş topluluklara seslenebilmektedir. Sadece çocukluk hatıralarını doğrulamak, belirginleştirmek ve boşlukları doldurmak için yazmaz; bunu yaparken tarihi olaylara ilişkin bakış açısını, tespitlerini ve yorumlarını da aktarmaktadır. Yaşanmış tarih, bir düşüncenin, geçmişinin imgesini yeniden bulmak ve muhafaza etmek için dayanak olarak kullanabileceği canlı ve tabii bir çerçeve oluşturma için gereken her şeye sahiptir. Yazar,

şimdiki zamandan ödünç aldığı veriler yardımıyla anılarını yeniden inşa eder.
(Halbwachs, 2018: 96)

İnsanların travma yaşamasında savaş tetikleyici bir rol oynamaktadır. Baş edilmesi zor bir felakettir ve doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenen her kişinin hayatından bir şeyler alıp götürebilir. İç savaş başladığında dört yaşında olan Francisco Umbral'ın de savaş sonrasında yaşadığı maddi ve manevi yoksunluğu belirtmekte fayda var. Bu açıdan bakıldığında, Francisco zaten babasını tanıma fırsatı bulamamıştır çünkü babası tarafından istenmeyen bir hamileliğin sonucunda dünyaya gelmiştir ve annesi Ana María konu komşunun dedikodusundan korktuğu için ailesinin yanına sığınmıştır, bu yüzden her zaman annesinin varlığı belirleyici olmuştur. Maddi zorluklar içinde, evdeki eşyaları satarak geçinen bir ailede büyüdüğünden çoğu zaman açlık çekmiş ve kılık kıyafetinden dolayı kendini hep toplum dışına itilmiş hissetmiştir. Bu konudaki duygularını yazıya dökerken gerçekçi bir tutum sergilemekten kaçınmaz. *Memorias de un niño de derechas* adlı eserindeki satırlar içler acısı çocukluğunun bir kısmını gözler önüne sermektedir:

“Sosyal Yardım Vakfı’ndan gelen kıyafetlerimizin içinde hiçbir zaman rahat hissetmedik: uzak bir kuzenden, bizden daha varlıklı herhangi bir çocuktan miras kalmış tişörtler ve pantolonlar. Bisiklet sürerken, ata binerken ya da tenis oynarken beyaz giyinen çocuklar vardı sanki ilk Komünyon törenine katılacaklarmış gibi. O beyaz gömlekler, o beyaz pantolonlar, o beyaz çoraplar, o beyaz sandaletler... Öyle imreniyorduk ki. Onlardan biriyle arkadaş olduğumuzda gururlanıyorduk ama sonra üstümüzden başımızdan, kirli dizlerimizden utanmaya başlıyorduk. Bizler fakirliğini gizlemeyen fakir ailelerin çocuklarıydık. Çok oynar ama az yerdik.” (Umbral, 1972: 83, 115)

Yukarıdaki alıntıdan anlaşılacağı üzere, yazar mutlu bir çocukluk dönemi geçirmemiştir. Bir televizyon kanalında verdiği röportajda çocukluğunun ona acı

verdiğini belirtmiş, tıpkı Tormesli Lazarillo²² gibi hayatta kalmaya çalıştığının altını çizmiştir. Valladolid, siyasi gruplaşmanın yanı sıra zengin ve fakir ayrımının da hissedildiği bir şehirdi. Çocukluk yıllarını orada geçiren Francisco, farklı sınıftan ve ideolojiden çocuklarla arkadaşlık kurma eğilimi gösterirdi, bu şekilde kendini ait olduğu yerden soyutlayabileceğini düşünürdü. Ona göre, çocukluk dönemi hayatta statünüzü ve nasıl bir kişi olacağınızı belirlerdi; zenginlik veya fakirlik bireyin konumunu şekillendirirdi. Beyaz giysili ve karnı tok çocuklara hayranlığını gizleyemezdi, çoğu eserinde olduğu gibi *Los males sagrados*'ta da içten içe kıskançlık beslediğini de gösteren örneklerle rastlanmaktadır:

“Süt kokan, saçları traşlı birbirinin aynısı tulum giymiş budala çocukları rahatsız ederdik. Çocukken, elimizde düşman yoksa başka şeylere kanımız kaynardı: kibrit çakar, küfreder, burun karıştırır, kumaş yakar, böcek parçalar, kısacası üzüntümüzden doğan tedirgin edici bütün olanakları denerdik: kötülüğün renkli ama bir o kadar da şiddetli kapısını aralardık.” (Umbral, 1973: 17)

Görüldüğü üzere, Francisco açısından bir grup tarafından kabul görmek veya reddedilmek toplumsal konumu belirler. “Reddedilen çocuklar grup tarafından reddedileceklerini düşünmekte, bu nedenle durumu kurtarmak için açık girişimlerde bulunmayıp ya grubun etrafında dolanmakta ya da grup içindeki konumlarını yükseltmek için kendilerine odaklanan veya saldırgan davranışlarda bulunmaktadırlar” (Hortaçsu, 2003: 270). Francisco, daha anne karnındayken babasının onu terk edişiyle seilmeyeceği ve kabul görmeyeceği düşüncesine hapsolür, hayatındaki birçok olumsuz etken bunu doğrular niteliktedir. “Travma mağdurları özellikle ailenin olması gerektiği gibi güven dolu ve korumacı olmayıp bunun tam tersi olduğu durumlarda kendi hayatlarının hangi açılardan farklı olduğunu ve bu farkların ne kadar ciddi olduğuna

²² İspanya’da modern romanın öncüsü kabul edilen *Lazarillo de Tormes* (1554) adlı eserin çocuk başkahramanı.

odaklanabilirler” (Cori, 2022: 96). Bu elde edilen veriler eserdeki alıntılarla ilişkilendirilebilir. Francisco’nun sevdiği kız Teresita’nın evi, ailesi ve özellikle babası, onun sahip olamadıklarını gün yüzüne çıkartıp hayal kırıklığı yaratsa da bu sayede imrendiği kişilerle aynı ortamda bulunup arkadaşlık kurma fırsatını ona sağlar:

“Teresita sokağın en güzel evinde oturuyordu, boyacılar o evi yılda birkaç kez gelip hep beyaza boyarlardı. Teresita’nın babası ise mahallenin ileri gelenlerindendi. Mahalledeki çocuklar ve ben Eustaquio Bey’i görmek için kapının önüne çıkardık. Onlar çok zenginlerdi fakat annemin dediğine göre mutsuzlardı. Teresita benim elimden tuttu, sokaktan kurtardı ve onun sayesinde beyaz giysili çocukların bir sürü oyun oynadığı akasya bahçesine adım attım.” (Umbral, 1973: 40-41)

Çocuklar, aidiyet ve yeterlilik duygularını arttırarak travmatik olayın etkisini azaltmak için sevgi dolu ve destekleyici bir aileye, öğretmenlere ve arkadaşlara ihtiyaç duyarlar. Aidiyet bağını kurduklarında kaygılarını hafifletme ve kendilik duygularını güçlendirme imkanı yakalayabilirler. (Levine ve Kline, 2021: 99) Bu düşünceden hareketle, çocukluk döneminde arkadaş kabulü ya da arkadaş grupları içinde yer almanın önemine dikkat çekmekte fayda olduğu söylenebilir:

“Arkadaşlar, eğlenmek ve bir şeyler yapmak için vazgeçilmez destekçilerdir. Çocuklara aile veya başka problemler olduğu zaman ve farklı yeni durumlarda güvenlik duygusu oluşturmada duygusal kaynak olarak yardım ederler. Aynı zamanda, ilişki için sosyal normlar, sosyal etkileşim becerisi ve sosyal çatışma çözümünün başarıyla nasıl gerçekleştirileceği arkadaşlık ortamı içinde öğrenilir” (Slavin, 2013: 66).

“Çetin zorluklar karşısında serinkanlı davranmak, gerçeğe yüzleşmek, sahici bir şekilde yüzleşmek meşakkatli bir iştir. Keyfinizi kaçırabilir ve yürekleri burkabilir” (Southwick ve Charney, 2023: 65). Savaş gibi her şeyi alt üst eden bir felaketin sonrasında çocuğun kendini toparlayabilmesi bakımından daima yanında birine ihtiyaç duyması kaçınılmazdır. Francisco, baba figürünün yokluğunu, geçim sıkıntısını, duygusal

ve fiziksel açlığını, tüm bunların verdiği acıyı yatıştırabilmek için merakını ve ilgisini çevresine vererek gerekli becerileri edinme gayreti gösterir. Ergenlik döneminde travmayla savaşıırken, iyileşme yolculuğunda onun en önemli yardımcısı annesidir:

“Annemle benim aramda evin tüm yalnızlığı, hayatın bıraktığı boşluk, birilerinin yokluğu vardı. Ben onun odasına giderdim o da benimkine gelirdi. Ben ona şiir okurdum, o bana hikâye anlatırdı. Yıllardır konuşamadığımız her şeyi konuşurduk. İkimiz de hastaydık fakat aynı noktada buluşmamız bize güç ve canlılık veriyordu. Evde tur atıp duruyor, eşyaların yerini değiştiriyor, duvara tablo asıyor, eski kitapları karıştırıyor ve birlikte gülüyorduk.” (Umbral, 1973: 78)

Şanslıdır ki annesi sayesinde geliştirdiği okuma alışkanlığı onu yazmaya teşvik etmiş ve yazmak farkındalığını arttırıp sorunların üstesinden gelmesinde ona yardımcı olmuştur. Francisco Umbral, savaşa doğrudan maruz kalan bir yazar olarak ona kayıp korkusu yaşatan ölüm, hastalık ve açlık gibi travma sebeplerini eserinde açıklamaya çalışmaktadır. Bu nedenlerin altında zaman zaman ezilip karamsarlığa düşse de ayağa kalkıp devam etmenin yollarını bulmaya çalıştığı görülmektedir.

Anlaşıldığı üzere, Francisco’nun hayatında annesinin büyük bir yeri vardır. Annesinin yaşamışlıklarıyla ilintili travmasından da söz etmek mümkündür. Daha önce de belirtildiği gibi, Francisco evlilik dışı bir ilişkiden dünyaya gelen ve babası tarafından kabul edilmeyen bir çocuktur. Bu durum, hem onun, hem de annesinin yaşamını olumsuz yönde etkilemiştir. Anne Ana María karnında çocuğuyla bir başına kalmıştır. Bekâr bir anne olarak yaşamına devam etmesi maalesef toplum tarafından onaylanmamış, hatta birtakım dedikoduların hedefi haline gelmiştir. Çevresinden yardım ve duygusal destek alamamıştır. Bu nedenle, şehir değiştirerek ailesinin yanına sığınmak istemiştir fakat aile evinde de senelerce kınayıcı bakışlara maruz kalmıştır. Yazar Francisco Umbral, esere annesinin çaresizliğini anlatmakla başlamaktadır:

“Annemin o dağlık kasabadaki halini hatırlamak: bana hamileyken, sadece ikimiz, hayatta ilk ve son kez yalnızken, çocuğuyla nerede barınacağını dahi henüz bilmezken, kasaba sakinleri onun kocaman karnına bakarken...” (Umbral, 1973: 7)

Ana María'nın o yıllarda tutucu bir toplumun yazılı olmayan kurallarına boyun eğmesi gerekmiştir. Dışarıdaki insanların bakışlarının yanı sıra, babası da bu durumdan hoşnut olmadığını gösteren davranışlar sergilemektedir. Onu en çok yaralayan da bu olur: ailesi tarafından kabul görmemek. Ana María'nın savaş yıllarında yakalandığı ölümcül hastalığı da çocuğu ve kendisi için geleceğe dair ne yapacağını bilememesine sebep olmaktadır. Neredeyse zamanının büyük bir kısmını yatakta geçirmektedir. Sürekli oğluna faydalı olamama, onu koruyamama endişesi içindedir. Bu endişesine babasının kırıcı ve onu yok sayıcı tavırları da eklenmektedir. Babanın kızına karşı kayıtsızlığından şu şekilde bahsedilmektedir:

“Annem, hüznölü gözleri ve göğsünde kırmızı bir leke ile. Büyükbabam bakıp hiçbir şey demiyor belki sessiz kalarak onu cezalandırıyor, belki de tüm hayatı boyunca onu hep sessizliğiyle cezalandırmıştır.” (Umbral, 1973: 13)

Görünen o ki, Francisco'nun annesi hem bu muameleyle, hem de hastalığıyla mücadele vermektedir. Ayrıca, savaştan ötürü artan tüberküloz gibi bulaşıcı hastalıkların evde bir kişiden diğerine kolaylıkla geçtiği ve herkesin sık sık hasta olup yatağa düştüğu belirtilmektedir. Ana María kendi sağlığı dışında sevdiklerinin de sağlığını düşünmektedir. Savaş yıllarında baş gösteren beslenme sorununun da sağlıklı olabilmeyi ulaşılması zor bir isteğe çevirdiği aşıkardır. Ana María kötüleştiğinde odasına kapanıp zamanını çoğunlukla yalnız geçirmek durumunda kalır:

“Annemin odasına artık hiç kimse gelmiyordu. Ne büyükannem, ne büyükbabam, ne teyzelerim, ne de annemin arkadaşları...” (Umbral, 1973: 39)

Ana María'nın yalnızlığını gidermek ve hastalığını yenmek için en büyük dayanağı oğlu Francisco'dur. Oğlunun kendisini geliştirmesine yönelik pek çok olanak sağlamaya çalışır. Birlikte okuma saatleri yaparlar, sohbet ederler, ikisi aynı anda hastalandığında birbirlerini iyileştirmenin formüllerini ararlar ve bunda başarılı da olurlar. Çünkü “travmanın kaynağının ne olabileceğine bakılmaksızın olumlu bir çevre yarattığımızda travmanın etkilerinden kurtulma eğilimimiz artar” (Levine ve Frederick, 2020: 46).

“Annem evin bir ucunda dolanır, eski fotoğrafları karıştırıp geçmişini, gençliğini yad ederdi. Annem ve benim aramda, evin bütün ıssızlığı, hayatın bütün boşluğu, insanların yokluğu vardı... (...) Alacakaranlık çöktüğünde annemin odasına giderdim veya o benimkine gelirdi, ben ona şiir okurdum; o ise bana hikâyeler anlatırdı. Her ikimiz de hastalandıysak bu ittifak bize güç verirdi, bu bizi tek birimizin hasta olmasından daha canlı tutardı. Böylece evde konum değiştirir, mobilyaların yerleriyle oynar, duvara tablo asar, eski kitapları karıştırır ve beraber gülüp eğlenirdik.” (Umbral, 1973: 77-78)

Savaş sonrası hayatta kalanlar olarak Francisco ve annesinin bu zorlu süreçte birbirlerine destek verdikleri ve zaman içerisinde kurdukları yakınlıkla beraber zorluklarla nasıl baş edebileceklerini öğrendikleri görülmektedir.

2.3. *La lengua de los secretos*

La lengua de los secretos (2015), İspanya İç Savaşının ortasında anne-babalarından ayrı düşen Bask dört kardeşin yaşam mücadelesini anlatmaktadır. Yazar Martín Abrisketa²³ babasının çocukluk anılarından esinlenerek bu romanı kaleme almıştır. Romanda yer alan tüm karakterler ve olaylar gerçektir, ancak yazar tarihi olayları derinlemesine anlatmaz, tamamen öznel bir bakış açısı benimseyip çocukların duygularına odaklanmaktadır.

²³ Martín Abrisketa 22 Eylül 1967’de Bilbao’da doğmuştur. Üniversitede Gazetecilik bölümünü bitirmesinin ardından profesyonel kariyerine basın editörü olarak başlamıştır. Televizyon sektörüne adım atmış, senaristlik ve muhabirlik görevlerinde bulunmuştur. 2015’te ilk eseri *La lengua de los secretos*’la (Sırların Dili) edebiyat alanına giriş yapmıştır. *La lengua de los secretos*, on yaşındaki bir çocuğun gözünden İspanya İç Savaşını anlatmaktadır. Gerçek olaylara dayanır; yazar babasının anılarını kaleme almıştır. 2018’de yayımlanan ikinci eseri *El país escondido*’da (Saklı Ülke) hayalperest küçük bir kız çocuğu ile alzheimer hastası büyükbabasının hikâyesi aktarılmaktadır. Abrisketa diyalogları bile nasıl biraraya getirebileceğini bilmediğini, edebiyata dair bilgisinin yeterli olmadığını düşünmekteydi. Bu yüzden, bir roman yazacağı aklının ucundan bile geçmemişti. Yazarın içe kapanık, soğuk, mesafeli ve duygularını saklamaya meyilli bir kişiliği vardır; hissettiği acılar karşısında sessiz kalmayı tercih eder. Küçüklüğünden beri dinlediği babasının İspanya İç Savaşından sağ kurtulma hikâyesi hakkında da yetişkinlik dönemine kadar suskun kalmıştır. 2011’de özel yaşamında ortaya çıkan problemler bu hikâyenin kitap haline getirilmesinde öncelikli rol oynamıştır. Yazar o yıl ağır bir depresyon sürecinden geçtiğini, yazmaya başlayarak sorunlarını aşabildiğini ve kitap sayesinde babasıyla olan iletişiminin düzeldiğini söylemektedir. Şu ana dek iki roman yazmış olmasına rağmen edebiyat alanındaki tanınırlığını ve etkinliğini arttıran ödüller kazanmıştır. 2015’te ilk yapıtı *La lengua de los secretos* ile *Todo Literatura* dijital dergisinin en iyi roman ödülüne layık görülmüştür. *Asociación de Libreros de Bizkaia* tarafından verilen ödül ise Abrisketa’nın profesyonel bir yazar olması yolunda ilerleme kaydetmesine katkı sağlamıştır. Onu en çok gururlandıran ve devam etmesi için yüreklendiren Bernardo Atxaga gibi ünlü Bask yazarların övgü dolu sözleri olmuştur. Martín Abrisketa’nın yaşamı hakkındaki bilgiler büyük oranda yazarın verdiği röportajlardan edinilmiştir.

<https://salamancartvaldia.es/noticia/2015-05-19-martin-abrisketa-quien-se-dedica-a-la-literatura-tiene-una-gran-herida-dentro-217437> (Erişim Tarihi: 28.01.2023)

<https://www.ellibroderumiente.org/abrisketa-martin-entrevista/> (Erişim Tarihi: 28.01.2023)

<https://www.lavozdegalicia.es/noticia/fugas/2015/06/04/martin-abrisketa-puede-haya-nacido-contar-historia-padre/00031433444241647464886.htm> (Erişim Tarihi: 28.01.2023)

Geçimini genellikle inek yetiştiriciliğinden sağlayan insanların bulunduğu Arrigorriaga kasabasında dört çocuklu bir aile yaşamaktadır. Büyük bir yıkıma ve pek çok kişinin ölümüne yol açan 26 Nisan 1937 tarihli Guernica Bombardımanı'ndan sonra halk panikler ve herkes gibi Abrisketa ailesi de kamyonu binip akrabalarının olduğu Cantabria'daki küçük bir köye doğru yola çıkarlar. Bu sırada anne akciğer hastalığına yakalanır ve sağlık durumu oldukça kritik olduğundan Santander'de bir hastaneye yatırılır. Eş zamanlı olarak diğer taraftan, baba da bir askeri birlik tarafından alıkoyulur. Anne-babalarının akıbetinden habersiz dört kardeş onları koruyabilecek ve bakımlarını sağlayabilecek biri olmadan hayata tutunmaya çalışırlar. En büyük kardeş on iki yaşındaki Paulina, üç küçük kardeşine annelik yapma görevini üstlenir. Ortanca kardeşler Matilde sekiz, Martintxo on ve en küçükleri Lucas ise altı yaşındadır.

Olan bitenin bilincinde olmayan küçük kardeşler savaşı hüznü ve acı verici bir olay olarak değil macera yolculuğu olarak görürler. Açlıktan ölmek üzere olan çocuklar yemek için hırsızlık yapar, kalacak yer için ise savaştan kaçan ailelerin evlerinde konaklamaya başlarlar. Her şey normalin dışında olmasına rağmen romanın başkahramanı Martintxo kardeşlerini çocukların ölümsüzlüğüne ve sihre inandırır.

Santander'de başıboş geçirdikleri zamanın ardından biri tarafından trene bindirilip Asturias'a gönderilirler. Oradan da İngiliz göçmen tahliye gemisiyle önce Bordeaux'ya giderler ve sonrasında Kızıl Haç ekibi tarafından küçük bir Fransız kasabası olan Tenay'a yerleştirilirler. Bu kasabada anne-babalarının ve akrabalarının yaşayıp yaşamadıklarını bilmeden bir buçuk yıl geçirirler. Martintxo kaldıkları yeri bir masal mekanıyla - Varolmayan Ülke- eşleştirir ve anne-babasının yokluğunu bastırmaya çalışır. Tenay, savaşın çocuklarına ev sahipliği yapmaktadır. Martintxo, orada yetişkinlerin yaşamadığından yola çıkarak anne ve babasının da yanlarında olmamasını normal karşılar. Zaten yetişkinlerin olmadığı bir masal diyarında olduğunu hayal etmek, belki de öksüz kaldıkları fikrini uzak tutmasına yardımcı olur.

Romanda yazar Mart n Abrisketa'nın kişisel düşüncelerini paylaştığı “bis” olarak adlandırılan parçalar bulunmaktadır. Bu mini anlatılar aracılığıyla babasıyla olan ilişkisini ve gerçek hislerini açığa vurmaktadır. İlerleyen bölümlerde baba-oğul arasındaki mesafenin yok olduğu görülmektedir. Babası yaşından ve kalp hastalığından ötürü anılarını yazarak oğlunun romanına katkısını her anlamda gösterir. Başkahraman Martintxo'nun yaşam öyküsü babasının hik yesiyle birebir örtüşmektedir.

Savaş, Martintxo ve ailesi için bir kırılma noktasıdır. Onun yaşam öyküsü, savaşa tanıklık edip bu kopuşu yaşayan bütün çocukların sesine kulak verilmesini mümkün hale getirir. Savaşın çocukları birbirlerini etkilerler ve kolektif açıdan aynı acıyı paylaşırlar. Dolayısıyla, *La lengua de los secretos*, tek bir çocuğun anılarına değil savaş yıllarında acı çekmiş bütün çocukların yani bütün bir kuşağın travmasına; bir nevi ortak travmaya ayna tutmaktadır.

2.3.1. Savaş, Düş Kurma ve Masallar

La lengua de los secretos'un yazarı Martín Abrisketa bu romanı aracılığıyla iç savaşı doğrudan deneyimleyen babasının çocukluk dönemine ait hem dramatik hem de düşsel öğeler barındıran yaşam öyküsünü anlatmaktadır. Romanın çocuk başkahramanı küçük Martintxo anne-babasının yokluğunda savaşın gerçeğinden kaçmak için sanki bir masal kahramanıymış gibi yaşamaya karar verir. Çünkü sadece bu şekilde korkularını kontrol altına alabilir. Ağzından çıkan her bir söz mutlu ve güvenli bir sonun arayışında olduğunu göstermektedir.

Hayal dünyası kurmak ve savaşı bir oyun sanmak olanları unutmamasını ve etrafını saran dehşetten kaçmasını kolaylaştırır. Yazar Abrisketa'nın babasının yansıması olarak sunduğu romanın başkahramanı Martintxo savaş gibi bir tehlikeyle baş etmekte oldukça zorlanır. Bulunduğu yerden ve durumdan hem fiziksel hem de ruhsal anlamda uzaklaşmak ister. Yaşadıkları hiç de kolay atlatılabilir değildir ama yine de deneyimlerinden olumlu hikâyeler yaratmayı seçer. Köylerini, yuvalarını bombalamak üzere yaklaşan pilotlardan selamına karşılık alır ve bunu bir gerekçeyle açıklar: Kendisi çok değerli ve önemli bir askerdir, o kadar çok madalyası vardır ki. Düşman askerlerin yanı başında olması onları evlerini geride bırakıp kaçmak zorunda bıraksa da, ülkesinden ayrı düşüp umutsuz bir yolculuğa sürüklense de dünyaya pembe gözlüklerle bakmak onu kötülöklere karşı dayanıklı ve sabırlı hale getirir. Böylelikle, ne korku, ne acı, ne de ölüm onun hayal dünyasında varlığını sürdüremez. Çocuklar belli bir olayı kişisel açıdan başa çıkılamaz hale getirdiklerinde umutlarını yitirebilir ve psikolojik anlamda daha zayıf hale gelebilirler. (Bayraktar, 2016: 134) Martintxo da bu ruh halinden çıkmak için birtakım yollara başvurur. Öncelikle, yaşadığı ortamda deneyimlediklerini inkâr etmekle başlar. Gerçekten uzaklaşmak adına bir masal kahramanı rolüne bürünür. Masallar ve hayaller

güvenli sığınağı olur ve böylelikle korkularını denetim altına almayı amaçlar. Uyumu bu sayede yakalar ve kendini korumaya yönelik bir savunma mekanizması geliştirmiş olur.

Martintxo savaşın izlerini zihninden silebilmenin ve kendini yatıştırabilmenin yolunu gerçeğin tamamen dışında bulmuştur. Bazı olaylar karşısında insanın kendisini güvende hissedebilmek için hem dünyadan hem de duygularından ve duyumsamalarından kopma durumunun baş gösterdiği bilinmektedir. (Cori, 2022: 142) Çocuklar şüphesiz dünyayı keşfetme aşamasında acı verici olayları unutmak amacıyla düşlemlere ve mutlu sonlara ihtiyaç duyarlar. Masallar çocuğa en dikenli yolda bile çıkışı gösterebilir. Masal, çocuğun düşünme ve dünyayı deneyimleme biçimiyle uyumlu bir akışa sahiptir. Yetişkin teselli çabalarına kıyasla masal çok daha avutucudur. (Bettelheim, 2020: 55)

Genel kanılar doğrultusunda, çocuk, hepimizde olduğu gibi her an çelişkili hislerin karmaşası içindedir. Fakat yetişkinler bu hisleri bütünleştirmeyi öğrenmişken, çocuk kendi içindeki bu çelişkilerin altında ezilir. İçinde yer eden sevgi ve nefret, istek ve korku karışımını anlaşılabilir bir kaos olarak deneyimler. Masal, sade ve net imgeler yoluyla çocuğun karmaşık ve belirsiz hislerini çözümlemesine yardımcı olur, bu sayede hisler karman çorman bir hal almaz. (Bettelheim, 2020: 83-84) Uçmak, Martintxo'nun her şeyden uzaklaşmasını sağlayabilir ve bu eylemin içsel dünyasını aydınlatığının ve iyileştirdiğinin farkındadır. Savaş ortamı ve acı deneyimler onu endişelendirmektedir. Bundan dolayı, her zaman masal kahramanlarına bahşedilmiş olağanüstü yeteneklere sahip olma, sihirli hayal alemini zenginleştirme ve olayları görmezden gelme ihtiyacı hisseder:

“Tabii ki iyileşmenin tek formülü gözlerimi açmaktı fakat buna izin yoktu: uçmam lazımdı. Ve üstelik bunu bir an önce yapmalıydım, çünkü zayıflığım zaman zaman beni alıkoyuyordu. (...) Martintxo bütün çocuklar uçabilirler diyerek kendini motive etti. Şahane uçarlar hem de. Sadece bazı çocukların hafızası kötü olur ve düşlediklerini hemencecik unutuverirler. Ben de bazen bunu yaşıyorum, her ne kadar hayalimi gözlerimin önüne getirdiğim an

gerçekleşse de... Anlamadığım şey neden hâlâ havalanmadım; uçmaya ihtiyacım var. Ah, biliyorum çünkü farkında olmadan gözlerimi açtım. Uyanırken uçulmaz ki.” (Abrisketa, 2015: 343-344-348)

Martintxo olumsuz duygularını zapt edebilmek için hayallere bağımlı hale gelir ve şimdiki anda kalamayacak olduğu durumda kendini yarattığı düşlemsel dünyada buluverir. Bedenimizden, bedenimizin bir kısmından, duygularımızdan, hatta bir şeyle ilgili bir anımızdan kopmanın yolu hayal kurmaktır. Çoğu zaman reddedilen duygular ve anılar savunma kalkanımızı delmeye kalkıştığında kontrol edilebilir yaratıcı tarafımız herhangi bir tehlike karşısında sığınacağımız elverişli bir yere dönüşür. Kişinin içinde bulunduğu durum eğer kaygı uyandırıyorsa, hayal dünyasına kaçıp orada kendini daha hoş bir durum içinde düşünerek, kaygıdan kurtulmak için çaba gösterir:

“Martintxo korkunun üzerinde yükseliyor çünkü hayal ediyor, rüya görüyor, yanılıyor, yanılmaya ve Varolmayan Ülke’ye inanmaya karar veriyor.” (Abrisketa, 2015: 329)

Düşler, çocukların arzularını, korkularını, sevinçlerini ve endişelerini ifade etmekte kullandıkları bir kaynaktır. Çocuklar, kendilerini rahat hissettikleri hayal aleminin içinde ikinci bir dünya yaratırlar, çünkü gerçek dünyanın farkında olsalar da onu özümsemeye henüz hazır değildirler. Mantık sınırlarının dışında, gerçekleşmesi mümkün olmayan kavramları hayatına dahil eden Martintxo çok geniş ve renkli bir düş dünyası yaratır. Paulina, Matilde ve Lucas adında üç kardeşiyle çıktığı yalnız ve savunmasız bu yolda masallar onun için koruyucu bir güce sahiptir, bu sayede savaşın olumsuz etkilerini bir nebze azaltmaktadır. Kardeşlerini savaşın bir yanılısamadan ibaret olduğuna inandırır. Korkutucu olmayan gerçeküstü olayları içeren masal kurgusu çocukların düş kurma becerilerini geliştirir; düşsel serüvenlere çıkmada onlara arkadaşlık eder. Bunun yanı sıra savaş trajedisinin içinde çocuklara gülme, eğlenme ve oynama olanağı tanır. (Sever,

2008: 73) Martintxo'nun savaştan sonraki hayatında yaşadığı sorunlara çözüm ararken, tutum ve davranışlarını belirlerken ve karar alırken masallara başvurduğu gözlemlenmektedir. Ayakkabı boyası kapaklarından yaptığı bomba geçirmez gözlüğü takıp savaş uçaklarına baktığında ölmeyeceğine oldukça emindir.

Seçtiği masalların ve karakterlerinin de kendi yaşamına ve bakış açısına uygunluğu gözden kaçmamaktadır. *Peter Pan*²⁴ masalını tercih etmesinin ve o kahraman gibi davranma eğiliminde olmasının altında pek çok benzer sebep yatmaktadır. Peter Pan da tıpkı Martintxo gibi Varolmayan Ülke'de²⁵ yaşam süren on yaşında bir çocuktur. Büyüme korkusunun yanı sıra sorumluluk almaktan da kaçan Peter Pan bir gün üç kardeşi (Wendy, John, Michael) Varolmayan Ülke'ye gelmeleri için ikna eder ve birlikte esrarengiz bir maceraya doğru yola çıkarlar. Peter Pan kayıp çocuklara²⁶ öncülük etme görevini üstlenir ve bu görevinin Martintxo'nun yaşamına da etki ettiğini söylemek mümkündür. *La lengua de los secretos*'ta savaştan dolayı evlerini ve hatta ülkelerini terk etmek zorunda kalan ebeveynlerini kaybetmiş kimsesiz çocuklar, kayıp çocuklar olarak da anılmaktadır:

“Kayıp bir çocuk olmanın en güzel yanı uçmanın dışında özgürlüğü tamamen eline almak ve çocukluğunu kısıtlayan büyüklere yer olmaması. Düşününce kimsesiz olmak hep tatilde olmak gibi.” (Abrisketa, 2015: 370)

²⁴ İskoç yazar James Matthew Barrie'nin ilk olarak 1904 yılında sahnelenen tiyatro oyunudur. Oyunun elde ettiği başarı üzerine 1911 yılında *Peter Pan* ve *Wendy* adıyla çocuk romanına dönüştürülmüştür.

²⁵ Çocukların büyümediği ve kuralların olmadığı büyülü bir adadır. Bu adada yaşayanların geçmişe perde çektikleri ve gerçekleri unuttukları vurgulanmaktadır. Orada sonsuz çocukluğa ve ölümsüzlüğe eriştikleri söylenmektedir.

²⁶ *Peter Pan* adlı eserde kimsesiz çocuklar olarak tasvir edilmektedir.

Bunun yanı sıra, Peter Pan'ın peri tozunu kullanarak uçuş yeteneği kazanması eserinde de bahsedilen konulardan bir tanesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Martintxo kız kardeşi Matilde ile sohbet ederken bu olağanüstü özelliğe vurgu yapmaktadır:

- “- Baksana, Mati. Ellerinle ne yapıyorsun öyle?
- Etrafa peri tozu saçıyordum.
- Peri tozu mu?
- Evet, *Tinkerbelle* gibi.
- Ee ama peri tozu çocukların uçuşması için!
- Ne?
- Şapşalsın gerçekten! Her yere saçmışsın, şimdi senin yüzünden herkes uçabilecek!” (Abrisketa, 2015: 274)

Abrisketa kardeşlerin savaş döneminde anne ve babaları olmadan hayata tutunmalarını ve gerçekten kaçmalarını sağlayan tek şey hayal dünyalarıdır. Masallar hayal dünyasının gelişmesine katkı sağlar. Çocuklar ancak bu şekilde mutluluğa erişebileceklerine inanıp yollarına devam ederler. Kimsesiz Abrisketa kardeşlerin kaybolan çocukluklarına ev sahipliği yapan son durak Tenay adlı küçük bir Fransız kasabasıdır; Martintxo orayı Varolmayan Ülke olarak adlandırır. Sihrin ve masalların ona yaşama dair umut verdiği apaçık ortadadır:

“Martintxo'nun her şeyden önce herkesin azılı düşmanına yani gerçeğe yenik düşmemek için sihre ihtiyacı olacak.” (Abrisketa, 2015: 463)

“En kötü zamanlarında bile onu ayakta tutan körü körüne inandığı sihirli hayal dünyasıydı. Tenay'ın Varolmayan Ülke olduğu doğru, bu da kendisinin masalda yer aldığını gösterir. Bu fikir onu sakinleştirmeye yeter. İçinden bir ses dünyadaki bütün masallar gibi Peter Pan masalının da ancak mutlu sonla bitebileceğini söyler. Bunu bilebilmek için son sayfasına kadar okumaya gerek yok. Varolmayan Ülke yalnızca onlara tahsis edilmiş şahane bir yer.” (Abrisketa, 2015: 253-385)

Masallar, çocukların yaşamında karşılaşılabileceği olayları ve aralarındaki ilişkileri anlayabilmesine, bu olayları gelişim sırasında neden-sonuç ilişkisine göre

kavrayabilmesine fırsat tanıyan doğal bir öğrenme ortamı yaratır. Bu düşünceden hareketle, Martintxo'nun başına gelenleri anlamlandırmasında ve değerlendirmesinde masallar belirleyici bir etkidir. Aynı zamanda, öykündüğü masal kahramanının nitelikleri de onun kişiliğine ve davranışlarına yön vermektedir. (Sever, 2008: 77)

Martintxo'nun masallara olan ilgisi ve özellikle Peter Pan gibi olma arzusu küçük kız kardeşi Matilde ile arasında geçen karşılıklı konuşmada ortaya çıkmaktadır:

“Peter Pan beşikten düşerek kaybolan ve anne-babalarını kaybeden çocukların lideridir. Bu çocuklar Varolmayan Ülke adında kuşlarla dolu bir adada yaşamaktadırlar. (...)

- Peter Pan de benim gibi uçmayı biliyor.
- Martín, yalan söyleme sen uçmayı falan bilmiyorsun.
- Ne diyorsun ya! Beni uçarken hiç görmedin mi?
- Hayır.
- Her akşam uçuyorum ben.

(...) O akşam Martín, rüyasında Asturias'a uçtuğunu gördü. Elinde kılıçla babasını kurtarmaya çalışıyordu. Annesine de bir öpücük konduruyordu ve hatta o da böylece uyanıyordu çünkü uyuyan güzeldi. Ve sonra rüyasında rüya gördüğünün farkına vardı: uyurken mutluydu, bir lider gibi. Kimse ona hiçbir zaman hiçbir şey emretmesin diye hep lider olmayı arzulamıştı.” (Abrisketa, 2015: 266-267)

Martintxo, olağanüstü faaliyetler gerçekleştirebilen bir bedene sahip olduğunu düşlemekle kalmayıp bu masal kahramanının özelliğini kendi gerçekliğine taşımaktadır. Çocukların masallardan çekip çıkardıkları unsurlar farklılık göstermektedir çünkü istedikleri gibi şekillendirip niyetlerini bambaşka yönle çekebilirler. Martintxo'nun masallara karşı tutumu irdelendiğinde, kazanma içgüdüsünün yanı sıra kendini kanıtlama isteğini de vurgulamak şarttır. Sonunda zafere ulaşan bir kahramanın yerine geçmesi bu ortaya atılan düşüncenin doğruluğunu gözler önüne sermektedir:

“- Matilde, sence savaşı kim kazanacak?

- Hangi savaşı?
- Kitaptaki. Korsan ve Peter Pan arasındaki savaşı.
- Bilmem ki ancak sonunda anlarız.
- Hadi ya!
- Ama kesin ben kazanırım.

- Nasıl sen kazanacaksın? Kitapta bile yoksun!
- Varım ya, Peter Pan'ım." (Abrisketa, 2015: 277)

Martintxo'nun umudunu kaybetmemesi için tek dayanağı masallar ve hayallerdir. Aksi takdirde, karanlık düşüncelerinin epey acı verici olacağının farkındadır. Üstelik on yaşındaki bir çocuk, savaşın açtığı derin yaraları iyileştirmekte oldukça zorlanır ve bunu yaparken karamsarlığa düşebilir. Martintxo'nun gerçek hayatın ötesinde düşlemler kurma becerisi, acı deneyimlerin unutulmasına olanak sağlamaktadır.

Martintxo ve kardeşleri benzer travmatik deneyimleri paylaşırsalar da her birinin yaşanılanları anlamlandırma biçimi farklılık gösterir. Martintxo'nun sekiz yaşındaki kardeşi Matilde de tıpkı abisi gibi beklenmedik bir anda etrafında olup biten olaylara açıklama getirme gerekliliği hisseder. Martintxo'nun masal dünyasına ve gerçek dışı söylemlerine ayak uyduramadığı zamanlarda genellikle yetişkinlerin söylediklerinin doğru olduğunu varsaydığı da olur. Matilde'nin kaleme aldığı bu yazı çocukluğun masumiyetini ve korunma ihtiyacını yansıtmaktadır:

“Merhaba, ben savaşlarda çocukların okula gitmediğini bilmiyordum, ama ben gitmek istiyorum, hay allah. Derslerin bittiği gün bayan Leonor bizim mektuplarımızın onlara ulaşmadığını söyledi çünkü bomba atan çok kötü bir gemi varmış ve postacının geçmesini engelliyormuş. Ama benim erkek kardeşim Martintxo postacının tam bir ödleğ olduğunu söylüyor ve bir gün mektupları alacakmış, sonra da uçağa binip onları götürecekmış. Bence benim kardeşim biraz kafayı yemiş, değil mi? Bayan Leonor onlara ne zaman istersek mektup yazabileceğimizi söylüyor çünkü yazmak derse gitmek gibiymiş ve onun ülkesi Cardiff'te buradaki çocuklara yardım eli uzatabilecek birileri varmış. Ben çikolata istiyorum. Çünkü *los Reyes Magos*²⁷ da korkuyorlar ve bize çikolata getirmeye gelemiyorlar. Çok teşekkür ederim.” (Abrisketa, 2015: 91)

²⁷ Münecim Krallar. İspanya'da çocuklar 5 Ocak günü bu efsanevi krallara mektup yazarlar ve o günün gecesinde istedikleri hediyelerin getirileceğine inanırlar. Her yıl 6 Ocak'ta coşkuyla kutlanan dini bir gelenektir.

Martintxo'nun ablası Paulina, kardeşlerini savaş ortamdan uzaklaştırmak ve korkularını hafifletmek için kimi zaman masallar anlatmayı dener. En küçük kardeşi altı yaşındaki Lucas'ı gıcıklayıp güldürme girişimlerinde her başarısız olduğunda onu savaşın gittikçe artan şiddetinden çekip çıkarmak için fabllardan yardım alır:

“Paulina: sana bir şey anlatayım mı?

Lucas: Hayır.

Paulina: Gerçekten hayır mı?

Lucas: Hayır.

Paulina: Ama gerçekten çok güzel bir şey. Korkusuz Juan'ın hikâyesini biliyor musun?

(...)

Lucas: Ama... Bu Juan'ın ismi böyleydi çünkü korkmuyordu? Öyle mi?

Paulina: Evet, bu sebeple adı böyle koyulmuş. Ama bir adam değildi, bir çocuktur.

Lucas: Bir çocuk mu?

Paulina: Evet, bir çocuk. Neden biliyor musun? Farklı olduğundan kasabaki çocuklar onunla oynamak istemezdi ve o da kendini çok mutsuz hissederdi.

Lucas: Ona neden böyle yapıyorlardı?

Paulina: Çünkü bazen çocuklar kötü olurlar. Bu yüzden zavallı çocuk etrafa bakınıp dururdu belki bir yerlerde korkuyu bulur diye çünkü tabii ki diğerleri gibi olmak, herkesin onu sevmesi için korkudan ölmek istiyordu.

Lucas: Korkudan ölmek mi istiyordu?

Paulina: Haydi ama! Ölmek derken öyle ölmek değil. Korkmak istiyordu çünkü gördüğü kadarıyla diğer çocuklar birbirlerini korkutmaca oynayıp eğleniyorlardı. Üstelik bir gün o kadar üzüldü ki çünkü büyükbabası ona korkunun iyi bir şey olduğunu söylemişti.

Lucas: Korku iyi mi?

Paulina: Evet, ona şöyle demişti: Korku sana zarar verebilecek şeyler hakkında seni uyarır başına bir şey gelmesin, yaklaşma diye.

Lucas: İyi bir şey olduğunu sanmıyorum. Korku bana daha da çok korku veriyor.” (Abrisketa, 2015: 163-164)

Paulina on iki yaşında bir çocuktur, tek eğlencesinin oyuncakları olması gereken bir dönemde kardeşlerini koruyup kollama sorumluluğunu almıştır. Ama henüz kendisi bile korkularını alt edebilecek güce sahip değildir. Korkmasının normal olduğuna inanmak belki de onu rahatlatır, bazen siren sesini, bazen de anne-babalarının yokluğunu

unutturmak için kardeşlerine de bunu aşlamak ister. “Çocuk olmanın getirdiği rollerin farkına varamadan dünyanın başka bir yüzü ile karşı karşıya kalan çocuklar, yaşam mücadelesinde en masum ama bir o kadar da en sıkıntılı durumları yaşamak zorunda kalan grup olmuştur” (Özdemir, 2017: 324). Abrisketa ailesi savaştan kaçmak için yola çıktıklarında bir asker tarafından önleri kesilir, o esnada asker ve Matilde arasında şöyle bir diyalog gerçekleşir:

“Asker: Neden gözlerin kapalı?

Matilde: Kötü adamlar beni görmesin diye.

Asker: Ah, ne güzel fikirmiş! Çok akıllı bir kızsın sen.

Matilde: Siz kötü müsünüz?

Asker: Yani bilmem. Annem ben küçükken öyle derdi, çok kötüymüşüm.

(...)

Asker: Ne kadar güzel bir bebeğin var! Zannedersem, nasıl sarıldığına bakılırsa onu çok seviyorsun, değil mi?

Matilde: Gözlerini kapatmayı bilmiyor. Korkuyor.

Asker: Pekala, bence sorun yok. Sen kapatabilirsin.

Nereye gidiyorsun?

Matilde: Savaşın olmadığı bir yere gidiyorum.

Asker: O kadar uzak mı?

Matilde: Evet, bayım.

Asker: O zaman hemen gitmelisiniz, önünüzde uzun bir yol var.

Matilde: Size bir şey diyebilir miyim?

Asker: Evet, elbette.

Matilde: Ben de korkuyorum.

Asker: Ben de, yavrum, ben de. Sana söz veriyorum hiçbir şey olmayacak.

Matilde: Nereden bilebilirsiniz ki?

Asker: Çünkü askerim ve bunu çok iyi bilirim.”

(Abrisketa, 2015: 173)

Yukarıda verdiğimiz karşılıklı konuşmalardan hareketle, Matilde ve Lucas’ın en yoğun hissettikleri duygunun korku olduğunu söylemek mümkündür. “Çocukların travmatik olaylar karşısında üzüntü ve korku gibi yaşanacak tüm hislerin doğal olduğunu bilmelerine ve neler hissettiklerini konuşmalarına izin verilmeli, duygularını açığa çıkarmaları için onlara yardımcı olunmalıdır” (Aydınoğlu, 2016).²⁸ Kolu ve bacağı

²⁸ <https://www.dbe.com.tr/upload/dosyalar/1800-78831-milat-15082016.pdf>
(Erişim Tarihi: 23.12.2023)

olmayan minik bir oyuncak bebek Matilde'nin hayali arkadaşıdır, onu konuşturduğu zamanlar da olur ama çok alçak sesle konuştuğu için onu hiç kimsenin hiçbir zaman duyamadığını iddia eder. Matilde öyle büyük yaralar almıştır ki elindeki bebek bile kendi ifadesiyle korkudan ölmektedir. Her uyumak istediğinde üzerine bir bomba düşecek endişesiyle gözlerini kapatmaktan korkar. Sevdiklerini çaresizlik içinde görmek ve her zamanki rutinine dönememek travmayla baş etmesini daha da zorlaştırır. Ancak Martintxo ile kurduğu masal dünyasında yalnız kalmaktan korkan *Tinker Bell* olduğunu hayal etmek savaşın korkutucu yanını bastırmasında ona yardımcı olmaktadır. Sonuç olarak bakıldığında, Abrisketa kardeşlerin ortak bir travmanın mağdurları olarak iç çelişkilerini, travmatik olaya ilişkin belirsizlikleri, korkularını ve kaygılarını ortadan kaldırmak için birbirlerini olumlu anlamda etkilemeye çalıştıkları gözlemlenmektedir.

2.3.2. Dolaylı Travma

La lengua de los secretos'un yazarı Martín Abrisketa babasının ve onun kardeşlerinin savaş zamanı hayatta kalma mücadelesini dinleyerek büyür. Yazar, 2011 senesinde depresyon sürecinden geçerken babasının hikâyesini anlatma ihtiyacı hisseder. Asıl mesleği kameramanlık ve senaristlik olan Abrisketa, edebiyatla uğraşan kişilerin duygusal yaraları olduğunu savunmaktadır, bu yüzden de yazmak onların ilacı gibidir der. Kitabı yazma aşamasında babasıyla arasındaki yıllara dayanan mesafe ortadan kalkar ve kendisi de ruhsal anlamda şifa bulduğunu düşünür. Birbirlerine yabancılaşmış iki insanı yakınlaştıran bu roman duyguların dışı vurulmasını sağlar. Bu romanın yazım süreci geçmiş yaraların sarılmasına ve Abrisketa ailesinin yeniden biraraya gelmesine vesile olur.

Yazarın babası romanın oluşturulmasına rehberlik etmektedir; anıların tekrardan canlanması acı verici olsa da oğluna sonuna kadar yardım etmekte kararlılık gösterir. Romanda yazar tarafından “bis”²⁹ olarak adlandırılan bölümler bizi bugüne konumlandırır ve bu anlatılarda yazar babasıyla olan ilişkisini açığa vurur. Yazarın dediğine göre bisler romanın en önemli parçası olma özelliğini taşırlar:

“Günümüzü aktardığım bölümleri eklemek bir karar değil, bir gerekliliktir. Öyle bir an geldi ki, hissettiklerimi söylemeden yazmaya devam edemezdim. Babama ona hiç itiraf etmediğim sevgimi ve hayranlığımı iletmem lazımdı. Onun benim her zaman kahramanım olduğunu bilmesi gerekiyordu.”³⁰

²⁹ Yazarın roman boyunca kendi düşüncelerini ve duygularını ifade ettiği bölümler “bis” olarak adlandırılmaktadır.

³⁰ <https://bilbaobuenasnoticias.com/martin-abrisketa-creci-escuchando-la-historia-de-boca-de-su-protagonista-mi-padre/> (Erişim Tarihi: 10.04.2023)

Romanın nasıl yazıldığıyla ilgili hiçbir tecrübesinin olmamasına rağmen bu yönde cesareti kendinde bulur ve gerekli adımları atmaktan çekinmez. En büyük destekçisi babasıdır, anlattığı hikâye ona aittir, oldukça samimi ve sıcaktır. Yazar verdiği bir röportajda *La lengua de los secretos*'un onu içsel ızdırabından kurtardığını ve ona yeni bir nefes verdiğini söylemektedir:

“Bu romana pek çok şeyimi bıraktım. Dört yıl boyunca yaşamayı bıraktım. Benim sınırlarımı zorladı. Bu beni bir anlamda rahatlatıyor çünkü yapmam gerekeni yerine getirdiğimi biliyorum ve huzuru bulduğumu düşünüyorum. Elbette kendimi yolumdan alıkoymamalıyım, devam etmeliyim. Başka bulmam gereken huzurlar da var ama bu en temel olanıydı: Beni babamla, ailemle ve sevgiyle buluşturan bağ. Bu roman bana sevmeyi öğretti.”³¹

Yazar romanın önsözünde bu hikâyeyi anlatmanın hayati yükümlülüğünü taşıdığından bahseder. Çünkü sadece babasının, halalarının ve amcasının öyküsüne değil; iç savaşı çocukluk dönemlerinde yaşayan bütün çocukların yaşantılarına ayna tutmanın sorumluluğunu üstlendiğinin farkındadır.

Savaş travmasının çocukların davranışlarını uzun vadeli etkilediği apaçık ortadadır. Korku ve çaresizlik duygusu yetişkinlik çağında da devam edebilir. Savaşın çocuklar üzerindeki etkisi yazarın babasının hikâyesini derinlemesine incelemesi ve gözlemlemesiyle daha belirgin hal almaktadır:

“Bu hikâyeyi anlatmak için kırk yıldan fazla süredir bekliyordum. Hep anlatmam gerektiğinin bilincindeydim fakat bu hikâyeyle yüzleşecek gücü kendimde bulamıyordum. Çünkü gerçek boyutunu anlayabilmek için yeterince acı çekmemiştim. Sonunda zamanı gelmişti. Bir uçurumun kenarındaydım, en mükemmel yerde. Hepimizin içinde var olan saf ve iyi tarafı, bilmediğimiz bir sırrı ortaya çıkarmak için yazıyorum.” (Abrisketa, 2015: 11)

³¹ <https://www.noticiasdenavarra.com/cultura/2015/03/31/amor-cosas-escribir-novelas-500-2902553.html> (Erişim Tarihi: 15.04.2023)

Yazar Abrisketa, babasının hayatını kaleme alırken olaylara dolaylı olarak maruz kalmaktadır. Görünen o ki, kişi travmatik olaylara doğrudan tanıklık etmese de psikolojik hasarlar alabilir. Aile yakınlarımızın hayatlarında derin bir iz bırakmış ama bizzat yaşamadığımız olaylardan etkilenmiş olmamız olasıdır. Ortak bir travma yüzünden kurulmuş özel bir bağ varsa ve kişi başkalarının deneyimlerini duymakla başa çıkamayacak durumda kalırsa her şey daha da karmaşık bir hal alabilir. Travmatik olaylarla ilgili konuşma ve yazmanın faydalı olduğunu söylemek mümkündür. Bu açıdan bakıldığında, yazar ve babasının roman sayesinde birbirlerine destek verdikleri, ilham kaynağı oldukları ve yol gösterdikleri çıkarımında bulunabiliriz:

“Babamın çocukluğuna indikçe ikimizin de varlığını bildiğimiz büyü bir dünyayı farklı şekillerde yaşamış olma ihtimalimizin farkına varıyorum. O büyü dünyasını terk etti çünkü bombalayıp harabeye çevirdiler. Ben ise olgunlaşamadım ve hâlâ Peter Pan kalmaya devam ediyorum. Babamın yaşam öyküsünü yazarken ve her şeyden önce onu okurken anladım ki çocuk olmayı benden daha fazla özleyor. Bugün bile kafasındaki eski anılarını canlandırırken yaşını, acısını unutabiliyor. Onlarla eğleniyor, gülüyor ve ağlıyor.” (Abrisketa, 2015: 43)

Ángel Usubiaga, yani romanın başkahramanı Martintxo, travmatik olayı unutmak istiyor ya da yaşadıklarını kötülük ve nefretten arındırılmış iyimser anlatılara dayandırıyor. Pek çok insan, geçmişteki acı ve hayal kırıklıklarına geri dönmek konusunda tereddüt yaşar; aksine Martintxo anılarını süzgeçten geçirip olumlu bir bakış açısı sunmaktadır. Yazmaktan keyif aldığı aşikardır, ayrıca eşi anılarını kağıda dökmesinin ona iyi geldiği kanısındadır:

“Baban yazmadan duramıyor, yemek yiyor ve birdenbire kalkıyor çünkü başka şeyler aklına geliyor. Hatırladığı anda yazmazsa sonsuza dek unutacağını söylüyor. Bence ona iyi geliyor.” (Abrisketa, 2015: 73)

Abrisketa ve babası travmanın ve olumsuz birtakım deneyimlerin üstesinden gelmek için yazmayı, dinlemeyi ve anlatmayı tercih ederler. Bu roman aracılığıyla yalnızca kendilerini iyileştirmekle kalmayıp iç savaşta acı çekmiş her kişinin kalbine dokunmayı başarırlar; hayatta kalma hevesini ve insan dayanışmasını hissettirirler. Yazar, röportajlarında roman karakterleriyle özdeşleşen okuyucuların kendi hikâyelerini paylaşmalarını umduğunun ve babasıyla birlikte duygusal yüklerini hafifletmek, geçmişini onarmak ve toparlanmak için ortak noktada buluşup bu romanı bir araç olarak kullandıklarının altını çizmektedir:

“Ben bir yazar değildim, bugün de yazar olup olmadığımı emin değilim. Babamdan yara aldım, belki çok büyük bir yara değildi ama yine de tedavi edilmesi gereken bir yaraydı. Birbirimizi anlamıyorduk, aramızda yıkılmaz bir duvar var gibiydi. Şimdi görüyorum ki edebiyat bizi sonsuza dek biraraya getirdi. Onun hikâyesini muhafaza etmem o kadar önemliydi ki. O hikâye babamın da benim de kurtulmama yardımcı oldu. Babamın hikâyesi cümlelerime anlam katandı. Geçmiş bize bugünün kapısını açtı. Babam kendi neslinden başka insanların da savaş anılarını hatırlamasına ve kendilerini ifade etmelerine vesile oldu.”³²

“Belgeleme sürecinde büyüklerimizin çoğunun yaşantılarının ayrıntısını neredeyse hiç kimseyle hatta aileleriyle bile paylaşmadıklarını fark ettim. Ancak bilmeliler ki anlatmaya, insanlar tarafından duyulmaya, seksen yıldır taşıdıkları acıyı içlerinden söküp atmaya ihtiyaçları var.”³³

Martintxo, çocukluk travmasını öyle bir şekilden şekle sokar ki gerçeği bozup yeniden inşa ettiği düşlemsel ve mizahi boyutta düşsel imgelere ağırlık verir. Bu nedenle, yazar babasının yazdıkları karşısında şaşkınlığını gizleyemez:

“Bu sefer hayallerinin çığrından çıktığına emindim. Düşünmeme ramak kalmadı ki anlamadığım bir şekilde, büyü olsa gerek, çocukları Ribadesella’dan Burdeos’a taşıyan gemi katil balınaya

³² <https://lauvelez66.wordpress.com/2018/12/02/aquellos-ninos-del-36-que-supieron-sonar-un-dialogo-con-el-escritor-martin-abrisketa/> (Erişim Tarihi: 15.04.2023)

³³ <https://postdata.elkar.eus/m-abrisketa-lengua-secretos/> (Erişim Tarihi: 15.04.2023)

dönüşüverdi: yolcular savaş gemisinin zavallı esirleri; Matilde ve Martintxo Bonnie ve Clyde; ve mürettebat İngiliz pasaportuna sahip bir grup yamyam oldu, aralarında dikkat çekenler ise şişko balina, yürüyen bir bıyık ve yemek işine bakan bir jonglördü. Yani *Alice Harikalar Diyarında* olması için konuşan bir tavşanımız eksikti!” (Abrisketa, 2015: 413)

Martintxo, savaş değil de sanki bir macera romanının içindeki olayları anlatıyor gibi davranır. En olumsuz koşullarda bile açlık ve yokluğun gölgesinde hayal gücüne ve yaşama isteğine tutunur. Kimi zaman Alice Harikalar Diyarında, kimi zaman ise Peter Pan masalında olduğunu hayal etmesi, ona psikolojik açıdan zorluklarla başa çıkabilecek gücü vermektedir.

2.4. Üç Romanın Savaş Travması Açısından Değerlendirilmesi

Bu bölümde incelediğimiz *Duelo en el paraíso*, *Los males sagrados* ve *La lengua de los secretos* adlı romanların tarihi gerçekliğin yanı sıra, iç savaşın izlerini barındıran hatıraları anlatma maksadı taşımaları onları ortak noktada buluşturmaktadır. Bahsi geçen eserler farklı zaman dilimlerinde yazılmış olmalarına rağmen, yazarlar kendilerini ifade etmeye ve benzer duygulara sahip insanların hayatlarına dokunmaya çalışırken aynı yola başvurmaktadırlar. Bu yol geçmişle kurdukları bağlantıdan geçmektedir; ister istemez ortak yaşanmışlıklarını ve acı dolu travmatik anılarını ön plana çıkartmaktadırlar. Bir taraftan, Juan Goytisolo ve Francisco Umbral'ın çocukluklarında şahsen şahit oldukları iç savaşla ilgili deneyimlerini; diğer taraftan, Martín Abrisketa'nın, babasının savaşa dair izlenimlerini ve anılarını kullanarak anlatılara dönüştürdüklerine tanıklık ederiz. Yazarlar, tarihi atmosferin haricinde savaşın yol açtığı travmayı da roman kahramanları aracılığıyla samimi bir yaklaşımla ortaya koymaktadırlar. Üç eserde de katliam ve yıkımla karşılaşan dış tehlikelere açık, korunmaya muhtaç ve yollarını şaşırılmış çocuklar olay örgüsünün merkezindedirler. “Savaş sebebiyle sevdiklerini, tanıdıklarını yitirmek herkes için ruh sağlığını derinden etkileyebilecek, çok örseleyici deneyimlerdir” (Türkiye Psikiyatri Derneği).³⁴

“Savaş insanların güven algısını yitirmesine ve bireylerin ve toplumların ruhsal bütünlüğünü kesintilere uğratarak ciddi sorunlara sebep olabilir. Birey savaşı fiziksel olarak yakından yaşamışsa ve saldırılarda hayatını kaybeden tanıdıkları varsa olumsuz etkilenme derecesinin daha yüksek olacağı söylenebilir. Özellikle çocuklar savaş travmasından daha çok etkilenmektedir” (Karaman vd.: 2022: 83-84).

³⁴ https://psikiyatri.org.tr/TPDDData/Uploads/files/tpd_savas_brs.pdf (Erişim Tarihi: 24.12.2023)

Los males sagrados, Francisco Umbral'ın 1973'te yayımlanan çocukluk ve ergenlik yıllarına ait şahsi deneyimlerini barındıran bir romandır. Bu romanın en dikkat çekici yanı savaş sonrası dönemi yazarın kendi gözlemleriyle aktarmasıdır. *Los males sagrados*'ta neredeyse her şey otobiyografik açıdan ispatlanabilir ölçüde verilmektedir: Umbral'ın annesi, büyükannesi ve büyükbabası, okul arkadaşları, ilk aşkı, yoksulluğu ve duygusal yoksunluğu... Yazarın kurgusal karakterlerin arkasına saklanmadan gördüklerini, hissettiklerini olduğu gibi yansıtması onu farklı kılan bir husustur. Buna karşın, Juan Goytisolo'nun *Duelo en el paraíso* adlı romanında kendi tecrübelerinden bir kurgu yarattığı kesindir ama yazar savaşın beraberinde gelişen olumsuzlukların merkezindeki çocukların her birinde kendisinden bir parça barındırmaktadır. *Los males sagrados*'ta yazar kendi hayat hikâyesinden yola çıkarak kişilerin gerçek isimlerini verirken; Goytisolo, *Duelo en el paraíso*'da kurmaca karakterler kullanmaktadır. Abrisketa'nın 2015'te edebiyat dünyasına katılmasını sağlayan *La lengua de los secretos* adlı romanını ise diğer söz ettiğimiz eserlerden ayıran yazarın kişisel tecrübesini değil; yaşamı boyunca etkisi altında kaldığı ve içselleştirdiği en büyük destekçisi babasının anlatılarından faydalanmasıdır. İlginçtir ki, Abrisketa edebiyatla yakından ilişkisi olmayan bir kişiye ve psikolojik açıdan hiç de iyi hissetmediği bir süreç içindeyken babasının kağıtlara döktüğü hatıraları sayesinde yazarlık serüvenine girişmiştir. Abrisketa'nın babasının anıları aracılığıyla gerçeğe olabildiğince sadık kaldığı söylenebilir.

İncelediğimiz romanlarda gerçekleşen olayların hangi yılları kapsadığı öncelikle ele almamız gereken konulardan birisidir. *Duelo en el paraíso*'da ilk sayfalarda savaşın sonuna yaklaşan bir zamandan -hatta savaşın son gününden- söz edilse de kimi zaman başlangıcına da gönderme yapan tarihlere de rastlanmaktadır. Olay örgüsünün içinde kronolojik bir sıralama yoktur, ama kastedilen dönemlerde şiddetin ve baskının gittikçe arttığı, epey rahatsız edici bir süreçten geçildiği apaçık ortadadır. Bütün İspanyol halkına

korku salan iç savaş gündelik hayatın temel kaygısı haline gelmiştir. Bilhassa, savaşın en mağdur ve masum kitlesini oluşturan çocuklar kendi içlerinde sorgulama sürecine girmişlerdir. Bu eserde savaşın nasıl işlendiğine açıklama getirecek olursak, şunu diyebiliriz ki savaş, çocukları yapayalnız bir göçe sürüklemiş, küçük yaşta askerliğe zorlamış, görülmemesi ya da duyulmaması gereken her şeyi birdenbire çocukların gözleri önüne sererek travmaya yol açmıştır. Bizi 1938 yılına götüren *La lengua de los secretos*'u diğer romanlardan ayıran özellik ise savaşı gittikçe şiddetlenen aşamalarıyla birlikte sergilemesidir. Hem gürültüsüyle, hem de karada sebep olduğu kaosla bitmek bilmeyen hava bombardımanlarının arkasından sığınaklara koşuşan insanların hayatta kalmak için verdikleri amansız mücadele tüm çıplaklığıyla yansıtılmaktadır. Bombardımanların ve çatışmaların sıklıkla yaşandığı yerlerde her sabaha bir yakınını kaybetme endişesiyle uyanan bu çocuk kahramanlar göçe maruz kalmışlar ve gittikleri şehirlerde ya da kasabalarda savaşın getirdiği tüm bu olumsuzluklara direnmeye devam etmişlerdir. Kahramanın on iki yaşında olduğu 1940'lı yıllarda başlayan *Los males sagrados*'un konusu 50'li yılların başlarına kadar uzanmaktadır. Savaş sonrası dönemin büyük resmini yazarın bireysel deneyimleri ışığında yorumlamaktadır. Bu romanda diğer iki eserde kullanılan izleklerden ayrı olarak savaşın seyrinden çok etkileri olan ölüm, salgın hastalıklar, açlık ve sokak cinayetleri gibi toplumsal etkileri daha çok vurgulanmaktadır.

Üç eser mekansal bağlamda irdelendiğinde ortaya bazı bulgular çıkmaktadır. *Duelo en el paraíso*, Gerona, *Los males sagrados*, Valladolid ve *La lengua de los secretos* ise Arrigorriaga, Santander, Asturias ve bir Fransız kasabası olan Tenay gibi farklı mekanlarda geçmektedir. Yerleşim yerleri ideolojik bakış açısıyla incelediğinde, *Los males sagrados*'ta savaş sırasında askeri darbenin kısa sürede başarı kazanması ile ünlenen ve Milliyetçilerin hakimiyetinde olmasıyla bilinen Valladolid şehri olayların merkezidir. Öte yandan, *Duelo en el paraíso* ve *La lengua de los secretos*'ta olay örgüsünün geçtiği yerlerde Cumhuriyetçiler çoğunluktadır. Bundan dolayı, savaş

esnasında ve sonrasında gelişen durumlara iki farklı perspektiften bakma şansı elde edilebilir. *Los males sagrados*'un başkahramanı Francisco, Milliyetçi olan bir aile tarafından değerleri ve ilkeleri edinmeye teşvik edilirken; *Duelo en el paraíso*'da Abel ve *La lengua de los secretos*'ta Martintxo ise Cumhuriyetçi tarafın etkisi altındadırlar. Ama hangi çocuğun gözünden bakarsak bakalım, çıkılan yol ve paylaşılan hüznün ve travma aynıdır. Onların sıradan hayatlarına birdenbire giren savaş, sonuç olarak hepsinde benzer hayal kırıklıkları yaratmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ROMANLARDA SAVUNMA MEKANİZMALARI

3.1. *Duelo en el paraíso* ve İçe Yansıtma

Duelo en el paraíso'da çocuk kahramanlar çarpıtılmış gerçeğin ve değerlerin olduğu bir ortamda kendi başlarına bir çıkış yolu aramak zorundadırlar. Toplum tarafından onaylanan bir kimliğe sahip olmanın çözümünün karşı gelmek olduğunu düşünmektedirler. Korkularıyla yüzleşmemek için yetişkinleri taklit etmeyi yeğlerler. Bu noktada, çocukların beklenmedik ve direnilmesi zor durumlara karşı bunu bir savunma mekanizması olarak geliştirdikleri düşüncesi akla gelmektedir. (Akt. Pulido ve Cediel, 2016: 43)

Anna Freud'un sınıflandırdığı savunma mekanizmalarından biri olan içe yansıtma birey korkularını azaltmak, düş kırıklığından ve kaygıdan korunmak için başkasının veya başkalarının özelliklerini ya da düşüncelerini benimser. (Cabrera ve Soto, 2009: 37) İçe yansıtma, dış tehditlerin içselleştirildiği, etkisizleştirilebildiği veya hafifletilebildiği bir savunma mekanizmasıdır. Sevilen bir nesnenin veya öznenin (örneğin, çok önemli bir kişinin) içe alınmasının kaygıyı azalttığı düşüncesi hakimdir. İlkel bir savunma mekanizması olarak kabul edilmektedir. İçe yansıtma gerçekler görmezden gelinebilir ve çevreden edinilen bilgiler ve fikirler sorgulanmadan ya da eleştirilmeden özümselebilir. Gerçekten bize ait olmayan kalıpları, tutumları, değerleri, davranış biçimlerini içimize kattığımız bir mekanizmadan söz edilmektedir. Çektiğimiz acının en büyük kaynağının söylenilen yalanlar olduğu ve insanların gerçekten ne hissettiklerini bilmeden ve fark etmeden daha iyi olamayacakları, duyguların bloke edilemeyeceği söylenir. (Van Der Kolk, 2021: 27)

Bu savunma mekanizmasının tehlikelerine değinilecek olursa, bireyin kendi kişiliğini geliştirmekte zayıf kalacağı aşıkardır. Çünkü hep başkalarının yerinde olmayı

arzular ve bu yüzden onu bir kişi olarak nitelendirebilecek çok az unsur vardır. İçe yansıtma, aslına bakılırsa kişiliğin parçalanmasına sebep olur; birbiriyle bağdaşmayan iki benliği uzlaştırmak pek mümkün olmayacaktır. İkisi arasındaki çatışma asla durmayacağı için büyüme ve gelişmenin yavaşlayacağı söylenebilir.

Romanın başkahramanı Abel'in savaşın yarattığı ruhsal yaralardan ve sonuçlarından kaçınma yolu olarak içe yansıtma savunma mekanizmasına başvurduğu görölmektedir. Diğer çocuk kahramanların ısrarlı ve kararlı bir şekilde inandığı gibi savaş, tekrarlanan bir oyundur ve bu oyunda kuralları koyanlar da çiğneyenler de çocuklardır. Bu açıdan bakıldığında, *içe yansıtma* mekanizması yetişkin ve çocuk rollerinin değişmesi ile ilişkilendirilebilir. Ayrıca, çocukların oyunlarında ve sözlerinde travmayı çağrıştıran nesnelerin olması aslında bastırılmış duyguları açığa vurmaktadır. Abel'in tek başına kaldığının bilincinde olduğu fakat kaygılarını ve korkularını denetim altına aldığı, böylelikle savaş gibi yıkıcı bir olayı sıradanlaştırdığı aşağıdaki konuşma ile desteklenebilir:

“- Ben konuşmak için konuşmam. Savaşın gelmesini ve bütün ülkenin tanklar, uçaklar, bombardıman ve çatışmalarla dolmasını istiyorum.
- Neden bunu istediğini açıklayabilir misin?
- Çünkü sıkılıyorum. Çünkü her gün birbirine benziyor ve kayda değer hiçbir şey olmuyor. Halbuki Teruel sürekli savaş halinde: bir sürü enkaz var ve her beş dakikada bir ceset treni kalkıyor.
- Sence sıkılman savaşı istemen için yeterli bir sebep mi?
- Evet. Burada her gün aynı ve hiçbir şey yok.
- Eğer sıkılıyorsan, ne bileyim, oyun oynayabilir ya da ders çalışabilirsin. Zeki çocukların sıkılmaya vakti olmaz.
- Oyun oynamak... Kiminle oynayacağım ki, bilmiyorum. Üstelik hiçbir şey de öğrenmek istemiyorum.” (Goytisolo, 1974: 96-97)

Abel'in büyük teyzesi Estanislao'nun kızı Águeda ve evin hizmetçisi Filomena arasında geçen bu ilginç diyalog çocukların ve yetişkinlerin savaşa ilişkin farklı bakış açılarını ortaya koymaktadır. Abel'in savaşı bir eğlence kaynağı olarak görmesi

yetişkinlere tuhaf ve anlamsız gelmektedir ama çocukların savaşın doğasını anlamlandırma hususunda gerçeklikten apayrı bir yol tercih edebilecekleri unutulmamalıdır.

Çocukken neyin iyi neyin kötü olduğuna, nasıl davranış biçimi geliştirilmesi gerektiğine, insanlarla nasıl iletişim kurulacağına dair her türlü bilgiyi çevremizden ediniriz. Genellikle ortak paydalara sahip olduğumuz, kendimizi özdeşleştirdiğimiz ve benzer hayat felsefelerini paylaştığımız insanlar bunun bir parçasıdır. Değer yargıları bize birçok farklı kaynaktan gelebilir fakat her şeyden önce aklımıza ve kalbimize yerleşen değerlerin çoğunu bize aktaranlar kuşkusuz ebeveynlerdir. İnsanların düşüncelerinin öznel deneyimlerinden doğduğunu ve zamanla şekillendiğini unutmamalıyız, dolayısıyla ebeveynler çocuklarına en doğru şekilde eğitim vermeyi amaçlasalar da hataya düşebilirler. Örneğin, anne ya da baba duygularını bastırıyorsa, duyguları açığa vurmanın yararsız olduğunu veya yanlış olduğunu düşündürebilir. Bir babanın oğluna “erkekler ağlamaz” demesi, çocuğun tehdit altında hissettiğinde, yani ağlama isteğinin karşısında, babasının bu katı kuralını bünyesine katarak içe yansıtma savunma mekanizmasının devreye girdiği gözlemlenebilir.

Başkahraman Abel’in yakın çevresindeki insanlarla ilişkisine bakıldığında, yukarıda verilen örnekleri destekleyici tutumlar sergilediği görülmektedir. Öncelikle, Abel’in kendi varlığıyla temel bir uyum içinde olduğu söylenemez, bunun sebebi kendini olduğu gibi kabul etmemesinde yatmaktadır. Yaşadığı durum kendini aldatmadan ibarettir. Yansıttığı kişiyle benzer özellikler taşımamaktadır ki muhtemelen kelimelere döktükleriyle içinden geçenler aynı noktada buluşmamaktadır. Duygusal anlamda bir yetişkine bürünmek istemesi korkularını ve kaygılarını azaltmak için başvurduğu yollardan biridir. Toplumun onu artık bir çocuk gibi görmeyi bırakmasını arzu etmesine rağmen henüz yetişkin rolünün ve işlevinin tümüyle yerine getiremediği bir dönemden geçmektedir. Abel’in cümlelerinden anlaşıldığı kadarıyla ancak bu şekilde olup bitenler

her ne kadar kötü olurlarsa olsunlar gördüklerini, duyduklarını ve okuduklarını sorgulamadan kabullendiği düşüncesine varılabilir. Abel ve Filomena arasında gelişen konuşmada Abel'in çocuksu duygularından eser kalmadığı görülmektedir:

“Abel: Hiçbir şey olduğu yok. Gazeteler fotoğraflar ve haberlerle dolu fakat burada olanlar...

Filomena: Hiçbir şey olmuyor mu? Bütün insanların çıldırıp birbirlerini öldürmesi sana hâlâ olağan mı geliyor?

Abel: Evet. Gazetelerde yazılıp çizilenlerle gördüklerimizin alakası yok.

Filomena: Ne görmemizi istersin, canım?

Abel: Tanklar, uçaklar ve gemilerle bombardımanlar.

Filomena: Dediğini işittiniz mi, Águeda Hanım? Bu çocuğun bir tahtası eksik. Onca ölü varken, insanlar deliye dönmüşken böyle konuşmak... Tanrı'nın gücüne gitmesin.

Abel: Her gün birbirine benziyor. Savaşı istemek bu yüzden geçerli bir sebep. Ne öğretmen ne de ders var. Nasıl öğrenmem bekleniyor ki? Üstelik bütün derslere baştan sona çalışsam bile bana zerre fayda sağlayacağını düşünmüyorum.

Filomena: Barcelona'da neler yapıyordun?

Abel: Hiçbir şey. Gerçekten hiçbir şey. Her gün büfeye gidiyordum ve gazetelerdeki haberleri okuyordum. Sonra arkadaşlarımla savaş oyunları oynuyorduk.

(...)

Abel mutfağı terk ettiğinde kendisinden rahatsız olmuştu. Ne yapacağını, ne düşüneceğini bilmiyordu. İşe yaramaz biri gibi hissediyordu. Farkında olmadan omuz silktili, korkunç mimikler yaptı ve saçını darmadağın etti. Kendisi olmayı bırakmak, bambaşka birine dönüşmek istiyordu.”

(Goytisolo, 1974: 96-97-98)

Abel, oyun ve gerçek arasında kendisinin ait olmadığı bir dünyanın içine sürüklenmesiyle birlikte ani ve erken olgunlaşma sürecine girer. Düşmanca bir gerçeklikten kaçarken savunma mekanizmalarına sığınmaktadır. Ancak böylelikle mevcut durumun sonuçlarını göz ardı edip yol kat edebileceğini düşünür. Belki de bu tehlikeli bir kaçışa işaret eder çünkü sık tekrarlamaktadır. Savunma mekanizmaları, birçok durumda kolaylaştırıcı ve koruyucu bir unsur olarak hizmet etmektedirler. Başa çıkmakta zorlandığımız durumlarda kendimizi dış saldırılara ve bunların üzerimizde yaratabilecekleri etkilere karşı korunma isteğimiz artar ve bu savunma mekanizmalarının

harekete geçmesi için ideal bağlamı oluşturur. Abel'in savunma mekanizması altında gerçek düşüncelerini gizlemesi savaşın farkına varmasını ve sonuçlarını ele almasını engellemektedir. Duygularıyla yüzleşmediği için kullandığı savunma mekanizması sınırlayıcı bir işlev görür.

Kişi, sevdiği ve hayran olduğu, aynı zamanda korktuğu veya nefret ettiği diğer insanların özelliklerinden etkilenebilir. Bu şekilde, ona ait olmayan kalıpları, davranış ve düşünme biçimlerini içinde barındırabilir. İçeride yansıtmada, kişinin kendisinden çok içeride yansıttığı kişinin önemli olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Bir topluluğa ait olma, çocuğa sadece arkadaş ve eğlence sağlamakla kalmaz, ona aynı zamanda gurur ve statü duygusu da verir. Çevresinde daima “onun gibi olmak” istediği kişiler arama eğilimindedir. Bu arayış içinde kim olduğunu, neye değer vereceğini, kime bağlanıp inanacağını, amacını bulmaya çalışır. (Yavuzer, 2019: 103) Abel her fırsatta kendisiyle yaşıt ondan daha farklı dış görünüme sahip çocuklara karşı hissettiği hayranlığını şu cümlelerle ifade eder:

“Abel bunu açıkça itiraf etmese de kimsesiz çocuklar onun ilgisini çekiyordu. Sonsuz bir özgürlüğe sahiptiler. Çoğu zaman onları ormanda koşarken görüyordu. Oyunlarına katılmayı çok istemişti fakat çekindiğinden konuşmaya yanaşamamıştı. Onları uzaktan takibe almıştı.” (Goytisolo, 1974: 215)

“Vücutları ne kadar da güzeldi! Hareketleri de bir o kadar zarifti! Onlara kıyasla yanındaki tüm yaşlı insanlar gizem ve güzellikten yoksundu. Ah, keşke onlardan biri olabilse, farklılıkları ortadan kaldırılabile!” (Goytisolo, 1974: 267)

Sokağın olumsuz koşullarından dolayı vaktinden önce olgunlaşmak zorunda kalan çocuklar travmatik olaylara tepkilerini gösterme aşamasında duygularını kontrol altına alabilir, bundan dolayı da duyarsız ve soğuk bir tutum sergileyebilirler. (Gallart, 2016: 11) İçinde bulundukları ortam duygusuzluğu yüceltmelerine izin verir; çünkü, belki de hayatta kalabilmek bu trajediye göz yummak ve uyum sağlamaktan geçmektedir. Ölüm,

soyut, elle tutulamayan, hem açıklanması hem de anlaşılması zor bir kavramdır. Böylesine karmaşık bir kavramı küçük yaşta deneyimleyen Abel ve diğer çocuklar sevdiklerinin ya da tanıdıklarının kaybını çoktan kabullenmişlerdir. Eserde ölümün olağan algılandığı gündelik yaşamın sıradan bir olayı düşündüren örnekler mevcuttur:

“- Söylediklerine göre trendeki savaş mağduru çocukları gemiyle İtalya’ya gönderiyorlar. Ama bence onları yoldayken boğuyorlar, diyerek merhametsizce gülümsedi. (...) Onları denize fırlatıyorlar. Düşman olabilecek insanlar söz konusuysa onları ortadan kaldırmak daha rahat olur. Hele ki bu kişiler çocuksa daha da kolay. Kesin olan şu ki bedel ödeyen hep çocuklar.” (Goytisolo, 1974: 91)

Kaytez’e göre yaşları 9-12 yaş arasında olan çocuklar ölümün evrensel ve kaçınılmaz bir gerçek olduğunu anlarlar. Artık ölen kişinin geri dönmesini beklemezler. (Kaytez, 2020: 173) Yakınlarının da bir gün öleceğini bilirler, zaten savaş mağduru olan çocuklar kayıplar yaşamış ve hayatlarında tek başlarına ölüm-kalım mücadelesi vermek zorunda bırakılmışlardır. Kaybın nasıl olduğundan bağımsız, ölümü kabullenmek çocuklar için oldukça zordur. Bu fikre alışmak için zaman tanınmaz, özellikle savaş gibi ani gelişen bir olay karşısında ölümle karşı karşıya kalmaları kaçınılmaz hale gelir.

Savaş yıllarında ölüm kavramı yaşamın merkezinde ve gündeminde yer alır. Tam da bu nedenle, kayıpların meydana gelen doğal bir süreç olarak algılandığına şahit oluruz. İnsanların ölüm haberlerini radyo aracılığıyla öğrenmelerinin yanında her gün yürüdükleri yollarda cesetlerle karşılaşmaları olağan bir olay gibi görülmektedir. O yüzden kayıplar yaşadıktan sonra gerçekleşmesi beklenen yas sürecinin inkâr evresinin atlandığı ya da karmaşıklığın arasında bu sürecin hiç başlamadığı veya sonuca varmadığı gözlemlenebilir. Abel ve dilenci *El Gallego* arasında geçen konuşmada Abel’in ölüm konusunu ve deneyimlediği kaybı soğukkanlılıkla karşıladığına değinilebilir:

“Abel: Annem yok. Öleli sekiz ay oluyor. Babam da hayatta değil, bir gemi kazasında öldü. Annemin başına gelenler tam anlamıyla bilinmiyor. Büyükannemle cesetlerin toplandığı yere gitmiştim, onu teşhis etmeye. O’ydu.

El Gallego: Peki şu an kimin himayesindesin?

Abel: Büyükannemin ölümünden sonra Estanislao Hanım’ın yanında kalmaya başladım. Onu tanır mısınız bilmiyorum, *El Paraíso*’nun sahibi.” (Goytisolo, 1974: 194)

Yukarıdaki diyalogtan hareketle, anne ve babasının ani ölümüne alışmış ve kabullenmiş gibi görünen başkahraman Abel dışarıdan gelebilecek her türlü olumsuzluğa karşı geliştirdiği savunma mekanizmasını kalkan olarak kullanmıştır. Öte yandan, Abel’in arkadaşı Pablo’nun da ölüm hakkındaki düşünceleri kayda değerdir:

“Pablo’nun bazı garip düşünceleri Abel’i şaşkına çeviriyordu. Pablo bir çocuğun yetişkinliğe erişmesinin yaşamında en az bir ölümü tatmasıyla ilişkili olduğuna emindi.” (Goytisolo, 1974: 222)

Sigmund Freud’a göre savaşlardaki binlerce kişinin kaybı sonucunda ruhsal gerçeklik içerisindeki ölüm ile gerçek ölümün farkı değerlendirilmelidir. Savaş ile kişinin içsel dünyasında sevilen kişilerin kaybından duyduğu kaygının gerçek hale geleceğini, ölüm ile ilgili bağlantımızın eskisi gibi olamayacağını savunmaktadır. Savaş sonrasında artık reddedilemez bir gerçekliğin içindedir insan, bundan dolayı kendini koruma duygusu geliştirdiğine ve ruhsal işleyişinde değişim gözlemlendiğine tanık olunmaktadır. (İkiz, 2018: 27)

Abel’in düşünceleri ve gerçek hisleri hayatta tek başına oluşunun etrafında şekillenmektedir. Güçlü duruşunu bozmak istememesine rağmen zaman zaman bu durumdan yakınma eğilimi gösterir. Özlem duygusu ağır basmaktadır; arkadaşlık kurma ve kendini ifade etme isteğine karşı koyamıyordu ki kendini ifade edememek savaş travması geçirmiş biri için dayanılmaz bir duruma işaret etmektedir çünkü iyileşme sürecine dahil olabilmek ancak konuşulamayanların dışı vurulmasıyla mümkündür:

“El Paraíso’da günler hep aynı ve tekdüze geçiyordu. Abel eski arkadaşlıklarını özlemeye başlamıştı. Barcelona’da sokaklar insan kalabalığıyla ve gazetelerle dolup taşardı; birkaç kuruş biriktirip gidebildiği sinema salonları vardı. Orada ise, aksine, Estanislao, Filomena ve Águeda’dan başka kimsesi yoktu; endişeleri gitgide farklılaşıyor ve biriyle konuşmak bile son derece zor görünüyordu. Sürekli hissettiği huzursuzluk hangi noktaya kadar yalnız ve muhtaç olduğunu sorgulamasına neden oluyordu. Bu açıdan bakıldığında, yürüyüşleri amaçsız, ruh hali fevri ve korkunç derecede yalnızdı. Şefkate ve birinin dostluğuna ihtiyacı vardı.” (Goytisolo, 1974: 93-103)

Mekan ve düzen değişiklikleri, sahip olunan eşyaların ve oyuncakların kaybı, yaşadığı evden, okuldan, sokağından uzaklaşmış olma ve finansal zorluklar çocuğu güçten yoksun ve güvensiz bir hale getirebilir. (Eroğlu, 2020: 99) Kişinin gösterdiği direnç başarısızlıkla sonlanabilir. Gerçek düşünceler ve bastırılmış duygular kendiliğinden açığa vurulur; birey bazen bunun farkına bile varamayabilir çünkü içinde yaşatmaya çalıştığı ondan apayrı bir kişinin varlığıyla baş etmektedir. Bu yüzden ki kendilerini savunma altına alanların çoğu zaman duygu durumları ve düşünceleri tutarsızlık göstermektedir.

Sonuç olarak, Abel’in kullandığı savunma mekanizması sayesinde savaşı görmezden gelme konusunda kendini ikna ettiği, kontrol duygusunu güçlendirdiği ve böylelikle travmanın yarattığı olumsuz döngülere karşı bir savunma kalkanı oluşturduğu söylenebilir.

3.2. *Los males sagrados* ve Yalıtma

Düşüncelerimizi veya anılarımızı rahatsız edici yaşanmışlıklardan arındırmak isteriz. Gerçeğin farkına vardığımızda bizi zayıf gösterecek duygularımızı dışavurmaktan kaçınır ve bilincimizden uzaklaştırırız. Duygulardan arındığımızda yaşananlara anlam yüklemeyiz; bu da bizim sakin kalmamızı ve gerçeğe uyumlu hale gelmemizi sağlar.

Yalıtma, travmatik bir yaşantının ardından kaygıdan kurtulmak için çözüm üretici bir baş etme yöntemidir. Birey, bu savunma mekanizmasına başvurduğunda sergilediği davranışlardan ya da yaşadığı olaylardan duygusal unsurları kaldırır. Yalıtma, duyguyu bilinçten ayırarak kaygıyla savaşımayı hedefleyen bir savunma süreci olarak tanımlanabilir. En stresli olaylar sırasında veya sonrasında duyguları sınırlamayı öğrenmek yeni koşullara ve değişimlere uyum sağlamayı kolaylaştırıp olumsuzlukları uzaklaştırır. Kişi yüzleşmekten kaçtığı duyguların acı verici yönünü reddederek kısa vadede rahatlayabilir. Bu savunma mekanizması kullandığı takdirde anılar tahammül edilemez deneyimlerden sıyrılabilir.

Francisco Umbral'ın genel olarak yarattığı karakterler, çocukluk yıllarının dehşetini bastırmak, acıyı göstermemek ve dışa karşı bir normallik görüntüsü çizmek için sözü edilen savunma mekanizmasını kullanmaktadırlar. Eserlerin olay örgülerine büyük oranda Umbral'ın anılarının eşlik ettiği düşünülürse, kendisi de bu direnişin içinde yer almaktadır. Savaşın bıraktığı duygusal yükten arınma amacıyla kimi zaman mizahi bir anlatım tercih eder kimi zaman ise tahmin edilenin dışında korkunç nitelendirilebilecek olayları veya kavramları havadan sudan konuşuyormuş gibi aktarır. Yalıtma savunma mekanizmasının en önemli özelliklerinden biri de budur: kaygı ve rahatsızlık yaratan dürtü ya da yaşantıları önemsizmiş gibi anlatmak.

İncelediğimiz *Los males sagrados* adlı eserde çocuk başkahramanın iki farklı davranış stili benimsediği kanısına varılabilir çünkü evde yansıttığı Francisco'yla

sokaktaki arasında ciddi bir fark gözlemlenir. Ailesinin yanında düşüncelerini ve çelişkilerini kendine saklar, nasıl hissettiğini belli etmemek için çabaladığı apaçık ortadadır. Evde mücadele etmesi gereken onca şeyin arasında çocuk olduğunu bile hatırlamakta zorlanır. Bu nedenle, evden kaçış onun için savaştan ve duygu karmaşasından kaçış gibidir. Francisco, uzaklaşma isteğini şu cümlelerle ifade eder:

“Her şeyden kaçmak lazımdı ve nasıl yapabileceğimi bilmiyordum ama bu düşünceler uyumadan önce gece boyunca huzurumu kaçııyorlardı, o kocaman ve rahatsız yatakta kaybolmuşum gibi hissettiriyorlardı. O düşünceler ertesi sabah gitseler de ev hâlâ aynıydı: aile kalabalığında gürültülü ve kokulu.” (Umbral, 1973: 26)

Travma mağduru kişiler içsel konuşmalarında genellikle kendilerine sevgi ve destek göstermektense eleştirerek yanıt vermeyi tercih ederler. Halbuki özellikle çocuklukta iyileşme ve normal gelişim için destek şarttır. Stephenie Mines, “gerçekten olumlu olan içsel konuşmalar, iyileşme sürecinde en önemli müttefikinizdir. Bunlar olmadan iyileşemezsiniz” der (Akt. Cori, 2022: 279). Travmayı durdurmak ve yeniden oluşmasını engellemek için kişinin onu mutsuzluğa iten belirli düşünceleri reddetmesi gerekir. İşte bunu yapma noktasında Francisco yaşadığı olaylar hakkındaki duygusal görüşlerini sınırlamaya ihtiyaç duyar. Kasvetli ruh halinden sıyrılmasını sağlayan sert ve mizahi bakış açısını *Memorias de un niño de derechas* adlı otobiyografik romanında şöyle ifade etmektedir:

“Ülke verem kokuyor resmen. Bu savaştan daha da kötü. Ama şu hasta olan kız dinleniyor, iyice tombullaşmış, belli olmaz belki kurtulur. Zenginler jambonla iyileşir, fakirler ise dualarla ve mezarlıkla.” (Umbral, 1972: 95)

Benzer bir şekilde, *Los males sagrados*'ta da çocukları gerçekten derinden yaralayabilecek bir olayın ağırlığı duygusal tepkiler olmaksızın sıradışı anlatım ve benzetmelerle hafifletilmektedir:

“Ölü çocuğun önünde dikiliyordum, onunla oynadığım zamanlar olmuştu. Sakinliği ve mum gibi rengi bana pastanedeki yılan balıklarının anımsatıyordu, bu arada kara sineklerin istilasına uğramış ve güzelleşmişti. Yüzünü kara sinekler ısıırıyordu ve hareket etmiyordu. Ben bunu yılan balıklarının vücudunda da görmüştüm, tıpkı çocuğun yüzünün rengini çağrıştıran bir sünger kek gövdesi gibiydi.” (Umbral, 1973: 25)

Kaybın ardından yapılan cenaze törenine ve buna bağlı yas sürecine dahil olmak bir çocuğun kendi yaşamına sahip çıkma gücünü artırır. Francisco'nun en dikkat çekici özelliği hayat dolu kalabilmenin bir yolunu bulmasında saklıdır. Kaybın gerçekliğini belirli bir zamana ve mekana yerleştirebilmesi şüphelerini, korkularını ve duygularını yatıştırmasını kolaylaştırır:

“Kanadı kırık ya da ölü bir kuş bulmaya benzer, yılın belli dönemlerinde o kadar olağan bir şeydir ki bu. Ölü alınır ve resmi tören olmadan milyoner komşumuz Alfonsa Hanım'ın küçük mezarlığına, ona tahsis edilmiş isimsiz bir çukura gömülür.” (Umbral, 1973: 29)

Bu arada, Francisco'nun sürekli iletişim halinde olduğu kişilerden biridir Alfonsa Hanım. Varlıklı olduğunu söylemeye gerek yoktur, kendisi sokağın kraliçesi ve en zengini olarak bilinir. Saray denilebilecek derecede büyük bir evi, hizmetçileri, bitkileri ve hayvanları vardır. Elit bir havası olduğunu belli eder: Sabahları kalktığında opera söyler, aryları bütün caddeyi inletir. Her yere peşinde götürdüğü iki tane de kızı vardır. Alfonsa Hanım'ın, Francisco'nun hayatında annesi veya büyükannesi gibi yer edindiğini söylemek mümkündür çünkü onu hep gözetip kollar. Bu yaklaşım Francisco'nun her ne kadar olumlu deneyimler edinmesini sağlasa da Alfonsa Hanım'ın evine her gittiğinde,

onun her seferinde maddi gücünü arttırdığını, sınıf farklılığının gittikçe açıldığını gördüğünde azla yetinmek zorunda olduğunun farkına varır.

Francisco'nun ölen kişiye veda etmesi ölümle alakalı çaresizliğini çözümlemesine ve mantıklı bir zemine oturtmasına fayda sağlar. Yaşanan kayıpların yasını zihninde bir sonuca bağlar ve böylece karmaşık olarak nitelendirebileceğimiz bu süreci atlatabilmeyi başarır. (Craig, 2009: 242) “Çocukların sağlıklı bir şekilde gelişmeleri için her şeyden önce sevgi dolu ilgiye, güven ve korunaklı alanlara ihtiyacı vardır” (Ruppert, 2021: 338). Sınıf arkadaşı Isidorín'in ölümünü nasıl anlamlandırdığına bakıldığında, bu huzursuzluğa karşı kısmen güvenli hissettiği bir alan yarattığı ve bir tür savunma kalkanı geliştirdiği söylenebilir:

“O kış Isidorín bir gün evde kalmıştı, yataktaydı çünkü kulakları iltihaplanmıştı ve çok ağrısı vardı. Kısa bir süre sonra Isidorín öldü; ölen arkadaşımıza çelenk ve kurdele yapmak için sabahladık. Yağmurlu ve çamurlu bir sabah ben ve tüm sınıf arkadaşlarım cenazesine gittik. Cenazesi okuldan çıktı ve mezarlığa doğru yol alırken şehrin sokaklarından geçtik. Elimde kurdelemi taşıırken bütün şehrin bana bakması beni gururlandırmıştı. Anladım ki ölmek güzeldi ve insanoğlu ölülerini unutmuyor onları onurlandırıyor, selamlıyor ve hayatlarında yaptıkları kötülüklerden azat ediyordu. Isidorín kötü hiçbir şey yapmamıştı ders esnasında kürdanla burnunu karıştırmaktan başka.” (Umbral, 1973: 35-36)

Onca zorluğu kişisel güç ve dayanıklılık kazanarak atlatması umut vericidir. Yetişkinlere nazaran çocuklar ve gençler problemler karşısında daha aktif davranarak çözüme ulaşmak için başa çıkma stratejilerini kullanır; duygu odaklı davranmak yerine sorunla yüzleşir. (Harzadın, 2023: 178) Francisco kendisine ait olmayan bir deneyim dünyasıyla erken tanışmasına rağmen onu olumsuzluğa yöneltecek duygularını başarılı bir şekilde yönetmeye çalışır:

“O şehirde kana bulanmış çocuklarla dolu soğuk sokağı keşfettim. Kafam oyuklarla, yüzüm çiziklerle doldu ama kanın tadı güzeldi ve

ahşap kılıcım rahibelere, yaşlılara ve diğer çocuklara korku salıyordu.” (Umbral, 1973: 23)

Yukarıda bahsedilen olay annesinin aniden rahatsızlanması sebebiyle şehir merkezinde bir hastaneye gönderilmesi ile beraber vuku bulur. Annenin ulaşılabilir mesafede ve erişilebilir olması çocuk için büyük önem taşır. Francisco’nun annesine yakınlığını kaybetmesi onun yokluğunda kendini sakinleştirme ve duygusal durumlarını kontrol altına alma güçlüğüyle karşı karşıya kalmasına sebebiyet verir:

“Annemi arabaya bindirdikleri akşam dünyam boşaldı. Annemle zaten çok zaman geçiremiyordum çünkü sokağın özgürlüğünü onun sıcak ve samimi hapisanesine tercih ederdim. Fakat onu götürdüklerinde yapayalnız hissettim, dünya içimi daraltacak şekilde kocaman oldu.” (Umbral, 1973: 22)

Çocukların hangi duygularını daha fazla sakladıklarıyla ilgili yapılan bir çalışma neticesinde on bir yaşındaki çocukların üzüntü ve acıyı sıklıkla sakladıkları öne sürülmüştür. Başkalarının kötü hissetmesine neden olmamak sebeplerden biridir. Duyguları saklama yöntemleri olarak ise duygu belirtmeyen davranışlardan söz edilmiştir. (Hortaçsu, 2003: 144) Bu görüşlerden hareketle ve eserden alınan alıntılar birlikte yorumlandığında, Francisco’nun iç dünyasını annesine ve çevresindeki insanlara açmadığı sonucuna varılması olasıdır. Çünkü açık ve net anlaşılacağı üzere, korku ve endişesi, uyumaya gittiğinde tek başınayken ortaya çıkmaktadır. Babası olmadığı için de annesini korumakla yükümlü olduğunu düşünmektedir; güçlü ve dayanıklı duruşu belki de bundan ileri gelmektedir:

“Büyük, soğuk ve herkesten uzak yatağımdan, sanki ölü bir balinanın karnından, akşam treninin ılık sesini, mezarlıktan geçen o trenin feryadını duyuyordum ve bütün ölümler yağmur arasından bana doğru geliyorlardı ve bu benim için artık sonsuza dek kesin ve tamamlanmış bir hüzündü. Komşumuz María Hanım öldüğünde annem korkmuştu ve akşamın ilk saatlerinde ona ben eşlik ederdim. Açık pencerenin yakınındaki yerime otururdum, soğuk

beni deli gibi çarpardı, aynalardan ve tablolardan cinayetleri izlerdim.” (Umbral, 1973: 24)

Travma deneyimlerini bilinç dışında tutmak hayatta kalma stratejilerinin ayırt edici bir özelliği olarak karşımıza çıkar. Kendi kimliğimizi oluşturma ve toplumla özdeşleşme eğilimimiz travmalarla daha güçlenir. Çocuklar yaşlarına bağlı olarak çeşitli maskelerin arkasına saklanma isteği duyabilirler. Francisco’nun annesine gösteremediği, içinde bastırdığı travmatize bir çocuk saklıdır:

“Okul arkadaşlarımla kavga ettiğimde kış mevsimiydi. Kandan gözüme perde indi ve bütün okul, öğretmenler ve öğrenciler, bana karşı sonu olmayan bir danışıklı dövüşün derdindeydi. Ben okulda asi bir çocuktum, kan çıkarmayı ve kendi kanımı da dökmeyi bilirdim. Ama evde, annemin gözünde başka bir kişi, başka bir çocuktum. Saatlerce ıssız sokağa bakakalıp hüzünlenirdim.” (Umbral, 1973: 43-44)

Travmalar duyguların yoğunluğuna sebep olursa bastırılması gerekliliğini akla getirebilir. Birey, duygularını eksiklikleri ya da fazlalıklarıyla dengeleme veya yok sayma sürecine girebilir. Francisco’nun onu psikolojik anlamda yıldırarak olaylara karşı sergilediği davranışlara bakılırsa, olgun ve farklı bir bakış açısı seçmekte ve duygularının hakimiyetini engellemektedir.

“Her yara hayat süreci içinde varlığını koruduğundan ve hayat sürekli kendini yenilediği için, içinde iyileşmeye ve yenilenmeye dair bir tohum barındırır. Bedenimiz kesintisiz bir kendi kendini düzeltme süreciyle yenilenmek üzere tasarlanmıştır. Bu prensipler aynı şekilde ruhun, özün ve aklın iyileşmesi için de geçerlidir” (Levine ve Frederick, 2020: 134).

Bu düşünceden yola çıkıldığında, Francisco’nun zaman içerisinde yaşadığı olumsuzluklara karşı yalıtma savunma mekanizmasını kullanmasının kendisini iyileştirmesine katkı sağladığının altını çizmekte fayda var. Böylelikle, düşüncelerini ve

odağını değiştirmekte başarılı olur, ona zarar verebilecek durumlardan sakınır ve olumlu bir ifade tarzı inşa eder.

3.3. *La lengua de los secretos* ve İnkâr

Yaşam boyunca acı, hayal kırıklığı veya endişe yaratabilecek birçok olaya maruz kalınabilir. Bu durumlara karşı herkesin davranışı ve tepkisi değişkenlik göstermektedir. Bazısı karmaşık bir gerçeklikle yüzleşmeyi tercih ederken, bir başkası yaşadıklarını doğrudan reddederek kendisini güvende hissetmesini sağlayabilecek bir savunma biçimine ihtiyaç duyar. Savunma mekanizmaları her kişide farklı bir anlam barındırır; kişinin içinde bulunduğu duruma göre koşullanır. Ele aldığımız *La lengua de los secretos* adlı romanın başkahramanı Martintxo'nun sığındığı savunma yolu ise iç savaşın doğurduğu sonuçlar sebebiyle ortaya çıkmaktadır. İnkâr ettiği gerçek onun için bir oyun haline gelmektedir, bu sayede rahatsız edici yaşantıları engeller, acılarını hafifletir ve inanmak istediği hikâyeye yeniden bir dünya inşa etmiş olur. “Çocukların korkmaktansa kendilerini bütün hissetmek için ihtiyaç duydukları, güvenlik, bağlantı, topraklanma ve sınırlarını savunma duygusu ya da gerçekten sınırlarını koruyabilmeleri ve tehlikeden sakınmaları ancak dayanıklılık geliştirebilmeleriyle sağlanabilir. Oyun, travmayı engelleyen ve iyileştiren bir aktivite olabilir” (Levine ve Kline, 2021: 448). En büyük korkusuna teslim olmaktan kaçmaktadır: O da anne ve babasının ölmüş olma ihtimalidir:

“Söyle bakalım diğerleriyle evine dönemeyeceğini bir çocuğa nasıl açıklayabilirsin çünkü o tren yalnızca gerçeğe doğru yol alacaktır ve gerçek şu ki ebeveynleri kayıptır ve muhtemelen bir hendeğe gömülülerdir.” (Abrisketa, 2015: 404)

İnkâr, kişinin üzüntü veren ve olumsuz sonuçlar doğuracak düşünceleri ve duyguları reddetmesi veya görmezden gelmesidir. İnkâr da yok sayma vardır; gerçek dışı inanış ve düşüncelerin varlığından söz edilebilir. Neredeyse her savunma mekanizması ile inkâr arasında bir bağlantı kurulmaktadır. Özellikle de çocuklar tarafından sık başvurulan yöntemlerden birisi olduğu bilinmektedir. (Yörükan, 2021: 41) Çünkü

bireyler, olgunlaştıkça, bazı şeyleri doğrudan doğruya reddetmenin işe yaramadığını kavrayarak inkârı daha az kullanmaktadırlar. Anna Freud’a göre yetişkin insanda gerçeklik sınanmasının gelişmiş olması, gerçeğin tümüyle yadsınmasına imkan vermez. Yine de yadsıma eğilimi insanda yaşam boyu sürer ve endişe yarATICI durumlarda geçici olarak kullanılır. Benlik için tehlikeli olarak algılanan ve sıkıntı doğurabilecek bir gerçeği yok saymak ya da görmemek oldukça yaygın olarak kullanılan ilkel bir savunma biçimi olan inkârı ortaya çıkartır. Bu savunma mekanizması aracılığıyla özürlerimizi, utanç ya da suçluluk doğuran eski deneyimlerimizi bilinç altına itmekle kalmayız, bunları hiç yaşanmamış gibi de algılayabiliriz. İnkâr, aslında insanların bir kayıp ya da olumsuz bir olay karşısında geliştirdiği duygusal sürecin ilk aşamasıdır; özümsemekten ve kabullenmekten kaçınmaya hizmet eder. Eğer kişinin başına gelen bir durum onun kabul edemeyeceği kadar ağırsa kişi kendi benliğini koruyabilmek için o durumu reddetmeyi veya görmezden gelmeyi tercih eder ve olanları inkâr etmek bir süre sorunları gizler. “Travmatik olayın gerçekten yaşanmadığını hissetmek istediğimizde inkâr önemli bir savunma mekanizması haline gelir. Değişimi önlemek için güvenli bir yeri ve zamanı umutla beklediğimiz bütün o kritik dönemler boyunca yolumuzu bulmamıza yardımcı olur. İnkâr, ezici ve yıkıcı bir olayın ardından kültürümüze yerleşmiş bir savunma mekanizmasıdır” (Levine ve Frederick: 2020: 60-61).

Başkahraman Martintxo, içsel çatışmalarına kalıcı bir çözüm getirmek yerine gerçekle ilgili konuşmaktan kaçınıp mantık dışı gerekçelerine sığınır. Bu noktada, hayal dünyasının ürünlerini hayatına taşıdığına şahit oluruz. İnkâr savunma mekanizmasını kullanırken savaş deneyimi ve düşünceleri üzerinde öz kontrole sahip olduğu görülebilir. Her şeyin farkında olsa da kendisini kurtarmanın yolunu inkâr etmekte bulur. Bir yandan, İngiliz tahliye gemisinde savaştan dolayı yaşadığı korku dolu anları bütün çıplaklığıyla yansıtmakta; diğer yandan, hayatını kaybetmiş arkadaşı Juan’a yazdığı mektuplarda onu ve kendisini bir masalın içinde var olduklarına inandırmaya çalışmaktadır:

“Martintxo korkudan ölmek üzereydi çünkü memleketi Arrigorriaga’dan uzağa hiç uçmamıştı, üstelik denizin üzerinde. Kararlılığını ondan alıp götürən olumsuz fikirlere ve şüphelere teslim olmuştu. Sanırım kendi kendine konuşuyordu. Zannediyorum diyorum çünkü mırıldandığı şeyler bir garipti: ikili konuşmaları, diyalogları andıran gelip giden cümleler sarf ediyordu. Bence kelimeleri aşırı yetişkin işiydi; fazlasıyla ciddi. (...) Ben savaşı kazanabilirim, yalnızca bir çocuk bunu başarabilir. Fakat Matilde nerede? Neden bana eşlik etmek için yukarı çıkmadı? Peki ya annem? O nerede? Bilmiyorum ama endişelenme kesin uyanmıştır ve çok daha iyi hissediyordur. Hastanede dinleniyordur. Sence bizi sevmeye devam edecek midir? Varolmayan Ülke’den dönüşümüzü bekleyecek midir yoksa yavaş yavaş bizi unutacak mıdır? Hayır, böyle söyleme, bunu düşünme bile. Tamam da onu gördüğümüzden bu yana ne kadar zaman geçti? Bir yıl mı? İki yıl mı? Anneler ölebilir mi? O döndüğünde benim yatağında başka bir çocuk mu olacak? O çocuk da kim? Lütfen ben olduğumu söyle. Beni seviyor musun? Beni hatırlıyor musun? Beni duyuyor musun? Anne?” (Abrisketa, 2015: 345-346)

Martintxo’nun Juan’a yazdığı bir mektupta masal kahramanlarından yola çıkarak savaşın gidişatını değiştirmeye çalıştığı gözlemlenmektedir. Peter Pan masalının muhtemel mutlu sonu onu savaşın alt edilebilir olduğuna ikna etmektedir:

“Juan, biliyor musun savaşı kazandım. Orada olmalıydın. Senin dediğin gibi gözlerimi kapattım ve bir roket gibi havalandım ve sonra ne yaptım bilmiyorum ama gözlerimi açtığımda kaptan James Hook³⁵ tabana kuvvet kaçıyordu. Ona top ile ateş etmek zorunda kaldım sanırım, bu oldu mu olmadı yemin edemem ama çünkü her şey o kadar hızlı gelişti ki hatırlamıyorum. Senin Ay’da keyifler nasıl? Ben inanmayacaksın ama burada biraz endişeliyim. Neyse ki tombul bir arkadaş edindim ve onu geminin yönünü değiştirip Varolmayan Ülke’ye gitmeye ikna ettim. Juan sana bir şey sormak istiyorum fakat kızma tamam mı? Benim de seninle Ay’a çıkmama izin verir misin? Çünkü bence Varolmayan Ülke’de sadece kayıp çocuklar var, büyükler yok ve ben annemle olmak istiyorum. Sen kesin annenlesindir değil mi? Peter Pan masalı nasıl bitiyor söyleyebilir misin? Zannediyorum ki Peter Pan yani ben son sayfada kaptanı öldürüyor ve savaşta galip geliyorum, tabii ki öyle olmalı. Yani her şeyden önce bundan emin olmak için soruyorum.” (Abrisketa, 2015: 363-364)

³⁵ Peter Pan’ın düşmanı, Kanca takma adlı kaptan.

Martintxo, yaşadığı her korkunç deneyimin arkasından Peter Pan masalını kullanarak hayal dünyasını ciddi ölçüde harekete geçirir. Savaşla yüzleşmesi ancak ona ümit verecek hayaller sayesinde mümkün olur. Ağır çatışmalar ve kaygılar kuşatması altında çaresizce savrulurken başına gelenleri reddetmek onun için bir çıkış noktasıdır. İnkâr savunma mekanizmasının devreye girdiği anda hikâyeler uydurduğu ve onları bizzat yaşadığına inandığı gözlemlenmektedir. Kendi imkanlarıyla nerede olduğuna, nereye gitmesi gerektiğine ya da oraya nasıl varacağına dair bilgileri değiştirebilir. Masallar ya da hayaller bir çocuğun inkâr etmesine yardımcı olan araçlardır. Dayanılmaz koşulları iyileştirmek için iyimser düşlemler kurmaya ihtiyaç duyulur. İnkâr sayesinde geleceğe ve şimdiye olumlu bakılabilir; kurtuluşun hayal edilmesi umutların devam etmesini sağlar. Olumsuzlukları reddetmek ve Peter Pan masalının mutlu son vaadi Martintxo'ya güvence vermektedir.

“Düşlem gerçek dışı olsa da kendimiz ve geleceğimizle ilgili bize verdiği güzel hisler gerçektir ve hayata katlanmak için gerçek olan bu güzel hislere ihtiyacımız vardır” (Bettelheim, 2020: 136).

İnkâr, ölüm gibi kabul edilmesi zor bir gerçeklikle başa çıkmada da kullanılan bir savunma mekanizmasıdır. “Erken çocukluk döneminden itibaren çocukların ölüm kavramına ilişkin algıları değişkenlik göstermektedir. Kayıp ve yas süreci çocuklarda belli aşamalarda kendini belli etmektedir: Çocuklar, “bu doğru olamaz”, “yalan söylüyorsun, sana inanmıyorum” gibi sözler sarf edebilirler. Ölümü kabullenmeyi ve bu acı deneyimi yaşamayı reddedebilirler. Bu şekilde kendilerini koruma ihtiyacı hissederler” (Tahta, Tahta ve Dernek, 2015: 5). Başkahraman Martintxo, arkadaşı Juan'ın savaşta şehit düştüğü haberini aldığı anda inanıp inanmayacağını düş dünyasına bırakır ve bu onun olaylar hakkında kendi çıkarımlarını yapmasına olanak tanır:

“- Myriam, sana bir şey sorabilir miyim?
- Tabii ki, oğlum.

- Juan hayatta mı?
 - Hayır, kardeşim artık yaşamıyor. Biliyorsun ki şehit düştü.
 - Ama sanırım yaşıyor. Bana bir mektup yazdı.
 - Evet, sana bir mektup yazmış fakat artık bizimle değil.
 - Evet ama yaşıyor. Ben nerede saklandığını biliyorum.
 - Juan saklanmıyor tatlım, cennette.
 - Bekle hemen bulayım.
 - Neyi bulacaksın?
 - Mektubu. Bak işte burada. Dikkat etsene, görmüyor musun?
 - Neyi görmemi istiyorsun?
 - Resme dikkatli bak. Biraz buruşmuş ama hâlâ belli oluyor.
 - Bir gün bana tekrar okumam için mektubu verirsin.
 - İstersen hediye edebilirim.
 - Teşekkür ederim, ama onu sana yazmış. Çok güzel.
 - Ama gerçekten görmüyor musun?
 - Oğlum, neyi kastettiğini bilmiyorum.
 - Ay'ı. Onu görmüyor musun?
 - Tabii ki görüyorum. İşte şurada, gökyüzünde.
 - Hayır, ay resimde, ağacın içinde. Juan yaşıyor, Ay'da.”
- (Abrisketa, 2015: 213)

Juan'ın yaşadığına kendini inandıran Martintxo onu rahatlatabilecek bir davranışı benimsemektedir. Martintxo'nun bildiklerini yalanlaması da inkâr savunma mekanizmasıyla ilişkilendirilebilir. Kaçınılmaz gerçeklerin kılıfına uydurduğu olağanüstü alternatifleri mevcuttur:

“Juan, sen de yalnız mısın? Ben çok ama çok yalnızım. Ay'a seni ziyaret etmek için gelmeyi denedim fakat inanmayacaksın hiç de öyle kolay değil çünkü gökkuşağı epey uzakta ve ne kadar koşsam da ona ulaşmayı başaramıyorum. Sen nasıl oraya çıkabildin ki hayret doğrusu. Ama aklıma bir fikir geldi, belki bir uçak çalabilirim fakat sorun şu ki Isuma³⁶'da gökyüzünde dolaşan uçaklar³⁷ yok. Burada sadece Almanlar var. Dün devasa bir çarşafı uçarak çıkmayı düşündüm, tıpkı paraşütçüler gibi. Kuzenim bunun imkansız olduğunu söylüyor ama savaş nedir bilmiyor ki. Sanırım sonunda gökkuşağına bir merdivenle çıkmam gerekecek çünkü çarşaf işinde ben de olur göremiyorum. Peki, sen Ay'dan inebilirsin, değil mi? Ben öldüğüne inanmıyorum. Ölüler mektup yazamaz, değil mi?” (Abrisketa, 2015: 243)

³⁶ Abrisketa ailesinin savaştan kaçıp sığındıkları yerlerden birisidir: Cantabria'da bir kasaba.

³⁷ Kitapta “mosca” (karasinek) kelimesiyle savaş uçakları kastedilmektedir.

Juan’a yazdığı mektupta görüldüğü kadarıyla Martintxo, arkadaşının ölümünü ve savaşı kabul etmekte zorlanır. Bu nedenle, içinde bulunduğu dünyayı gerçekçi biçimde tasvir etmesi de onun için başa çıkılmaz hale gelir. Bu açıdan bakıldığında, o aslında sorunlarına ve duygu karmaşasına kolayca anlam getirebileceği yanıtlar arayışındadır. İşte bu nedenle, akla mantığa sığmayan ama problemlerine çözüm sunabilecek bir hikâyenin içinde buluverir kendini. Sevdiklerinin kaybını kabullenmediği sürece yara almayacak ve umudu yeşermeye devam edecektir. Savaşın hayatından alıp götürdüklerinin bilincinde olmasına rağmen bazen bildiklerini ve gördüklerini unutmak istemesi esas hayat amacı haline gelmektedir:

“Artık hiç şüphe yok, biliyor ki her şey yolunda! Ayak parmaklarından dilinin ucuna kadar yayılan bir rahatlama hissetti ve birden bağırdı: “Masalın içindeyim, annem ve babam yaşıyorlar!” Fakat saklı düşüncelerinden biri gün yüzüne çıkmak üzereydi. Ağzını kapamaya yeltendi fakat elleri bunu yapmakta gecikti: sırrı havada uçuşuyordu ve rüzgara teslim olmuş bir şekilde arkadaşlarına doğru yol alıyordu.”

(Abrisketa, 2015: 383)

“Travma yaratan olay sırasında inkâr mekanizması işlevselliği ve hayatta kalmayı sağlar. Çünkü travmayla bağlantılı belirti ve duygular aşırı uçlarda olabilir, çoğumuz (ve yakınlarımız) bu yoğun tepkilerden ürkererek bunları bastırma girişiminde bulunuruz” (Levine ve Frederick, 2020: 60-61). Martintxo bazı zamanlar travmayla boğuşurken gerçeği kabul edecek gibi olduğu durumlardan hızlıca uzaklaşma çabası göstermektedir. Çektiği acının dengelenmesine yardımcı olacak biçimde hayata farklı bir gözle bakmaya çalışmaktadır çünkü durumu kabul etmesiyle birden gelecek olan yoğun duyguların çok fazla acı vereceğinin farkındadır. Martintxo’nun savaş gibi yıkıcı bir olayın karşısında olumsuz duygulara maruz kaldığı düşünülürse, iyimser olma ve gerçeği inkâr etme eğiliminin oluşması olağandır. Travmaya sebep olan olayın kendisiyle ilgilenmemesi

onun hem hayata sıkı sıkıya bağlanmasını, hem de etrafını çevreleyen insanlara yardımcı olmasını kolaylaştırmaktadır.

3.4. Üç Romanın Savunma Mekanizmaları Açısından Değerlendirilmesi

Birey, kabul edilemez olarak gördüğü düşünce ve duyguların yarattığı rahatsızlıktan korunmak için savunma mekanizmalarına başvurur. Var olan gerçeklikle yüzleşmeye korktuğu anlarda içinde bulunduğu yaşam koşullarına uyum sağlarken savunma mekanizmalarının büyük bir rol oynadığı söylenebilir. Savunma mekanizmaları açısından incelediğimiz eserlerde Anna Freud'un ele aldığı bastırma, yadsıma (inkâr), gerileme, karşıt tepki oluşturma, yapıp bozma, yansıtma, içe yansıtma, yalıtma, kendine yöneltme ve yüceltme gibi çeşitli savunma mekanizmalarından inkâr, yalıtma ve içe yansıtmanın izlerine rastlanmaktadır. Bu bölümde gözlemlediğimiz kadarıyla, savaşın korkunç manzarasına dayanabilmek ve karşı koyabilmek için gerçek duyguların dışavurulması yerine görmezden gelinmesi bizi travma belirtilerine yönlendiren nedenlerden biridir. Martintxo inkarı, Abel içe yansıtmayı, Francisco ise yalıtmayı tercih etmektedir. Çocuk kahramanların bu savunma mekanizmalarını kullanarak travmayla ilişkili gözlenen belirtileri azaltmayı ve gerçeklerden kaçınmayı amaçladıkları görülmektedir. Bu çalışmada incelediğimiz çocuk roman kahramanlarının savaş ve travmayla baş edebilmek için ortak bir amaç için hareket ettiklerini söylemek mümkündür.

Çocukların psikolojik dirençlerini arttırabilecek ya da azaltabilecek hayat koşulları değişkenlik gösterse de travmanın etkisini hafifletebilmek için tercih ettikleri savunma mekanizmalarının çıkış noktasının benzerlik taşıdığını vurgulamakta fayda vardır: Hepsinde ilkel savunma mekanizması olarak inkârın yansımasının olduğunun altını çizmek gerekir. Örneğin, *Duelo en el paraíso*'da Abel isimli karakterin savaş deneyiminden ötürü oldukça hırçınlaştığı ve yanlış davranışlar sergilediği; gerçekte yüzleşmesine rağmen hayata tutunmanın formülünü her şeyin üstesinden gelebilecekmiş gibi kendini başka bir gerçeklikte bulduğu gözlemlenmiştir. *Los males sagrados*'ta Francisco'nun bazen hataya düşse de, çoğu zaman yaşadıklarına karşı sakin bir tavır

içinde olduğu ve etrafındaki huzursuz edici olayları olumlayıp kendini başka doğrulara inandırmaya çalıştığı, *La lengua de los secretos*'ta Martintxo'nun ise, diğer incelediğimiz çocuk karakterlere nazaran çok daha çekingen, ürkek, sessiz ve korunaksız olduğunu söylemek mümkündür. Hatta daha masum olduğu da söylenebilir. Martintxo'nun onu koruyup kollayabilecek bir aile büyüğünün olmaması onun üzerindeki savaşın getirdiği tehlikeleri daha belirgin hale getirmiştir. Martintxo gördüklerini, duyduklarını ve bilinçaltındaki saklı düşüncelerini inkâr ederek yüzleşmeyi ertelemiştir.

Son olarak, üç eserin savunma mekanizmaları açısından yaptığımız çıkarımlardan hareketle kısaca özetleyecek olursak romanlardaki çocuk kahramanlar ve savaşın çocuklar üzerindeki travmatik etkisi ve *içe yansıtma*, *yalıtma*, *inkâr* gibi savunma mekanizmaları benzeşen yönler olarak öne çıkarken; öte yandan, onların içinde yaşadıkları dönem ve mekanlardaki farklılıklardan ötürü her üç eserin içeriği, savaşın tarihsel bağlamda ele alınma ve anlatım şekli ve yazarların deneyimleri kapsamında olay örgülerinin oluşturulma süreci birbirinden ayrılmaktadır. Savaş algısının aynı yaş grubundaki üç çocuğa da benzer şekilde yerleştiği ve uzun soluklu bir savaşın yıkıcı sonuçlarıyla baş ederken seçtikleri savunma mekanizmalarının çıkış noktasının yazarların kişisel deneyimlerden doğan ortak travmanın varlığına işaret ettiği sonucuna varılmıştır.

SONUÇ

“İspanyol Romanlarında Savaş Travması ve Savunma Mekanizmaları: *Duelo en el paraíso, Los males sagrados* ve *La lengua de los secretos*” başlıklı bu tezde 1936’da başlayıp 1939’da Milliyetçilerin lehine sonuçlanan ve İspanya topraklarında yaşayan her vatandaşın kaderini değiştiren İspanya İç Savaşı ve onun topluma ve edebiyata olan etkileri ele alınmıştır. Çalışmanın giriş bölümünde, ayrıca bu konunun tarihsel arka planı kronolojik bağlamda aktarılmaya çalışılmıştır. Edinilen tarihi bilgiler ışığında, İspanya’nın o günlere ait genel panoraması özetlenmiştir. Aynı vatani ve değerleri paylaşan yurttaşları birbirine düşüren bu savaş sürecinde ağır kayıplar verildiği aşikardır. Her gün yakınlarını kaybetme endişesi yaşayan İspanyol halkı tarif edilmesi ve unutulması zor, üstesinden gelinemeyecek bir durum ile karşı karşıya kalmıştır. Yaptığımız okumalarda savaş konu edinen bir hayli yapıt olduğu tespit edilmiş ve içlerinden bu çalışma için en uygun olduğu düşünülenler seçilmiştir.

Birinci bölümde, eserlerde ön plana çıkan travma konusuyla ilgili genel bir bilgilendirme yoluna gidilmiştir. Bu bilgilerin ışığında, travmanın iki farklı biçimde yorumlandığı ortaya çıkmıştır; hem fiziksel bir yaralanmayı, hem de dışarıdan görülemeyecek, başkaları tarafından fark edilemeyecek bir duygusal acıyı kastetmektedir. Savaş travmasında her iki duruma ya da herhangi birine maruz kalma olasılığından söz edilebilir. Doğrudan travma, bireylerin travmatik olayı bizzat deneyimlemeleri iken; dolaylı travma ise başkaları tarafından anlatılan olaydan ikincil olarak etkilenmeleridir. Travmanın büyüklüğü ve şiddeti kişiden kişiye değişkenlik göstermektedir. Bazı görüşlere göre, çocukluk döneminde ve özellikle çok küçük yaşlarda travma yaşayanların baş etmelerinin çok daha zor olduğu belirtilmiştir. Çünkü insanın en savunmasız hali çocuk yaşlarında ortaya çıkar; bu nedenle, travmayı anlamak ve iyileşmek, bunun için gerekli adımları belirlemek için savunma mekanizmalarına ihtiyaç duymak kaçınılmaz

hale gelebilir. Savunma mekanizmaları travmanın yıkıcı etkilerinden kurtulmanın yollarından biridir. Avusturyalı psikanalist Anna Freud'un *Ben ve Savunma Mekanizmaları* adlı kitabından elde edilen bilgilerden hareketle, on tane savunma mekanizmasının açıklamasına yer verilmiştir. Bu çalışmada ise, incelenen eserlerle bağlantılı olduğu düşünülen üç savunma mekanizması seçilmiş ve onlar üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde, seçtiğimiz romanların yazarları Juan Goytisolo, Francisco Umbral ve Martín Abrisqueta'nın yaşam öykülerinden ve üç yazarın *Duelo en el paraíso*, *Los males sagrados* ve *La lengua de los secretos* adlı eserleri hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Romanların içeriği yazarların doğrudan ya da dolaylı travma yaşantılarıyla bağlantılı olarak incelenmiştir. Bireysel gözlemlerini ve deneyimlerini romanlarına taşıyan yazarların birincil görevi savaşın ardından ortaya çıkan acı dolu resmi gözler önüne sermek olmuştur. Bu üç yazarın yaşam öyküleri ve şahsi deneyimleri söz konusu olayın ve yarattığı yıkımın daha iyi anlaşılmasına olanak sağlamıştır. Ayrıca, kendilerine ağır gelen yaşadıklarının izleri olay örgüsünde ve roman karakterlerinde belirgin bir şekilde gözlemlenmiştir. Goytisolo ve Umbral çocukluklarında savaşı bizzat deneyimlemiştir. Abrisqueta ise babasının anıları aracılığıyla olaya dolaylı olarak ortak olmuştur. İster doğrudan ister dolaylı travma olsun, bu üç yazarın söz konusu olay, yani İspanya İç Savaşı hakkında hissettikleri duyguların benzerlik taşıdığını söylemek mümkündür. Romanlarda çocuk kahramanlar yazarların düşüncelerine ve hislerine tercüman olmaktadır; savaşın acımasızlığına, hayatın anlamsızlığına, bilinmezliklere ve insanın yalnızlığına vurgu yapmaktadırlar. Travmanın adını geçirmeseler de varlığını kanıtlayacak pek çok kesit sunmaktadırlar. Travma her üç yazarın hem hayat hikâyesinde, hem de romanlarında beliren bir izlek haline gelmiştir. Travmanın romanlarda nasıl ele alındığına bakılırsa, onlar açısından edebiyatın dönüştürücü ve iyileştirici yanının baskın geldiğini de rahatlıkla söylemek mümkündür. Roman başkahramanlarının travmanın

engellenemez bir hayat olgusu olsa dahi savaş gibi sarsıcı ve yaralayıcı bir olaya teslim olmadıkları sürece hem bedensel, hem de ruhsal anlamda toparlanabilecekleri güce sahip oldukları gözlemlenmektedir.

Roman kahramanlarının belli bir noktadan sonra üstesinden geledikleri büyük sorunlara karşı çözüm getiren savunma mekanizmalarına başvurdıkları görülmüştür. Çalışmanın üçüncü bölümünde, kullandıkları savunma mekanizmalarının arasından incelenmesi en uygun olanlarının *içe yansıtma*, *yalıtma* ve *inkâr* olduğu kanısına varılmıştır. Savaşın gerçeklerinden kaçınmak için roman kahramanlarından Martintxo'nun inkarı, Abel'in içe yansıtmayı, Francisco'nun ise yalıtmayı tercih ettikleri tespit edilmiş ve bundan hareketle üçünü tek bir noktada birleştiren ya da birbirinden uzaklaştıran unsurlara odaklanılmıştır.

Sonuç olarak, üç roman hakkında yapılan incelemeler doğrultusunda, savaşın travmayı tetikleyen bir olay olduğu kanısına varılmıştır. Savaş travmasının bilhassa başkahramanların düşüncelerinde, duygularında, davranışlarında ve tepkilerinde belirgin olduğu görülmüştür. Üç roman kahramanının da yaşanan durumun doğurduğu içsel gerilimi başa çıkma becerileriyle hafifletmeye çalıştığı izlenmiştir. Eserlerin merak uyandırıcı bir diğer özelliği ise yazarlarının yetişkinlik dönemlerinde çocukluk çağı travmalarını ele almış olmalarıdır. Onların öz yaşam öyküleri şüphesiz hiç hayal edemeyeceğimiz biçimde savaşa maruz kalmış ve aynı duyguları paylaşan başkaları için son derece önemli pek çok şeyi ifade etmektedirler: en önemlisi ise bu travma döngüsünün içinde yalnız olmadıklarını göstermektedirler.

Savaş, insanlık tarihi boyunca dünyayı alt üst eden ve günümüzde de ne yazık ki halen devam eden bir olgudur. Kuşkusuz ki insanlığın bugün geldiği noktada toplumları hiç olmadığı kadar çaresizliğe ve umutsuzluğa sürükleyen bir hadisedir. Uzun araştırmalar sonucu seçtiğim bu üç roman, hâlâ canlılığını koruyan bu evrensel konuya

değınmemi sağlamakla kalmamış; hepimizin ortak kaygısı olan travmayı da görünür kılmama ve farklı açıdan değerdendirmeme yardım etmiştir. Bu eserlerin yazarları, savaş sonrası içlerinden geçenleri romanları aracılığıyla farkındalığımıza taşıma görevini üstlenmişlerdir. Savaş ve travma arasındaki ilişkiyi en iyi şekilde yansıtmaları, beni bu konular hakkında derinlemesine düşünmeye ve sorgulamaya sevk etmiştir. Travma ve savunma mekanizmaları ile ilgili edindiğim bilgiler sayesinde kendi deneyimlerime de farklı bir gözle bakıp analiz edebilme olanağı elde ettiğimi de söylemem mümkündür. Konusu savaş olan ve daha önce birlikte ele alınmamış *Duelo en el paraíso*, *Los males sagrados* ve *La lengua de los secretos* adlı romanların savunmasız ve kırılgan çocuk kahramanlarının incelendiğı ve psikoloji ve edebiyat gibi iki ayrı disiplinin biraraya getirildiğı bu tezin alana yeni bir bakış açısı sunması ve farklı bilim dallarında yapılacak çalışmalara ışık tutması bakımından önemli bir katkı sağlayabileceğı kanısındayım.

KAYNAKÇA

ABRISKETA, M. (2015). **La lengua de los secretos**. Barcelona: Roca Editorial de Libros.

ACUÑA BERMÚDEZ, A. E. (2018). **La infancia desde la perspectiva del psicoanálisis: un breve recorrido por la obra clásica de Freud y Lacan; Klein y los vínculos objetales**. Tempo psicanal, no. 1, ss. 325-353.

(<http://pepsic.bvsalud.org/pdf/tpsi/v50n1/v50n1a16.pdf>)

ÁLAVA ALCÍVAR, M. Á., J. L. (2019). **Los Mecanismos de defensa: una comparación teleológica entre Sigmund y Anna Freud**. Perspectivas, no. 14, ss. 1-12.

(<https://revistas.uniminuto.edu/index.php/Pers/article/view/2068>)

AL MAJALI, S., ALSREHANH, H. (2019). **The impact of family violence on the social and psychological development of the child**. Utopía y Praxis Latinoamericana, no. 24, ss. 199-207.

(<https://www.redalyc.org/journal/279/27962050025/27962050025.pdf>)

ALONSO, S. (2003). **La novela española en el fin de siglo 1975-2001**. Madrid: Marenostrum.

ALTED VIGIL, A. (2003). **Los niños de la guerra civil**. Anales de Historia Contemporánea, no. 19, ss. 43-58.

(<https://revistas.um.es/analeshc/article/view/55511>)

ATAKAN, Ş. (2006). **İspanyol Sürgün Romanı**. Ankara: Ürün Yayınları.

BALIBREA, M. (2002). **La novela negra en la transición española como fenómeno cultural: una interpretación**. Iberoamericana, no. 7, ss. 111-118.

(<https://journals.iai.spk-berlin.de/index.php/iberoamericana/article/view/563>)

BAYRAKTAR, S. (2016). **Psikolojik Travma**. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.

BETTELHEIM, B. (2020). **Masallar Ne Anlatır?**. İstanbul: Sfenks Kitap.

BROUÉ, P., TÉMIME, É. (2018). **İspanya’da Devrim ve İç Savaş**. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

CALLAK, Y. (2019). **Psikolojik belirtiler ile savunma mekanizmaları arasındaki ilişkide şemaların aracı rolü**. İstanbul Gelişim Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

(<https://acikerisim.gelisim.edu.tr/xmlui/handle/11363/1968>)

CARR, E.H. (2013). **Komintern ve İspanya İç Savaşı**. İstanbul: İletişim Yayınları.

CARRERA SOTO, L. M., LÉMUS CABRERA, W. J. (2009). **Los mecanismos de defensa evidentes en la agresividad manifiesta y la agresividad pasiva en niños y niñas de 7 a 12 años de edad**. Universidad de San Carlos de Guatemala, Tesis de Licenciatura.

(http://biblioteca.usac.edu.gt/tesis/13/13_1674.pdf)

CASANOVA, J. (2015). **İspanya İç Savaşı’nın Kısa Tarihi**. İstanbul: İletişim Yayınları.

COLMEIRO, J. (2015). **Novela policiaca, novela política**. Lectora, no. 21, ss. 15-29.

(<https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=5247874>)

CONDE-CABALLERO, D., JIMÉNEZ, B., JUÁREZ, L. (2023). **VIDAS SIN PAN. El hambre en la memoria de la posguerra española**. Granada: Editorial Comares.

(<https://dialnet.unirioja.es/servlet/libro?codigo=908280>)

CONTI, P. (2022). **Travma Görünmez Salgın**. İstanbul: Okuyan Us Yayınevi.

COŞKUN ADIGÜZEL, S.S. Et al. (2019). **İspanya Kültür, Toplum, Edebiyat İncelemeleri**. İstanbul: Kriter Yayınevi.

CRAIG, G.J. (2009). **Desarrollo Psicológico**. México: Pearson Educación.

(<https://psiqueunah.files.wordpress.com/2014/09/desarrollo-psicologico-9-ed-craig-baucum.pdf>)

ÇALIK VAR, E., ÇETINKAYA BÜYÜKBODUR, A. (2017). **Sosyal Hizmet Uzmanlarında İkincil Travmatik Stres**. Journal of Human Sciences, no. 4, ss. 3676-3689.

(https://www.researchgate.net/publication/321198659_Sosyal_hizmet_uzmanlarinda_ikincil_travmatik_stres)

DERİN, G., ÖZTÜRK, E. (2020). **Ruhsal Travmanın Aktarımında Psikotarihsel Dinamikler**. Ankara: Türkiye Klinikleri, Psikotarih, ss. 22-32.

(<https://www.turkiyeklinikleri.com/article/en-ruhsal-travmanin-aktariminda-psikotarihsel-dinamikler-88335.html>)

DERNEK, S., TAHTA F., TAHTA, K. (2015). **Çocukların Yakınlarının Ölüm Kavramlarını Algılama Üzerine Kurdukları Sistemler Ve Oyunlar**. Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal, 1. Uusal Sağlık Bilimleri Kongre Kitabı.

(<https://dergipark.org.tr/tr/pub/husbfd/issue/7891/103827>)

DÍAZ COLORADO, F. (2007). **Trauma Colectivo y Terrorismo**. Umbral Científico, no. 10, ss. 133-148.

(<https://www.redalyc.org/pdf/304/30401011.pdf>)

DÍAZ DE LEÓN-PONCE, A. M. Et al. (2016). **Trauma. Un problema de salud en México**. México: Intersistemas.

(https://www.researchgate.net/publication/319402040_TRAUMA_UN_PROBLEMA_DE_SALUD_EN_MEXICO)

ERDEN, G., GÜRDİL, G. (2009). **Savaş Yaşantılarının Ardından Çocuk ve Ergenlerde Gözlenen Travma Tepkileri ve Psiko-Sosyal Yardım Önerileri**. Türk Psikoloji Yazıları, no. 24, ss. 1-13.

(<https://kutuphane.dogus.edu.tr/mvt/pdf.php>)

ERIKSSON, C. B., VANDE KEMP, H., GORSUCH, R., HOKE, S., FOY, D. W. (2001). **Trauma exposure and PTSD symptoms in international relief and development personnel**. Journal of Traumatic Stress, no. 14, ss. 205-219.

(<https://psycnet.apa.org/record/2001-17913-013>)

EROĞLU, M. (2020). **Etnik Kimlik, Savaş ve Göç Olgularının Çocuklar ve Ergenler Üzerindeki Psikolojik Etkileri.** Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi, no. 1, ss. 94-105. (<https://dergipark.org.tr/tr/pub/sbyy/issue/55265/721964>)

FERENCZI, S. (2020). **Psikolojik Travma.** İstanbul: Cem Yayınevi.

FERNÁNDEZ-CEDIEL, M. C., FLOR PULIDO, E.V. (2016). **Contexto Internacional de Los Niños en la Guerra.** Revista Erasmus Semilleros de Investigación, no. 1, ss. 40-55. (<https://journalusco.edu.co/index.php/erasmus/article/view/1366>)

FREEDMAN, S. A., MASHIACH, R. T. (2018). **Shared trauma reality in war: Mental health therapists' experience.** PLoS ONE, no. 13.

(<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5800691/>)

FREUD, A. (1954). **El yo y los mecanismos de defensa.** Buenos Aires: Editorial Paidós.

(<https://teorias2usal.files.wordpress.com/2017/02/anna-freud-el-yo-y-los-mecanismos-de-defensa.pdf>)

FREUD, A. (2020). **Ben ve Savunma Mekanizmaları.** İstanbul: Metis Yayınları.

GENSCHOW, K., SPILLER, R. (2017). **Trauma colectivo y (post)memoria audiovisual en América Latina del siglo XXI / Introducción.** Iberoamericana Editorial, no. 65, ss. 11-16.

(<https://www.jstor.org/stable/26314691>)

GERRITY, E., FOLCARELLI, C. (2008). **Child traumatic stress: What every policymaker should know**. Durham, NC and Los Angeles, CA: National Center for Child Traumatic Stress.

(https://www.nctsn.org/sites/default/files/resources/child_traumatic_stress_what_policy_makers_should_know.pdf)

GRAHAM, H. (2018). **İspanyol İç Savaşı Çok Kısa Bir Başlangıç**. İstanbul: İkü Yayınevi.

GONZÁLEZ, M. (2010). **La Revolución de Asturias, ¿Primer Acto de la Guerra Civil?**. Ab Initio, no. 1, ss. 169-194.

(<https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=3712101>)

GOYTISOLO, J. (1974). **Duelo en el paraíso**. Barcelona: Editorial Destino.

GOYTISOLO, J. (2010). **Anılar 1: Yasak Bölge**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

GOYTISOLO, J. (2006). **Yeryüzünde Bir Sürgün**. İstanbul: Metis Yayınları.

GÖREN, E. Et al. (2018). **Savaş ve Edebiyat**. İstanbul: Hiper Yayın.

HALBWACHS, M. (2018). **Kolektif Bellek**. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

HARZADIN, T. (2023). **Geçmişin Hayaletleri**. İstanbul: Nemesis Kitap.

HORTAÇSU, N. (2003). **Çocuklukta İlişkiler Ana Baba, Kardeş ve Arkadaşlar**. Ankara: İmge Kitabevi.

IŞIK, G. (2005). **İspanya: Bir Başka Avrupa**. İstanbul: Metis Yayınları

İKİZ, T. Et al. (2018). **Savaş ve Psikoloji**. İstanbul: Hiper Yayın.

KARAMAN, H., ÇETİNKAYA, H., HAMARTA, E. (2022). **Savaş, Terör ve Dissosiyasyon: Psikotravmatolojik Bir Değerlendirme**. Psikotravmatoloji, 1. Baskı, ss. 79-94.

(https://www.researchgate.net/publication/360860977_Savas_Teror_ve_Dissosiyasyon_Psikotravmatolojik_Bir_Degerlendirme_War_Terror_and_Dissociation_A_Psychotraummatological_Evaluation)

KAYTEZ, N. (2020). **Ölüm ve Çocuk Üzerindeki Etkileri**. Avrasya Sağlık Bilimleri Dergisi, no. 3, ss. 171-176.

(<https://dergipark.org.tr/tr/pub/avrasyasbd/issue/57013/794042>)

KIZMAZ, Z. (2018). **Suriyeli Sığınmacılar: Güvenlik Kaygıları ve Suç**. BEÜ SBE Dergisi, no. 2, ss. 392-431.

(<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/597492>)

KLEBER, R. J., FIGLEY, C. R., GERSONS, B. P. R. (1995). **Beyond trauma: Cultural and societal dynamics**. New York: Plenum Press.

KORKMAZ, E. (2019). **Çocukluk Çağı Ruhsal Travmaları Ve Affetmenin Kişilerin Savunma Mekanizmalarıyla İlişkisi**. Maltepe Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

(<https://acikerisim.maltepe.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12415/284?locale-attribute=en>)

LEE CORI, J. (2022). **Travmayı İyileştirmek**. İstanbul: Koridor Yayıncılık.

LERIAS, D., BYRNE, M. K. (2003). **Vicarious traumatization: Symptoms and predictors**. Stress Health, no. 19, ss. 129-138.

(https://www.researchgate.net/publication/229786211_Vicarious_traumatization_Symptoms_and_predictors)

LEVINE, P. A., FREDERICK, A. (2020). **Kaplanı Uyandırmak**. İstanbul: Butik Yayınları.

LEVINE, P. A., KLINE, M. (2021). **Bir Çocuğun Gözünden Travma**. İstanbul: Butik Yayınları.

LLANES SALAZAR, R. (2021). **Sigmund Freud. Más allá del principio del placer**. Revista de la Universidad Autónoma de Yucatán Dossier: cinco clásicos de 1920, no. 278, ss. 8-15.

(<https://www.revistauniversitaria.uady.mx/pdf/278/ru278-3.pdf>)

LOGIE, I., NAVARRETE, T. M. (2020). **3. Trauma transgeneracional y trauma secundario: padres, hijos, nietos. Trauma y memoria cultural: Hispanoamérica y España**. Berlin: Walter de Gruyter GmbH, ss. 39-60.

(https://www.academia.edu/44442450/_Trauma_transgeneracional_y_trauma_secundario_padres_hijos_nietos_en_Trauma_y_memoria_cultural_Hispanoam%C3%A9rica_y_Espa%C3%B1a)

MARTÍN-BARO, I., PUNAMÄKI, R. L., ROZITCHNER, L., Et al. (1990). **Psicología social de la guerra: trauma y terapia**. San Salvador: UCA Editores.

(https://www.bivipas.unal.edu.co/bitstream/10720/358/1/L-131-Marin_Ignacio-1990-361.pdf)

MARTÍN-BARO, I. (1994). **Guerra y trauma psicosocial del niño salvadoreño**. *Anthropos: Boletín de información y documentación*, no. 156, ss. 38-43.

(<https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=79221>)

MARTÍNEZ-CARO, D.A. (2016). **The Spanish Civil War Through The Novelists' Eyes**. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt: 56, no.1, ss. 324-337.

(<https://dergipark.org.tr/tr/pub/dtcfdergisi/issue/66793/1044474>)

MARTÍNEZ GONZÁLEZ, C. (2003). **El retorno a España de los «Niños de la Guerra civil»**. *Anales de Historia Contemporánea*, no. 19, ss. 75-100.

(<https://revistas.um.es/analeshc/article/view/55531>)

MORADIELLOS, E. (2016). **Historia mínima de la Guerra Civil española**. Madrid: Turner Publicaciones.

NAVARRETE, V. (2012). **Vivencia De Trauma Psíquico Representada En El Test De Los Tres Dibujos De Crocq, En Niños De 8 A 12 Años Expuestos A Terremoto-Tsunami: Una Aproximación Cualitativa**. Universidad de Chile, Tesis de posgrado.

(<https://repositorio.uchile.cl/handle/2250/105916>)

NEMIAH, J.C. (1996). **Glosario de psiquiatría**. Madrid: Ediciones Díaz de Santos.

OURY, E. (1993). **La II República y la guerra civil española**. Madrid: Ediciones AKAL.

ÖNER, S. (2020). **Travma Sonrası Stres Bozukluğu**. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

ÖZDEMİR, S. (2017). **Savaşın Çocuklar Üzerindeki Etkileri, Sağlık ve Umut**. Türkiye Klinikleri, no. 4, ss. 322-327.

PARMAN, T. Et al. (2017). **Bireysel ve Toplumsal Travmalar-II**. İstanbul: Bağlam Yayınları.

PERSANO, H. Et al. (2018). **El Mundo de la Salud Mental en la Práctica Clínica**. Buenos Aires: Editorial Akadia.

PHILLIPS, W., PHILLIPS C. (2012) **İspanya'nın Kısa Tarihi**. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

ROMÁN RUIZ, G. (2013). **Pan blanco para los vencedores, pan negro para los vencidos. la exclusión de los pequeños estraperlistas granadinos del “nuevo estado” franquista**. Encuentro de Jóvenes Investigadores en Historia Contemporánea.

(<https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=5247099>)

ROMERO GALLART, N. (2016). **Traumats Infantiles en la Edad Adulta**. Universitat Abat Oliba CEU, Trabajo Fin de Grado.

(<https://www.recercat.cat/bitstream/id/125023/TFG-ROMERO-2016.pdf>)

ROMERO SAA, T. A. (2015). **Los mecanismos de defensa en niños abandonados**. Pontificia Universidad Católica Del Ecuador, Tesis de grado.

([http://repositorio.puce.edu.ec/bitstream/handle/22000/9912/Disertaci%
c3%b3n%20Tania%20Alejandra%20Romero%20Sa%
c3%a1.pdf?sequence=1&isAllowed=y](http://repositorio.puce.edu.ec/bitstream/handle/22000/9912/Disertaci%c3%b3n%20Tania%20Alejandra%20Romero%20Sa%c3%a1.pdf?sequence=1&isAllowed=y))

RUPPERT, F. (2021). **Travma Sevgi Korku**. İstanbul: Sola Unitas.

SAINT-EXUPÉRY, A. (2023). **Kanayan İspanya**. Eskişehir: Dorlion Yayınları.

SÁNCHEZ MENCHERO, M. (2017). **Las consecuencias de la guerra en las emociones y la salud mental. Una historia de la psicopatología y medicalización en los frentes bélicos de Occidente (1914-1975)**. Revista de Estudios Sociales, no: 62, ss. 90-101.

(<https://journals.openedition.org/revestudsoc/1042>)

SEVER, S. (2017). **Çocuk ve Edebiyat**. Ankara: Tudem Yayıncılık.

SLAVIN, R.E. (2013). **Eğitim Psikolojisi Kuram ve Uygulama**. Ankara: Nobel Yayın.

SOUTHWICK, S.M., CHARNEY, D.S. (2023). **Psikolojik Dayanıklılık Hayattaki Büyük Zorluklarla Başa Çıkma Sanatı**. İstanbul: İletişim Yayınları.

SPIELMAN, R. (2001). **The ego and the mechanisms of defence**. Australian and New Zealand Journal of Psychiatry, no. 36, ss. 430-434.

(https://www.researchgate.net/publication/263574898_The_ego_and_the_mechanisms_of_defence)

ŞAR, V. (2018). **Çocukluk ve Travma: Psiktarihsel Bir Bakış. Çocuk ve Ergenlerde**. Ankara: Türkiye Klinikleri. Travma ve Travmatik Durumların Etkileri ve Çözümleyici Yaklaşımlar, ss. 12-17.

(https://www.researchgate.net/publication/328927457_Cocukluk_ve_Travma_Psikotarihsel_Bir_Perspektif_Childhood_and_Trauma_A_Psychohistorical_Perspective)

ŞENYILDIZ, Ö. (2017). **Savaş Katılan Yabancı Yazarların Gözünden İspanyol İç Savaşı**. Folklor Edebiyat, no. 92, ss. 141-154.

(<https://dergipark.org.tr/tr/pub/fe/issue/39385/464437>)

TERÁN REYES, F.J. (2012). **Las cartillas de racionamiento, los fielatos y el estraperlo**. Aljaranda, no. 86, ss. 10-19.

(<https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=4589302>)

TUNA, Ş. (2021). **Anna Freud Bakire Ölen Bir Anne**. İstanbul: Destek Yayınları.

UMBRAL, F. (1973). **Los males sagrados**. Barcelona: Editorial Destino.

UMBRAL, F. (1972). **Memorias de un niño de derechas**. Barcelona: Editorial Destino.

VAN DER KOLK, B. (2021). **Beden Kayıt Tutar: Travmanın İyileşmesinde Beyin, Zihin ve Beden.** Ankara: Nobel Yaşam.

VIGIL, A. (2003). **Los niños de la Guerra Civil.** Anales de Historia Contemporánea, no. 19, ss. 43-58. (<https://revistas.um.es/analeshc/article/view/55511>)

VILAR, P. (2007). **İspanya İç Savaşı.** Ankara: Kültür Kitaplığı.

YAMLI, Z. (2019). **Savaş ve Çocuk Konusunun Eserlere Yansıması Üzerine Toplumsal Bir Değerlendirme.** Balıkesir Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

(<https://dspace.balikesir.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12462/9446>)

YAVUZER, H. (2019). **Çocuk ve Suç.** İstanbul: Remzi Kitabevi.

YENER GÖKŞENLİ, E. (2013). **İç Savaş ve Savaş Sonrası İspanyası'nın İlk Döneminde Toplumsal Değişim.** Sosyoloji Dergisi, no. 26, ss. 145-170.

(<https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusosyoloji/issue/536/4959>)

YÖRÜKAN, T. (2022). **Engelleme, Çatışma ve Savunma.** Ankara: Doğu Batı Yayınları.

İNTERNET KAYNAKLARI

- <https://archivos.juridicas.unam.mx/www/bjv/libros/8/3603/3.pdf>
(Erişim Tarihi: 15.11.2022)
- <https://senizunal.com/ikincil-travma-stresi/>
(Erişim Tarihi: 15.11.2022)
- <https://cms.aldeasinfantiles.es/uploads/2020/05/Memoria-resumen-2019.pdf>
(Erişim Tarihi: 15.11.2022)
- <https://orgm.meb.gov.tr/psikososyaldijitaldestek/doc/psikososyalonleyicikitab.docx>
(Erişim Tarihi: 15.11.2022)
- <https://festivaldelapalabradealcala.es/wp-content/uploads/2021/03/2014-Juan-Goytisolo.pdf>
(Erişim Tarihi: 23.01.2023)
- <https://www.abc.es/cultura/cultural/20150420/abci-radiografia-juan-goytisolo-201504201037.html>
(Erişim Tarihi: 28.01.2023)
- <https://salamancartvaldia.es/noticia/2015-05-19-martin-abrisketa-quien-se-dedica-a-la-literatura-tiene-una-gran-herida-dentro-217437>
(Erişim Tarihi: 28.01.2023)
- <https://www.ellibrodurmiente.org/abrisketa-martin-entrevista/>
(Erişim Tarihi: 28.01.2023)

- <https://www.lavozdegallicia.es/noticia/fugas/2015/06/04/martin-abrisketa-puede-haya-nacido-contar-historia-padre/00031433444241647464886.htm>
(Erişim Tarihi: 28.01.2023)
- <https://bilbaobuenasnoticias.com/martin-abrisketa-creci-escuchando-la-historia-de-boca-de-su-protagonista-mi-padre/>
(Erişim Tarihi: 10.04.2023)
- <https://lauvelez66.wordpress.com/2018/12/02/aquellos-ninos-del-36-que-supieron-sonar-un-dialogo-con-el-escritor-martin-abrisketa/>
(Erişim Tarihi: 15.04.2023)
- <https://www.noticiasdenavarra.com/cultura/2015/03/31/amor-cosas-escribir-novelas-500-2902553.html>
(Erişim Tarihi: 15.04.2023)
- <https://postdata.elkar.eus/m-abrisketa-lengua-secretos/>
(Erişim Tarihi: 15.04.2023)
- <https://fundacionfranciscoumbral.es/>
(Erişim Tarihi: 24.08.2023)
- <https://canales.elnortedecastilla.es/umbral/noticias/laciudad.htm?ref=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F>
(Erişim Tarihi: 12.09.2023)
- https://www.elconfidencial.com/cultura/2021-02-16/gran-hambruna-espa%u00f1ola-muertos-guerra_2945088/
(Erişim Tarihi: 12.09.2023)

- <https://www.zendalibros.com/maría-españa-paco-umbral-era-un-hombre-con-una-sensibilidad-muy-especial/>
(Erişim Tarihi: 12.09.2023)
- <https://www.rtve.es/play/videos/a-fondo/fondo-francisco-umbral/2806196/>
(Erişim Tarihi: 12.09.2023)
- <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/>
(Erişim Tarihi: 01.11.2023)
- <https://dbe.rah.es/biografias/9565/francisco-franco-bahamonde>
(Erişim Tarihi: 01.11.2023)
- https://www.bne.es/sites/default/files/repositorio-archivos/Umbral._Semblanza.pdf
(Erişim Tarihi: 10.11.2023)
- https://cvc.cervantes.es/ensenanza/biblioteca_ele/aepe/pdf/congreso_43/congreso_43_15.pdf
(Erişim Tarihi: 11.11.2023)
- <https://dbe.rah.es/biografias/4370/francisco-de-jeronimo-alejandro-perez-martinez>
(Erişim Tarihi: 11.11.2023)
- <https://www.educacionyfp.gob.es/francia/dam/jcr:928783f1-2ee4-438f-81d7-bab72e087b34/2009-narrativa-del-siglo-xx-en-lengua-espanola.pdf>
(Erişim Tarihi: 15.11.2023)

- https://www.elconfidencial.com/cultura/2021-02-16/gran-hambruna-espanola-muertos-guerra_2945088/
(Erişim Tarihi: 18.11.2023)
- <https://orgm.meb.gov.tr/psikososyaldijitaldestek/pdf/olum-yas.pdf>
(Erişim Tarihi:16.12.2023)
- <https://www.childwelfare.gov/es/resources/la-crianza-de-un-nino-que-ha-experimentado-trauma/>
(Erişim Tarihi: 23.12.2023)
- <https://www.dbe.com.tr/upload/dosyalar/1800-78831-milat-15082016.pdf>
(Erişim Tarihi: 23.12.2023)
- https://psikiyatri.org.tr/TPDData/Uploads/files/tpd_savas_brs.pdf
(Erişim Tarihi: 24.12.2023)

JUAN GOYTISOLO’NUN TÜRKÇEYE ÇEVİRİLEN ESERLERİ

- **Yeryüzünde Bir Sürgün** (Una recopilación de su narrativa)

(Metis Yayınları, 1992. Çevirmen: Neyyire Gül Işık)

- **Kapadokya’da Gaudí’nin İzinde** (Aproximaciones a Gaudí en Capadocia)

(Alef Yayınevi, 2003. Çevirmen: Zerrin Yanıkkaya)

- **Osmanlı’nın İstanbulu** (Estambul Otomano)

(Yapı Kredi Yayınları, 2002. Çevirmen: Neyyire Gül Işık)

- **Saraybosna Yazıları / Barbarlığa Doğru Bir Yolculuğun Notları** (Cuaderno de Sarajevo)

(Nisan Yayınları, 1996. Çevirmen: Ayşen Gür)

- **Yasak Bölge** (Ensayos elegidos 1)

(Yapı Kredi Yayınları, 2010. Çevirmen: Saliha Nilüfer)

- **Çekişme Diyarında-Anılar: 2** (Ensayos elegidos 2)

(Yapı Kredi Yayınları, 2011. Çevirmen: Saliha Nilüfer)

- **Ara Perde** (Telón de boca)

(Yapı Kredi Yayınları, 2006. Çevirmen: Neyyire Gül Işık)

- **Kuşatma Hali** (El sitio de los sitios)

(Can Yayınları, 2002. Çevirmen: Alev Er)

- **Marx'ların Öyküsü** (La saga de los Marx)

(İletişim Yayınları, 1997. Çevirmen: Muhittin Karkın)

- **Yalnız Kuşun Erdemleri** (Las virtudes del pájaro solitario)

(Alef Yayınevi, 2010. Çevirmen: Bülent Kale).

ÖZET

Bu çalışmada, Juan Goytisolo'nun *Duelo en el paraíso*, Francisco Umbral'ın *Los males sagrados* ve Martín Abrisketa'nın *La lengua de los secretos* adlı eserlerinin savaş travması ve savunma mekanizmaları bağlamında incelenmesi hedeflenmektedir. Adı geçen yazarlar çocuk başkahramanlar aracılığıyla travmaya karşı mücadeleci yönlerini ortaya koymaktadırlar.

Çalışmanın en önemli odak noktalarından birini yazarların öz yaşam öyküleri oluşturmaktadır. Bir taraftan, Goytisolo'nun ve Umbral'ın doğrudan deneyimledikleri İspanya İç Savaşına dair anıları; öte yandan, Abrisketa'nın dolaylı yoldan maruz kaldığı babasına ait savaş deneyimleri onları birbirine bağlayan ortak travmayı açığa çıkarmaktadır. Yazarların yaşam tecrübelerini eserlerine yansıtmaları, gerçeklik duygusunun yaratılmasını, okuyucu ve roman kahramanı arasında kurulan bağlantının kuvvetlenmesini sağlamaktadır.

Eserlerdeki çocuk karakterlerin savaş gibi sarsıcı bir olayın arkasından çaresiz ve savunmasız bırakılsalar da, hayata tutunmanın ve travmayla baş etmenin yollarını aramaktan vazgeçmedikleri görülmektedir. Bu saptamadan hareketle, travmanın etkilerinin hafifletilmesinde savunma mekanizmalarının rolü değerlendirilmektedir. Savaşla birlikte dünyaya ve kendilerine ilişkin algıları değişen başkahramanların deneyimlerini anlamlandırma noktasında gerçekten olabildiğince uzaklaşma çabaları dikkate alındığında, savunma mekanizmalarının bu amaç doğrultusunda olumlu sonuçlar verdiğini göstermek çalışmanın temel hedefini oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: savaş travması, savunma mekanizmaları, çocukluk çağı travması, İspanya İç Savaşı

ABSTRACT

This study aims at analyzing *Duelo en el paraíso* by Juan Goytisolo, *Los males sagrados* by Francisco Umbral, and *La lengua de los secretos* by Martín Abisketa in the context of war trauma and defence mechanisms. The aforementioned authors reveal their combat with trauma through child protagonists.

One of the most important focuses of this study is the authors' autobiographies. Spanish Civil War that Goytisolo and Umbral had direct experience as well as testimonial narratives that Abisketa was indirectly exposed to through his father reveal the shared trauma, which binds them together. That authors reflect their own experiences to their works enables to create a sense of reality and strengthen the relationship between the reader and the protagonist.

It can be seen in these works that child protagonists persist to look for ways to survive and deal with trauma even if they are left vulnerable and defenceless after such a traumatic event as war. Based on this finding, the role of defence mechanisms in alleviating the effects of trauma are being evaluated in this study. The main purpose of the study is to demonstrate that defence mechanisms provide favourable outcomes considering the protagonists' efforts to get as far away from reality as possible to interpret their experience as their perception of the world and themselves has changed with the war.

Keywords: *war trauma, defence mechanisms, childhood trauma, Spanish Civil War*